

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

Katolická teologická fakulta

Jan HROMÁDKO

PREVENTIVNÍ VÝCHOVNÝ SYSTÉM JANA BOSCA

Diplomová práce

Vedoucí diplomové práce: Dr. Vojtěch Eliáš

PRAHA 2006

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracoval samostatně a v seznamu pramenů a literatury uvedl veškeré informační zdroje, které jsem použil.

V Praze dne 13. dubna 2006

Obsah

Obsah.....	3
Úvod	6
1. Příčiny vzniku systému	7
1.1 Začátek	7
1.2 Inspirace	9
1.3 Tři druhy systémů.....	11
1.3.1 Rozdíly	11
1.3.2 Srovnání s J. J. Rousseau a A. S. Makarenkem	14
2. Teologie výchovy	17
3. Základy preventivního systému.....	19
3.1 Rozum	19
3.2 Náboženství.	22
3.3 Laskavost.....	23
3.3.1 Projevy laskavosti.....	25
3.3.2 Formy laskavosti	25
3.3.3 Nebezpečí laskavosti.	27
4. Vychovatel.....	28
4.1 Cíl	28
4.2 Rozhodnutí pro povolání vychovatele.....	30
4.3 Vliv osobnosti vychovatele	30
4.4 Aktivita vychovatele.....	32
4.5 Laskavý vychovatel.....	32
4.6 Vychovatel – jistota a vzor	33
4.7 Nebezpečí pro vychovatele	34
4.8 Nebezpečí pro chovance.....	36
5. Asistence	38
5.1 Etymologie	38
5.2 Asistent	38
5.3 Definice asistence.....	40
5.4 Nástroje asistence	41
5.5 Projevy asistence	42
5.5.1 Laskavost.....	42
5.5.2 Nevýlučnost.....	43

5.5.3 Rozlišování	43
5.6 Původ asistence	44
5.7 Námitky proti asistenci.....	44
5.7.1 Problémy pro asistenta	45
5.7.2 Problém mladých.....	46
5.8 Vlastnosti asistenta	47
5.8.1 Vnitřní připravenost	47
5.8.2 Vnější projevy	48
5.9 Shrnutí	49
6. Autorita.....	50
6.1 Druhy autority	50
6.1.1 Znehodnocení autority.....	50
6.2 Autorita v preventivním systému	51
7. Výchovná prostředí	54
7.1 Práce	54
7.1.1 Jan Bosco a práce	54
7.1.2 Výchovný účinek práce	56
7.2 Zábava	57
7.2.1 Jan Bosco a zábava.....	58
7.2.2 Vychovatel a hřiště.....	59
7.2.3 Výchovný účinek hry	62
7.2.4 Hra a preventivní systém.....	63
7.3 Kaple	63
7.3.1 Život z modlitby	64
7.3.2 Svátosti.....	66
7.3.3 Mariánská úcta.....	72
8. Ovzduší Rodiny.....	74
8.1 Rozpad rodiny	74
8.1.1 Následky rozpadu rodiny.....	75
8.2 Rodinnost.....	75
9. Trest.....	78
9.1 Kdy trestat	79
9.2 Jak trestat	80
9.3 Druhy trestů.....	81
9.3.1 Odmítnutí nebo vynechání obvyklých projevů přízně.....	81

9.3.2 Soukromé otcovské napomenutí	82
9.3.3 Veřejné potrestání.....	82
9.3.4 Vyloučení	82
9.4 Kdo je oprávněn trestat.....	83
Závěr.....	84
Anglická anotace	85
Prameny.....	86
Literatura	87

Úvod

Výchova člověka není jednoduchá, za to je velmi důležitá. Naše moderní civilizace se potýká s mnoha problémy. Jedním z nich je kriminalita mládeže. V naší zemi se nedávno rozvířila diskuse o snížení trestní hranice pro mladistvé. Je to však řešení? Nebylo by spíše řešením hledat účinnější způsoby výchovy mládeže?

Předkládaná diplomová práce představuje preventivní výchovný systém, který před sto padesáti lety začal používat turínský kněz Jan Bosco. Práce nechce hledat příčiny vzniku výchovných problémů dnešní doby. Není ani určena pro to, aby hodnotila dnešní dobu a způsoby, kterými se řeší problémy související s výchovou dospívající mládeže. Práce chce představit preventivní systém, identifikovat hlavní prvky preventivního systému a hodnotit výhody i možná úskalí.

Metoda této diplomové práce se zakládá na zpracování literatury dostupné v naší zemi pro zájemce o preventivní výchovu. Některé použité prameny jsou striktně vědeckého charakteru, jiné však vyšly samizdatem a jejich forma je spíše populární. Avšak ani tyto prameny nemůžeme opomenout, protože i ony poskytují důležité informace o preventivním stylu výchovy a v dobách náboženské nesvobody po druhé světové válce velmi ovlivňovaly generaci vychovatelů, kteří uplatňovali preventivní systém v praxi.

Práce popisuje přednosti i slabiny preventivního systému; ukazuje jeho základy a jak se tyto základy promítnou v požadavcích na každého, kdo chce podle nich vychovávat. Dále je úkolem práce ukázat, co je nutné zajistit, aby preventivní výchova byla účinná. Neméně důležité je zjistit, zda se preventivním stylem dá vychovávat i dnes.

1. Příčiny vzniku systému

1.1 Začátek

Vznik preventivního systému je reakcí na neutěšenou situaci mládeže za průmyslové revoluce v Itálii devatenáctého století.¹ Jeho propagátorem je turínský kněz 19. století Jan Bosco. Příčinou vzniku systému Jana Bosca nebyla touha vytvořit něco nového, co by rozšířilo obzor pedagogických věd, ani pokus jak se stát známým pro svět:² on sám byl praktik a snažil se udělat aspoň něco pro mládež devatenáctého století, která se za průmyslové revoluce stala ohroženou.³ Co bylo příčinou tohoto jejího ohrožení a jak se projevovalo:

Velká bída venkova, který byl zpustošen napoleonskými válkami a později válkami mezi královstvím Sardinským⁴ a císařstvím Rakousko-Uherským, vyvolala hlad. Ten vyháněl mnoho mladých lidí z venkova do měst. Zde si s nadějí hledali práci. Při této cestě za živobytím ztráceli nejen domov, ale i jakoukoli ochranu okolního prostředí.⁵

Rodiny v příměstských čtvrtích žily na pokraji bída v domech, které nebyly dostatečně vybaveny ani základními hygienickými prostředky.⁶

Mužská mládež z venkova, ve snaze zajistit si obživu, záhy ztrácela rodinné výchovné prostředí. Setkání s realitou mentalitou měst, která byla odlišná od venkova a méně religiózní, je často připravovala o víru.⁷ Mladí muži tak ztráceli duchovní rozměr života, ten byl často nahrazen bojem o vlastní přežití.

Mladý člověk bez rodinného zázemí ztrácel životní vzory, které by mohl napodobovat a které by mu usnadnily orientaci ve společnosti.⁸

Mladí se stávali obětmi vykořisťování ze stany zaměstnavatelů, aniž by se jich někdo zastal.⁹ V 19. století ještě neexistovaly pevně organizované odbory, ani jakékoli

¹ Srov. MOTTO, str. 25.

² Srov. KOPECKÝ, str. 1.

³ Srov. MOTTO, str. 36.

⁴ Vídeňský kongres (1814) vítězných národů, bojujících proti Napoleonovi, rozdělil Apeninský poloostrov na osm celků. Království Sardinské zahrnovalo: Piemont, Sardinii, Savojsko, Nizzu a Janovskou republiku.

⁵ Srov. MOTTO, str. 25.

⁶ Srov. BOSCO T., 1991, str. 100.

⁷ Srov. BOSCO T., 1991, str. 99–100.

⁸ Srov. BOSCO T., 1991, str. 101.

⁹ Srov. BOSCO T., 1991, str. 100.

sociální zabezpečení pro lidi ze slabších sociálních vrstev. Častým jevem bylo i to, že slabší dělník byl bezohledně nahrazen zdatnějším. Tak ztrácelo mnoho mladých na dlouhou dobu zdroj obživy.¹⁰

Nezaměstnaná mládež se často shromažďovala do skupin a part, které jim poskytovaly jistou ochranu. Avšak často se členové party a skrze partu dostali do rozporu se zákonem.¹¹ Vězeňský systém této doby nebyl natolik vyvinutý, aby dokázal oddělit mladistvé od dospělých provinilců. Tak se v prostředí vězení mládež učila dalším špatnostem. Po opuštění vězení bylo častým jevem, že se bývalý vězeň, i kdyby si dával sebelepší předsevzetí, znovu dostal do rozporu se zákonem.¹²

Pozorování těchto projevů života mladých chlapců přivedla Jana Bosca na myšlenku, jak by se jim dalo pomoci. Systém vzniká na základě správně rozumově zpracovaného pozorování, navržení řešení, rychlého uvedení do praxe, jeho prověřením v praxi a znovu přehodnocením.

Jan Bosco se narodil 16. srpna 1815 v malé vesnici Beky nedaleko Castelnuovo.¹³ Jeho otec se jmenoval František Bosco a matka Markéta za svobodna Ociena. Jeho otec František měl už z prvního manželství o dvanáct let staršího syna Antonína. Jan Bosco byl druhým synem své matky. Jeho o dva roky starší bratr se jmenoval Josef. Otec Jana Bosca se živil jako drobný rolník, avšak jeho hospodářství nestačilo na to, aby uživilo celou rodinu, a proto pracoval jako námezdný pomocník na statku Biljone.¹⁴

Jan Bosco vidí jako začátek celého svého díla ve dni, kdy se jako mladý kněz setkal s klukem-zedníkem Bartolomějem Garelim. Bylo to 8. prosince 1841. Tento chlapec dostal za přítomnosti dona Bosca výprask od sakristiána Josefa Comottiho, když se uchýlil do sakristie, aby odtud byl účastný na mši svaté. Jan Bosco se ohradil proti tomuto bezpráví a sakristiána poslal, aby přivedl zpět toho hochu, který při výprasku vzal do zaječích. Po mši svaté s hochem navázal hovor, při kterém zjistil, že je sirotek, že neumí číst ani psát a nikdo ho nevede k víře. Proto mu nabídl svou pomoc. Stal se jeho učitelem. Aby prolomil hradbu nedůvěry, ptal se ho, jestli umí zpívat: chlapec odpověděl ne. Smích se rozhostil po té, co se Bartoloměje optal, jestli umí hvízdát. Po tomto rozhovoru začalo první vyučování katechismu modlitbou Zdrávas Maria. Jan Bosco o této modlitbě sám řekl: „Všechny dary, které nám dalo nebe, jsou ovocem onoho prvního Zdrávas Maria, které jsem se modlil

¹⁰ Srov. KUCHAR, str. 132.

¹¹ Srov. BOSCO T., 1991, str. 98.

¹² Srov. BOSCO T., 1991, str. 102 – 103.

¹³ Srov. MED, str. 10.

¹⁴ Srov. MED, str. 8.

vroucně a s přímým úmyslem.¹⁵ Další neděli po svátku Neposkvrněné Panny Marie, přivedl Bartoloměj Gareli k Janu Boscovi osm svých kamarádů. Tak začala Oratoř a celé velké pedagogické humanitní dílo dona Bosca.¹⁶

1.2 Inspirace

Velkým zdrojem výchovných zkušeností byl pro Jana Bosca jeho vlastní život. Zde velkou úlohu hraje jeho matka Markéta Borková. Tato jednoduchá venkovská žena, která neuměla ani psát, dala nesmazatelné rysy charakteru Jana Bosca, a tak i samotnému preventivnímu systému. Jejím velkým vkladem je slůvko na dobrou noc, které jako první udělila mladému zedníkovi¹⁷, a dále věta, kterou často říkala svým dětem: „Bůh tě vidí.“¹⁸ Avšak toto boží vidění nechápala jako přísný pohled četníka, který trestá každý prohřešek, ale spíše tak, že je Bůh vidí jako milující otec, kterého rmoutí, když dělají něco, co se nemá. Jiným jejím vkladem do výchovy svých dětí, bylo měsíční ústraní. Tato ústraní prožívala matka dona Bosca, spolu s mnohými ženami z okolí Castelnova. Tyto zbožné ženy vedl tamní farář. Je dobré si povšimnout, že z tohoto kraje v tomto období vychází několik světců. Jako o tři roky starší než Jan Bosco don Cafaso, nebo o třicet let mladší Dominik Savio.¹⁹ Tato měsíční ústraní pak používal i Jan Bosco a nazval je jako cvičení hodinky šťastné smrti. Mnoho z toho, co Jan Bosco prožil ve svém dětství, pak uplatnil při své výchově.

Další znalostí o životě mladých lidí nabyt Jan Bosco z vlastních zkušeností. Sám si vyzkoušel, jak je pro mladého člověka těžké přijít o zázemí rodiny a snažit se hledat práci.²⁰ Jak špatné podmínky tíží mladého člověka, který ve snaze se uživit přijme i nelidské podmínky stravování a bydlení.²¹

Jiným zdrojem preventivního systému jsou poznatky teoretické. Jan Bosco vystudoval kněžský seminář. I tato životní zkušenost na něj velmi zapůsobila, když poznal tíživost předpisů v semináři.²² Můžeme se domnívat, že v semináři nabyt i mnoho teoretických rad pro výchovu.²³

¹⁵ BOSCO T., 1991, str. 107.

¹⁶ Srov. BOSCO T., 1991, str. 105-108.

¹⁷ Srov. BOSCO T., 1991, str. 158 – 159.

¹⁸ Srov. BOSCO T., 1991, str. 19.

¹⁹ MED, str. 10.

²⁰ Srov. BOSCO T., 1991, str. 7 – 9.

²¹ Srov. BOSCO T., 1991, str. 67.

²² Srov. BOSCO T., 1991, str. 78.

Velkým přínosem pak byl Ústav pro doškolení kněží. V tomto ústavu probíhala dvouletá příprava, která v sobě zahrnovala jak teorii, tak praxi. Tento ústav vedli teologové Alois Guala a Josef Cafaso. V rámci praxe navštěvovali mladí kněží nemocnice, věznice, vyučovali mládež, kázali v kostelích.²⁴ V Ústavě pro doškolení kněží se Jan Bosco naučil pozorovat a správně vyhodnocovat situace.

Jiné poznatky pak udělal při návštěvách vězení. Zde byli mladí chlapci, které do vězení přivedl často hlad nebo nesprávní kamarádi. Jan Bosco usoudil, že vězeňský represivní způsob výchovy mladistvých delikventů nepomůže vyřešit jejich problémy. Protože venku za zdmi vězení nemají žádné zázemí, které by jim pomohlo udržet se v mezích zákona. Jan Bosco se snažil s mladými delikventy co možná nejvíce sblížit, aby až oni opustí vězení, mohli najít někoho, u koho mají jistotu, že jim pomůže.

Další inspirací mu byly přednášky z pedagogiky.²⁵ Tyto přednášky navštěvoval Jan Bosco na přání svého biskupa. Probíhaly na turínském universitě. Dával je profesor Aporti (1791–1858).²⁶ „Je skutečností, že rozbor turínských lekcí z roku 1844 a jiných spisů, zvláště Pedagogických základů, ale především srovnáním budoucích zaměření Dona Bosca a ducha působení Aportiho, dávají najevo značné obdoby a shody principů²⁷ a metod.“²⁸ Aportiho učení že školská látka má být přednášena v lidově, se odráží v knize Jana Bosca *La storia ecclesiastica* (1845) [it. Církevní Dějiny] i v knize *La Storia Sacra* (1847) [it. Posvátné dějiny].²⁹ Další intenzivnější styk Jana Bosca s vysokoškolskou pedagogikou není doložený. Je však známo přátelství Jana Bosca profesorem turínského university G. A. Rayneri, který vyučoval na katedře pedagogiky v letech 1847-1867.³⁰ Můžeme říci, že působení Jana Bosca bylo podepřeno i vysokoškolským studiem.

Není bez zajímavosti, že propagováním lidové výchovy se v době Jana Bosca zabývaly i dva odborné pedagogické časopisy: *L'Educatore primario* (1845–1846) a

²³ Srov. MOTTO, str. 17.

²⁴ Srov. BOSCO T., 1991, str. 98.

²⁵ Lekce profesor Aporti dával v roce 1844.

²⁶ Srov. KOPECKÝ, str. 2.

²⁷ Lidová povaha pedagogie, výslovná křesťanská inspirace, náboženská a lidská úcta k dítěti a k hochovi, upřednostňování benevolentní a laskavé metody (získat si především náklonnost a důvěru dětí). „Schopnost“ vychovatele přitom nezáleží pouze v prezírávém trestání dětských omylů, jako spíše v umění předcházet jim.

²⁸ BRAIDO, str. 60.

²⁹ Srov. BRAIDO, str. 61.

³⁰ Srov. BRAIDO, str. 61- 62.

L'Educatore (1847–1848). Ředitelem druhého časopisu byl kněz Agostino Fecia.³¹ Jedním z příspěvatelů do těchto časopisů byl i Jan Bosco.³² Teoretické zpracování metod výchovy nebylo Janu Boscovy cizí, jak se později ukázalo i na jeho malém výchovném spisku *Il sistema preventivo nella educazione della gioventù* (1877).³³

Jan Bosco, ač byl diecézním knězem, nevedl v podstatě žádnou klasickou farnost. Po té, co dokončil tříletou přípravu v Ústavu pro doškolení kněží – tedy v Kněžském konviktu, stal se kaplanem v ústavech turínské markýzi Barolo.³⁴ Zde pokračoval v navázaných kontaktech s mladými kluky, se kterými se seznámil už za svých studií v konviktu. Ve službách markýzi Barolo strávil dva roky. Pak svůj čas dal plně mladým klukům, o které se chtěl starat.³⁵ Aby byl vyřešen problém s matrikami, založil arcibiskup Frasoni v turínské čtvrti Valdocco osobní farnost opuštěných hochů.³⁶

1.3 Tři druhy systémů

Ve výchově můžeme stanovit tři základní druhy výchovných postupů, a to:

- represivní
- preventivní
- *laissez-faire*

1.3.1 Rozdíly

Represivní systém spočívá v následujícím: předložit a vysvětlit pravidla, a to co možná nejpřesnějším způsobem. Nepovolovat žádné výjimky z daných pravidel a dohlížet, aby všechna pravidla byla přesně dodržována. Přestupky jsou trestány, případné dodržování pravidel odměňováno. Na dodržování pravidel hledí k tomu ustavené osoby. Představený musí být přísný, nesmí navazovat důvěrné vztahy s chovanci. Tím by se jen zmenšovala jeho autorita. Představený se objevuje mezi chovanci co možná nejméně. Většinou tehdy, když je to nutné pro řešení problémů, k uložení trestů, pro vyhlášení změn, nebo úprav programu.³⁷

Represivní styl výchovy je pro vychovatele poměrně nenáročný. Vychovatel potřebuje jen dobře znát svá práva a povinnosti. Stejně je tomu také u vychovávaného,

³¹ Srov. BRAIDO, str. 60.

³² Srov. BRAIDO, str. 61.

³³ Srov. BRAIDO, str. 62.

³⁴ Srov. BOSCO T., 1991, str. 117.

³⁵ Srov. BOSCO T., 1991, str. 146.

³⁶ Srov. BOSCO T., 1991, str. 162.

³⁷ Srov. *Preventivní systém při výchově mládeže*, in: AUBRY, str. 60.

který tak předejde svému střetu s vychovatelem. Je to výchovný moment spočívající na hrozbě, které se vychovávaný snaží vyhnout. Proto koná, co má: brání se tedy postihu poslušností.³⁸

Nevýhodou represivního systému je odcizení se vychovatele chovanci. Při krátkodobém použití často nedochází k větším výsledkům. Po pominutí hrozby vychovávaný ztrácí motivaci a znovu žije, jako by před tím výchovou ani neprošel, proto je nutné dlouhodobé a neustále opakované použití.

Tento systém je výhodný pro svou schopnost chránit vychovatele před ztrátou autority. Navíc se v něm vychovatel snadno orientuje. V případě trestů se může schovat za předpis, trestá tedy proto, že to nařizuje řád, který byl porušen.

Vhodný je pro vojenskou nebo vězeňskou výchovu. Jeho využití je nutné i tam, kde jsou organizovány velké skupiny lidí. Další uplatnění nachází při výchově malých dětí.

V preventivním systému jde o předložení a vysvětlení pravidel, a to co možná tou nejpřístupnější formou.³⁹ Představený a jejich pomocníci dohlížejí na dodržování pravidel, a to tak, že zároveň počítají s nezkušeností a nerozvážností těch, které vychovávají.⁴⁰ Svou přítomností se snaží předejít a zamezit všem příležitostem k vykonání přestupku. Vztah mezi chovancem a představeným má být laskavý a přátelský.⁴¹ Představení i jejich pomocníci se mají obrnit nevyčerpatelnou trpělivostí. Představené i jejich pomocníky nesmí omrzet neustálé vysvětlování, proč se to má dělat tak a tak. Přítomnost představených nemá být chápána jako dozor, ale jako normální situace. Prostředkem k tomu je laskavá přítomnost a účast na celém životě chovance, a to radou, upozorněním, povzbuzením, napomenutím, dobrým příkladem.⁴²

Náročnost preventivního systému spočívá na vychovateli. Pro vychovávaného má být méně náročný. Jeho těžištěm je snaha pozitivně motivovat vychovávaného k úkonům, které jsou na něm požadovány, například odměnou. Snaží se člověka zlepšit nebo napravit.

Jeho nevýhodou je zneužitelnost. Vychovatel totiž nejdříve musí vyřešit otázku, jestli dané situaci nemohl předejít; až po té, co se chyba vícekrát projeví, hledá možnosti špatného přístupu u vychovávaného. Navíc je k jeho použití potřeba více lidí, aby byl dostatečně zabezpečen výchovný prostor.

³⁸ Srov. ANDRLOVÁ, str. 32.

³⁹ Srov. ANDRLOVÁ, str. 8.

⁴⁰ Srov. MOTTO, str. 39.

⁴¹ Srov. LAŠTOVIC, str. 7.

⁴² Srov. *Preventivní systém při výchově mládeže*, in: AUBRY, str. 60.

Jeho velkým kladem je vhodnost použití pro výchovu dospívajících, Ti jsou pro svou nevyzrálost značně povrchní, lehkomyšní. Snadno zapomínají na daná pravidla, a tak třeba jen v zápalu hry dojde k jejich porušení.⁴³

Ve způsobu *laissez-faire* vychovatel nedává mnoho pravidel. Důraz klade na osobitost a vyzrálost vedeného člověka. Hlavní váha výchovy se zakládá na zodpovědnosti a zájmu vychovávaného. Vychovatel klade minimální nároky a požadavky. Vychovatel je zde pasivní: reaguje, když se vychovávaný sám zeptá. Vychovatel však bedlivě pozoruje a vyhodnocuje počínání vychovávaného a ptá se, kde jsou příčiny toho, co vychovávaný nezvládl.

Pro vychovatele tento systém není příliš náročný. Je však nutné, aby vychovatel uměl vychovávaného navést na správnou cestu. Způsob této výchovy nutí vychovávaného hledat vlastní řešení problémů a rozhodnout se pro zvolené řešení. Je postaven na aktivitě vychovávaného a důvěře vychovatele.

Nevýhodou je jeho časová náročnost. Tento styl má vysoké procento neúspěšnosti výchovy. Vychovávaný se nemusí konfrontovat s pravidly, spíše je nucen k jejich vytváření. Snadno se pak vychovávaný dostává do konfliktu s okolím, které může mít pravidla jinak nadefinovaná. Různé střety a neúspěchy mohou vést k jeho bezradnosti, zklamání a rezignaci.

Velkým kladem je možnost objevit nová řešení, která by v prostředí přesně formovaném nebyla objevena. Při jeho použití jsou rozvíjeny i schopnosti, které jsou v předchozích dvou systémech výchovy nepodchytitelné.

Tento systém výchovy je vhodný pro vysokoškolská zařízení a koleje, vývojová střediska, laboratoře, i pro vědeckou činnost.

Nyní bychom si mohli položit otázku, jestli je některý z těchto systémů pro výchovu nevyhovující? Takovýto pohled na výchovu by byl špatný. Každý výchovný systém má své limity, proto ten, kdo chce vychovávat, musí dávat dobrý pozor, jaký výchovný styl může a má v konkrétním případě použít. Tuto volbu velmi ovlivňuje věk, vyzrálost a připravenost ze strany chovance. Na druhé straně musíme zohlednit, jakým výchovným stylem jsou schopni vychovávat lidé, kteří jsou k dispozici. Vždy by se však měly při volbě výchovného stylu zohlednit potřeby vychovávaného.

⁴³ Srov. DERMEK, str. 8 – 9.

1.3.2 Srovnání s J. J. Rousseauem a S. Makarenkem

Ve spisech Jana Bosca bychom našli málo citátů, které by poukazovaly, kde čerpal poznatky pro své výchovné dílo.⁴⁴ Jan Bosco nepsal žádné velké pedagogické dílo, kde by shrnul svou teorii. To je způsobeno tím, že Jan Bosco nebyl teoretik, ale praktik.⁴⁵ Většinu jeho času pohltila snaha pomoci vyřešit problémy mladých lidí, s kterými se setkával. Jeho úmyslem nebylo vytvářet systém.⁴⁶ On reagoval na potřebu a nouzi mladých lidí. To, co vzniklo, bylo samovolné. Nesmíme však Jana Bosca považovat za nějakého amatéra, diletanta nebo výborného improvizátora.

I když se neodvolává na jiné autory, můžeme předpokládat, že si v rámci své apoštolské horlivosti, s pomocí svého mimořádného nadání dokázal udělat dostatečnou představu o osvědčených způsobech výchovy v minulých dobách i o výchovných modelech a principech své doby. Dílo Jana Bosca ukazuje, jak dokázal spojit tradiční výchovu s novými pedagogickými proudy.

Jean Jacques Rousseau

Velký rozruch vyvolala sto let před Janem Boscem kniha J. J. Rousseaua (1712-1778) *Emil* (1762). Hlavními postavami tohoto pedagogického románu jsou Emil a jeho vychovatel. „Emil a jeho vychovatel jsou ideály, tedy abstrakce, jakási schémata, jichž použil prostě proto, aby mohl výrazněji na nich rozvinout a ilustrovat své pedagogické názory a svou filosofii víry o původním dobru člověka, kterého teprve špatně organizovaná společnost kazí.“⁴⁷ Další knihy J. J. Rousseaua nesou názvy: *Společenské smlouvy*, *Nové Heloisy*, *Confesiones*, *Úvahy o polské vládě*, *Snění osamělého poutníka* atd.

Rousseau prosazoval především formu výchovy nezasahující do přirozeného vývoje dítěte.⁴⁸ Výchova se má omezit na odstraňování škodlivých vlivů, které přirozený vývoj člověka kazí. Rousseauovo dílo však nemůžeme přijímat nekriticky, protože jde často do absurdity.⁴⁹ Velkým přínosem pro pedagogiku bylo dělení vývoje a tedy i výchovy člověka na čtyři období.

Rousseauova díla jsou řazena do pedagogického romantismu. Důraz klade na důsledné respektování přirozeného vývoje dítěte, až do dvanáctého roku. V tomto období

⁴⁴ Srov. MOTTO, str. 17.

⁴⁵ Srov. DERMEK, str. 1.

⁴⁶ Srov. MOTTO, str. 15-16.

⁴⁷ CIPRO, sv. 1. str. 467-468.

⁴⁸ Toto byla reakce na Jansenistickou tvrdost výchovy.

⁴⁹ Srov. CIPRO, sv. 1. str. 467.

by měla být výchova spjata s přírodou. Tělo i sebekázeň dětí má sílit i tělocvičnách.⁵⁰ Ve dvanáctém roce má nastoupit vyučování a studium z knih. Od patnáctého roku má být mladý člověk vzděláván v otázkách mravních.⁵¹ V tomto období se má seznámit i s řemesly.⁵² Velkou úlohu přiřazuje výchovné síle citů. „Cíl, který je třeba si dát ve výchově mladého muže, je formovat jeho srdce, úsudek a ducha, a to v uvedeném pořadí.⁵³ Tím kritizuje upřednostňované vzdělávání ducha. Avšak tím nechce odmítnout studium samotné. Snaží se vyrovnávat extrémy negramotnosti a přeceňování vzdělání.⁵⁴ Nenahraditelnou hodnotou výchovy je pro Rousseaua svoboda a volnost.⁵⁵ Výchova se děje skrze tři činitele: přírodu, lidi a věci.⁵⁶

Velkou úlohou vychovatele je odstraňování všech tradičních prvků výchovy, které nejsou v souladu s přirozeným vývojem člověka. „Nikdy nepřestanu opakovat, že dobrá výchova musí být negativní. Zabraňte neřestem, aby se rodily, a uděláte pro ctnost dosti.“⁵⁷ Celé Rousseauovo snažení je soustředěno na výchovu člověka v jeho nejplnějším slova smyslu. Takový člověk je schopen zastat jakékoli povolání a zůstat člověkem. Požadavkem Rousseaua je, aby dětství nebylo ničeno necitelnou a přehnanou přípravou na dospělost.

Rousseau vytvořil v Emilovi zajímavou postavu, která splňovala všechny jeho požadavky. Avšak její velkou nevýhodou bylo, že to byla postava zcela vymyšlená. Naproti tomu preventivní systém vychází z životní zkušenosti protřibené a prověřené v praxi mezi skutečnými lidmi.

A. S. Makarenko

Ještě rozsáhlejší dílo než J. J. Rousseau po sobě zanechal A. S. Makarenko (1888-1939). Jeho knihy nesou názvy: *Pedagogická poema* (1930), *Vlajky na věžích* (1938), *Knih pro rodiče* (1937) a mnoho jiných menších článků v novinách.

Makarenkova pedagogická a teoretická činnost, je vystavěna na autentické zkušenosti výchovy opuštěné, většinou narušené mládeže. Charakteristickým rysem

⁵⁰ Srov. CIPRO, sv. 1. str. 475.

⁵¹ Srov. CIPRO, sv. 1. str. 471.

⁵² Srov. CIPRO, sv. 1. str. 470.

⁵³ *Rousseau Oeuvres completes*, sv. 2. str. 22, in: CIPRO, sv. 1. str. 476.

⁵⁴ Srov. CIPRO, sv. 1. str. 474.

⁵⁵ Srov. CIPRO, sv. 1. str. 467.

⁵⁶ Srov. CIPRO, sv. 1. str. 470.

⁵⁷ *Rousseau Oeuvres completes*, sv. 3. str. 534, in: CIPRO, sv. 1. str. 476.

Makarenkovi pedagogiky je kolektivní výchova.⁵⁸ Tato kolektivní výchova je založena na takzvané "velitelské" pedagogice. „Makarenko však pod tímto pojmem rozuměl výchovu poskytující každému chovanci příležitost, aby se učil ne jen podřizovat se, ale také "velet" a nést tak odpovědnost za společné záležitosti.“⁵⁹ „Kolektiv byl Makarenkovi nejen předmětem a cílem výchovy, ale také jejím prostředkem. V tomto smyslu mluví o principu paralelního působení, maje na mysli nikoli přímé působení vychovatele na jednotlivého chovance, což je prostředek málo účinný, ale působení přes kolektiv.“⁶⁰

Práce pomáhala Makarenkovi v převýchově mladistvých delikventů,⁶¹ přitom ji nechápal jako trest, ale jako přirozené zapojení člověka do budování kolektivu.

Ve své práci se soustředil i na otázku motivace, protože člověk bez cíle se nemá na co těšit. Motivaci Makarenko viděl jako něco, co se má rozvíjet. Od primitivní motivace, jako je nějaký pamlssek, má být proměňována k vyšším motivacím, jako je nejhlubší pocit povinnosti.⁶²

Při své výchově Makarenko hojně využíval tělesných trestů.⁶³ Od svých chovanců vyžadoval důslednou kázeň. Tu však získával skrze náročnost a důvěrnost k chovancům.⁶⁴ „Co nejvyšší náročnost, ale zároveň i co nejvíc úcty k člověku. [...] je to vlastně jedno a totéž; nelze mnoho žádat od někoho, koho si nevážíme. Když od člověka žádáme mnoho, pak v tom už spočívá naše úcta; právě proto, že jsme nároční, právě proto, že se nároky plní, vážíme si člověka.“⁶⁵

Makarenkovo dílo vycházelo z praktických zkušeností v době budování reálného socialismu v Sovětském svazu. Svou výchovu zaměřil na mládež již narušenou. Jan Bosco se však snažil předejít tomu, aby se z lidí stali provinilci. Makarenkova výchova dostala vojenský charakter. Naproti tomu preventivní výchova se odehrává v rodinném prostředí. Makarenko se zabíral otázkou kolektivní výchovy.⁶⁶ Naproti tomu Jan Bosco prosazoval individuální přístup.

⁵⁸ Srov. CIPRO, sv. 3. str. 359.

⁵⁹ CIPRO, sv. 3. str. 357.

⁶⁰ CIPRO, sv. 3. str. 359.

⁶¹ Srov. CIPRO, sv. 3. str. 356.

⁶² Srov. CIPRO, sv. 3. str. 360.

⁶³ Srov. CIPRO, sv. 3. str. 357.

⁶⁴ Srov. CIPRO, sv. 3. str. 358.

⁶⁵ MAKARENKO: O vospitanii molodjoži, str. 19; in: CIPRO, sv. 3. str. 361.

⁶⁶ Srov. CIPRO, sv. 3. str. 362.

2. Teologie výchovy

Bůh stvořil člověka a dal mu příkaz: „Plod'te a množte se a naplňte zemi. Podmaňte ji a panujte nad mořskými rybami, nad nebeským ptactvem, nade vším živým, co se na zemi hýbe.“ (Gn 1,28).⁶⁷ Tímto příkazem Bůh povýšil člověka nad ostatní tvory, jak o tom Job říká: „vyučuje nás a nikoli zvířata zemská a činí nás moudřejší nad nebeské ptactvo“ (Jb 35,11). Bůh tedy v člověku vidí víc. Člověka vidí jako svůj obraz. Pověřil ho spoluprací na svém stvořitelském díle. Člověk se však nerodí jako hotový. Proto má-li správně plnit tuto úlohu, musí projít výchovou. Skrze výchovu si člověk má osvojit takové schopnosti, aby skrze ně byl schopen být spolupracovníkem Božím.

Spolupráce člověka na stvoření nekončí jen zplozením dalšího člověka. Bůh sám dal člověku při stvoření příklad, když se stal jeho prvním vychovatelem. Bůh je ten kdo člověka zabezpečuje vším potřebným v Edenu. Zároveň člověka učí s jasnými pravidly.⁶⁸ "Z každého stromu zahrady smíš jíst. Ze stromu poznání dobrého a zlého však nejez. V den, kdy bys z něho pojedl, propadneš smrti" (Gn 2,16-17). Výchova je nezbytnou součástí lidského života.

Nutnost výchovy považuje autor listu Židům za tak samozřejmou, že ji používá pro svá přirovnání. „Což jste zapomněli na slova, jimiž vás Bůh povzbuzuje jako své syny: „Bůh s vámi jedná jako se svými syny. Byl by to vůbec syn, kdyby ho otec nevychoval? Jste-li bez takové výchovy, jaké se dostává všem synům, pak nejste synové, ale cizí děti. (Žd 12, 5-8). Bůh člověka vychovává jako otec.⁶⁹ Bůh pověřoval výchovou i různé osobnosti jako byl Mojžíš (Dt 4,5). Úkol vychovávat svěřil Bůh hlavně rodičům.

Prvními a nejdůležitějšími vychovateli dětí jsou jejich rodiče.⁷⁰ Od rodičů se mají naučit žít tak, aby se zapojili do společnosti. skrze rodiče by mělo dítě přejímat i hodnoty jako je víra.⁷¹ Toto právo rodičů na výchovu dětí je nezcizitelné, jak uznávají částečně i

⁶⁷ Bůh tímto příkazem povýšil člověka nad ostatní stvoření, které podřídil jeho moci. Ovšem nevidíme tu člověka jako mocného tvora. Naopak, stojí tu tvor křehký, jehož moc nad tvorstvem pochází z Božího požehnání. Srov. *Starý zákon*, str. 25-26.

⁶⁸ Srov. *Starý zákon*, str. 33.

⁶⁹ Křesťané potřebují nové povzbuzení: význam utrpení a ujištění o otcovské lásce Boha: Je třeba přijmout tvrdou výchovu, která přinese krásné a trvalé plody. Taková to argumentace sice uráží moderní psychologii, ale to neznamená, že byla mylná. Před 20. stoletími rodinná výchova obnášela také nápravu mravů včetně tělesných trestů a dokonce krvavých šrámů. (Př 20, 30; 15,5; 29,15). Srov. SPICQ, str. 202.

⁷⁰ Srov. *Gravissimum educationis*, čl. 3 in: *Dokumenty*, str. 535.

⁷¹ Srov. *Gravissimum educationis*, čl. 2 in: *Dokumenty*, str. 535.

necírkevní autority: „Rodiče mají přednostní právo volit druh vzdělání pro své děti.“⁷² Poslání rodičů ve výchově je i velkou odpovědností. Rodiče nemají podceňovat další výchovu svých dětí, jako je například školní docházka.⁷³

Již zmíněná deklarace *Gravissimum educationis* svou předmlouvou ukazuje jak katolické církvi záleží na výchově. „Nesmírný význam výchovy pro lidský život a její stále větší vliv na společenský pokrok v současnosti je předmětem pozorného zájmu posvátného všeobecného sněmu. Je skutečnost, že výchova mládeže, ba i pokračující vzdělávání dospělých stávají v naší době snadnějšími, ale i naléhavějšími.“⁷⁴ Jaký je cíl křesťanské výchovy? Odpověď nám může poskytnout list Židům, když o Bohu říká: Otec nás vychovává k vyššímu cíli, k podílu na své svatosti“ (Žd 12, 10). Výchova, jak jí chápe církev, má vést lidi k realizaci sebe sama, až k největší spolupráci s boží milostí – tj. ke svatosti.

⁷² Všeobecná deklarace lidských práv, čl. 26, http://www.svedomi.cz/dokdoby/osn_vseodeklp.htm

⁷³ Srov. *Gravissimum educationis*, čl. 5 in: *Dokumenty*, str. 538.

⁷⁴ *Gravissimum educationis*, předmluva in: *Dokumenty*, str. 533.

3. Základy preventivního systému

Jako všechny výchovné systémy má i preventivní systém své základy.⁷⁵ Jan Bosco o základech preventivního systému mluví ve svém spisu *Preventivní systém při výchově mládeže* (1877) takto: „Celý tento systém spočívá na rozumu, víře v Boha a na lásce“⁷⁶.⁷⁷

3.1 Rozum

Položme si otázku, proč je právě rozum tím prvním ze základních prvků preventivního systému. Neměla by to být spíše laskavost, která je nejlépe postřehnutelná? „Laskavost jako vnější projev, je vždy viditelnější než rozmyšlení a snaha pochopit danou situaci.“⁷⁸ Myslím si, že nejdříve je nutné situace promyslet, než je začít řešit. Kdybychom uplatňovali laskavost na základě nesprávně pochopené a nepromyšlené situace, mohla by se daná událost ještě více zatemnit nebo úplně zablokovat pro další řešení.

Jak chápal Jan Bosco rozum, když jej označil za jeden základů svého výchovného způsobu. Předně si opět musíme uvědomit, že Jan Bosco byl praktik. Proto slovo rozum nemůžeme chápat, jako nějaké čistě teoretické, intelektuální zkoumání. Spíše je rozum v jeho pojetí moudrostí, rozvážností, zdravým smyslem pro porozumění věcem a dění okolo.⁷⁹

U Jana Bosca se už v jeho útlém dětství projevovало správné vnímání situace. Jedním z jevů, který ho činil smutným, byla zkušenost, když vídal kněze, kteří podle tehdejších tradic byli odměřeni až oddělení od okolního světa. Tato jeho zkušenost v něm vyvolala rozhodnutí, že pokud bude knězem, bude jiný – přátelský, neuzavřený a tedy laskavý ke všem, hlavně ke klukům.⁸⁰ Tímto svým postojem předběhl značně svůj věk. Ve svém dětství dokázal správně pochopit i situaci chudých. Ač sám dostával k snídani jen suchý krajíc bílého chleba, dokázal ho vyměnit za méně kvalitní chléb černý, a tak pomáhal svému kamarádovi v jeho bídě.⁸¹ V této své činnosti měl vzor u své matky.

⁷⁵ Slova použitá pro popis preventivního systému, která používal Jan Bosco, jsou převzata z běžného života, proto nemají charakter pedagogického standardu. Jan Bosco použil taková slova, která by byla srozumitelná jeho následovníkům, kteří neprošli studiem pedagogiky.

⁷⁶ Láskou myšlena i laskavost.

⁷⁷ *Preventivní systém při výchově mládeže*, in: AUBRY, str.60

⁷⁸ Srov. DERMEK, str. 10.

⁷⁹ Srov. DERMEK, str. 11.

⁸⁰ Srov. BOSCO T., 1991, str. 49.

⁸¹ Srov. BOSCO T., 1991, str. 27.

Nebylo to pouhé lidumilství, ale do hloubky prožívaná a praktikovaná víra, jak se s ní setkával u lidí žijících podle evangelia.

Dále se snažil proměňovat chování lidí tak, že jim připravoval zábavný program. A to v podobě četby (za chladných zimních večerů), nebo skrze dobré hry, které nejsou na hranici správnosti a nebo skrze cirkusová představení.⁸²

Důležitým předpokladem pro správnou výchovu je přizpůsobit výchovu věku toho, koho máme vychovávat. Jinou výchovu potřebuje nemluvně, jinou předškolák, jinou člověk dospívající a jinou dospělí. Vždy musí být výchova „šitá na míru“ i když se nedá stanovit přesná hranice mezi jednotlivými stupni vyspělosti člověka.

Se stanovením věkové skupiny úzce souvisí i tvorba společných pravidel chování. I pravidla mají být mladým předložena takovou formou, aby je byli schopni pochopit, a to tak, že pravidla tu nejsou pro to, aby je omezovala, nýbrž proto, aby jim pomohla ve společném soužití. Pravidla nemají mládeži bránit v iniciativnosti, spíše je mají vést k vlastní zodpovědnosti.⁸³

Kde má vychovatel získat onu schopnost správně posoudit situaci. Vždy nejlepším učitelem života byl život sám. Vychovatel, který nemá častý kontakt s mladými, rychle ztrácí schopnost je pochopit.⁸⁴ Neví, čím mládež žije, co jí děsí, co jí těší a co jí vadí na světě dospělých. Proto už brzy po ztrátě kontaktu s mladými, nemusí vychovatel úplně správně postřehnout jemné nuance té či oné situace. Vychovatel se tedy musí snažit o to, aby si udržel kontakt s mladými, které chce vychovávat.

Tím však nechci tvrdit, že rozum podle dona Bosca nemá nic společného se vzděláním. Jak už bylo řečeno, Jan Bosco se vždy snažil získat poznatky soudobých teoretických odborníků (viz studia u profesora Aportiho a Rayneriho). Ony jsou vhodným i důležitým prostředkem pro výchovu mladých lidí. Každý, kdo se chce věnovat výchově mladých lidí, by měl mít dostatečný základ vzdělání z oboru psychologie a pedagogiky.

Vychovatel má vést mladé k poctivému a plnému prožívání života, a to i v oblasti duchovní. Bude-li vychovatel tím, kdo zná situaci, správně ji vyhodnotí na základě rozumu, nemusí stejně docílit kýženého výsledku. Člověk je vícevrstevný a jednou z jeho vrstev je i duchovnost. I zde potřebuje člověk pochopení. Avšak na víru se nedá jít jen rozumem. Nebude-li vychovatelův rozum formovat i víra, ztrácí tak možnost pomoci mladým i v této oblasti života.

⁸² Srov. BOSCO T., 1991, str. 36.

⁸³ Srov. ANDRLOVÁ, str. 15.

Preventivní systém vychází z rozumu, moudrosti vychovatele. Ten má být utvářen jak stálým kontaktem s mladými, tak vhodnou a dostatečnou studijní přípravou. Jedině tehdy bude moci vychovatel úspěšně vychovávat svým příkladem a slovem, když dokáže správně pochopit situaci na základě vyspělosti a stavu chovance. „Slepá poslušnost většinou nepomůže.“⁸⁵ Vychovatel nemá být spokojený jen s mechanickým zachováváním řádu, jemu musí jít o to, aby jej chovanci přijali jako svůj životní styl, jako svou zodpovědnost, hrdost a ne jako něco, čemu se musí podřídit. Vychovatel se musí vyzbrojit trpělivostí, stále vysvětlovat, povzbuzovat.⁸⁶

Rozum v pojetí dona Bosca není něco, čemu se dá naučit z přečtení několika knížek. Spíše jde o snahu stále a stále pronikat mezi mladé, snažit se pochopit jejich svět. Není na to žádný předpis, zda jednat tak či onak. Moudrost neboli rozum vychází z osobitosti vychovatele a závisí na jeho ochotě jít stále dál.

U dona Bosca se rozum projevuje jasným stanovením pevných zásad. Tento způsob se jeví jako realismus, který ví, co chce a má v patrnosti:

- stanovení cílu výchovy (v pojetí dona Bosca to je čestný občan, dobrý křesťan),
- poznání toho, kterého chci vychovávat, uznat jeho jedinečnost, jeho schopnosti, nadání, talenty,
- vědět že výchova musí být srdečná, ne přísná, měla by nabývat otcovské nebo bratrské podoby,
- poznat a použít všechny prostředky přirozené, i nadpřirozené, podle jejich vhodnosti v konkrétní situaci,⁸⁷
- stále mít na paměti, že ten, koho vychováváme, je svobodná bytost, a taková i musí zůstat, až opustí prostředí, ve kterém je vychovávána,
- vědět, že mladí lidé jsou často nestálí, roztěkaní, snadno zapomenou na dané předpisy, rady.

„Preventivní systém nám však připomíná, že rozum je začátkem výchovného procesu, je jeho vnitřní součástí, a proto je zapotřebí ho rozvíjet, objevit jeho hodnotu, spojit ho s laskavostí a vírou.“⁸⁸

⁸⁴ Srov. DERMEK, str. 13.

⁸⁵ Mb. VIII. 503. in: DERMEK, str. 13.

⁸⁶ Srov. ANDRLOVÁ, str. 11.

⁸⁷ Srov. DERMEK, str. 13.

⁸⁸ MOTTO, str. 88.

3.2 Náboženství.

Člověk, který by neuznával ani víru, ani nějaký světový názor, by se potýkal se stálou nejistotou, která by ho nutila ke stálému rozmýšlení.⁸⁹ Jeho jednání by bylo provázené pomalostí a stálým se ohlížením zpět, jestli to, co dělá, je v intencích toho, co si stanovil na počátku. Ve světě bychom asi nenašli člověka, který nevěří buď nějakému světovému názoru nebo náboženství. Jako lidé žijeme ve světě, v němž náboženství a světový názor mají ústřední význam.⁹⁰ „Hlásit se k nim patří k lidským právům, ale i k povinnostem, ovšem ve větší či menší míře podle politické situace.“⁹¹ Jan Bosco zvolil jako jeden ze tří základů své výchovy právě křesťanské náboženství.

Jan Bosco si uvědomoval potřebu rozvíjet v mladých lidech všechny složky jejich osobnosti. A to jak tělesné, psychické, tak i duchovní.⁹² Jednostranné rozvinutí osobnosti člověka dělá z lidí mrzáky, kteří se nedokáží plně začlenit do společnosti. Duchovní stránka je často zanedbávána, ač není nepodstatnou. Scientističtí filosofové se snažili lidský duchovní rozměr nahradit rozumem. Sami však museli přiznat, „že pravdy poznání dosažené vědeckými metodami nemohou poskytnout žádné vědění sloužící světonázorové orientaci, žádný smysl života, žádnou útěchu a žádné osobní či kolektivní hodnocení, žádnou hierarchii hodnot, normy a ideály.“⁹³ Výchova člověka má být vedena tak, aby se stal co nejvyváženější osobností,⁹⁴ a to jak po stránce fyzické, psychické i duchovní.

Vychovatel v preventivní výchově by měl být věřící.⁹⁵ To proto, aby pomohl tomu, koho má vychovávat i v duchovním růstu. Jan Bosco nazývá takového člověka přítel duše. Sám tuto zkušenost udělal ve svém dospívání, když se setkal z knězem Janem Calossem. Tuto svou zkušenost popsal slovy: „Konečně jsem našel věrného přítele své duše. Dosud jsem žádného neměl.“⁹⁶ Tento přítel duše má bdít nad správným prožíváním víry, aby nedošlo k jejímu špatnému pochopení, a tak i k sebepoškozování: „Hned na počátku mi zakázal kající skutky, které jsem konal a které nebyly vhodné pro můj věk.“⁹⁷

⁸⁹ Srov. BREZINKA, str. 40.

⁹⁰ Srov. BREZINKA, str. 38.

⁹¹ BREZINKA, str. 38.

⁹² Srov. BREZINKA, str. 166 – 167.

⁹³ BREZINKA, str. 70.

⁹⁴ Srov. BREZINKA, str. 103 – 105.

⁹⁵ Srov. JOB, str. 60.

⁹⁶ Srov. BOSCO T., 1991, str. 44.

⁹⁷ Srov. BOSCO T., 1991, str. 44.

Kdyby vychovatel nebyl člověkem věřícím, nemůže pomoci člověku, který hledá odpovědi na duchovní otázky a potřeby.

Úkolem vychovatele, který duchovně doprovází mladé, je, aby je vedl k hlubšímu prožívání jejich víry: Jan Bosco tuto svou zkušenost popsal: „Povzbudil mě, abych se často zpovídal a často přijímal. Naučil mě krátce rozjímat. Ale byla to spíše duchovní četba.“⁹⁸ Jan Bosco dále píše o Janu Calosso, že k němu získal takovou důvěru, kterou popsal slovy: „Hned jsem se svěřil tomuto knězi. Všechno jsem mu o sobě řekl, svěřil jsem se mu s každým nápadem a s každou myšlenkou.“⁹⁹ Jak došlo k takovému vřelému vztahu, mezi mladým klukem a starým knězem. Byla to srdečnost, laskavost, kterou Jan Calosso oslovil svého jmenovce Jana Bosca. Na základě srdečnosti má vychovatel vést mladé k plněšímu prožívání víry.

3.3 Laskavost

Jak už bylo řečeno – vychovatel proto, aby navázal s vychovávaným kontakt, musí projevit svou laskavost. „Nestačí, aby vychovatel mladé miloval, tedy nestačí, aby mladí byli milováni vychovatelem, ale je třeba, aby oni sami poznali, že jsou milováni.“¹⁰⁰ Výchova je trvalý zápas. Ale v preventivním systému nejde o souboj mezi chovancem a vychovatelem, jde o společnou snahu vychovatele i chovance o výchovu čestného člověka, dobrého křesťana. V tomto zápase je právě důležité přesvědčit chovance, že ten, kdo jej vychovává není ten, kdo mu chce stále něco přikazovat nebo jej stále kárat, ale že se chce stát jeho přítelem.¹⁰¹ Pro to, aby dosáhl vychovatel tohoto správného vztahu spolupráce, slouží laskavý přístup.

Vychovatel vedle laskavosti musí mít notnou dávku trpělivosti.¹⁰² Mladým je zapotřebí stále něco připomínat, často je na věci upozorňovat.¹⁰³ Mladí často a rychle zapomínají na to, co si předsevzali, co mají udělat a čemu se vyvarovat. Vychází to spíše z jejich mladistvé nerozvážnosti, než ze zloby.¹⁰⁴ Bez trpělivosti by jen samotná laskavost nevydržela nápor mladické nerozvážnosti.

⁹⁸ Srov. BOSCO T., 1991, str. 44.

⁹⁹ Srov. BOSCO T., 1991, str. 44.

¹⁰⁰ MOTTO, str. 81.

¹⁰¹ Srov. MOTTO, str. 91.

¹⁰² Srov. BREZINKA, str. 165.

¹⁰³ Srov. MOTTO, str. 78

¹⁰⁴ Srov. DERMEK, str. 49.

Bylo by hloupé považovat laskavost za něco, co dává výchovnému systému nebo výchovným prostředkům potřebné teplo a lesk. Laskavost vyžaduje u vychovatele nutnou dávku sebeovládání.¹⁰⁵ Jmenuji tři způsoby jak trénovat stav laskavosti:

- potlačit v sobě všechny pohnutky ke hněvu, nepodléhat emocím, i když musí vychovatel trestat, musí být všem jasné, že to dělá z nutnosti a ne z hněvu, nebo pro vlastní uspokojení,
- vnější milé způsoby, pokojní usměvavý výraz,
- nemyslet na křivdy, které jsem zažil. Přemocť, vstřebat urážku a nevrátit ji.

Laskavost na rozdíl od rozumu a náboženství, které jsou spíše vnitřním činitelem ve vychovateli, je sdělována navenek. Laskavost tedy dává možnost rozumu a víře, aby se projevíly a mohly promlouvat do života mladých lidí. Laskavost můžeme proto v preventivním systému chápat jako metodu nebo jako způsob, kterým je výchova uskutečňována.

Mladí potřebují pocítit, že jsou milováni. „Kdo ví, že je milovaný, miluje. A kdo miluje, dosáhne všeho, nejvíce od mladých.“¹⁰⁶ Už malé dítě potřebuje být milováno. Z tohoto stavu milovanosti, pramení pocit jistoty: „Základní potřeby musí být uspokojeny a nesmějí zůstat nenasycené. To platí v první řadě o základní potřebě bezpečí a vazby, neboť se rovná pudu sebezáchovy.“¹⁰⁷ Tato touha milovanosti provází člověka po celý život. Avšak dnešní doba postrádá vřelost citů. Mnoho lidí se dnes stydí dát své city najevo. Proto se evropská kultura stává studenou. Dát své city a pocity najevo – i laskavost – znamená stát se bezbranným uprostřed ozbrojených armád. Snadno je člověk zraněn. Proto se všichni snaží tyto své emoce schovat, aby se před světem staly nezranitelnými. Jen k mladým se však dá přistupovat s láskou, protože oni ji hledají. Ještě totiž nedosáhli úplného ztvrdnutí. Na základě laskavosti se dá vytvořit solidní vztah, na kterém se dá dále stavět i sebedůvěra člověka.¹⁰⁸ Projevená láska, laskavost a důvěra probouzí v mladých vlastní lásku, laskavost a sebedůvěru.

Probouzením sebedůvěry pomocí laskavého přístupu se v mladém člověku utváří zodpovědnost.¹⁰⁹ Nepocítí-je-li mladý člověk svou důstojnost, vždy bude srážen před druhými svou nedostatečností. Pak není schopen přijmout zodpovědnost. Ta v něm bude vyvolávat pocit strachu z neúspěchu. Jak bylo řečeno, laskavým přístupem je budována

¹⁰⁵ Srov. BREZINKA, str. 164.

¹⁰⁶ BRAIDO, *Vychovatel Don Bosco*, str. 385, in: MOTTO, str. 79.

¹⁰⁷ PREKOPOVÁ, str. 78.

¹⁰⁸ Srov. MOTTO, str. 77.

¹⁰⁹ Srov. MOTTO, str. 84.

důvěra i sebedůvěra mladého člověka. Toto budování se děje na základe vztahu. Když se pak mladým na základě tohoto vztahu svěří nějaká zodpovědnost, oni ji přijímají. Jejich konání je pak vedeno spoluzodpovědností. A právě to dnešní době chybí. Mladí nechtějí přijmout zodpovědnost za nic – ani za vlastní život, protože necítí nikoho za sebou, o kterém by věděli, že jim v jejich úkolu pomůže. Zodpovědnost se tedy dá budovat na základě laskavých vztahů.

3.3.1 Projevy laskavosti

Jakými prostředky si může vychovatel získat důvěru mladých? Je k tomu zapotřebí množství drobností. Jen vynalézavá láska obrácená k tomu, ke komu se obracím, vedená trpělivostí, je dokáže najít.¹¹⁰ Jsou to například osobní příležitostné rozhovory, krátké a výstižné, ze kterých oslovený snadno vycítí, že ten, kdo sním mluví, má o něho zájem. Laskavost má vychovatele vést k tomu, aby se zajímal o to, co zajímá ty, ke kterým přistupuje (sport, hudba počítače atd.).¹¹¹ Příjemné a přívětivé vystupování i řeč, oproštěná od autoritářských prvků, je neodmyslitelným projevem laskavosti. Laskavost se projevuje i v oslovení. Oslovit někoho jménem je klíč k srdci druhého, protože jméno je velkým majetkem a právem každého člověka.¹¹² Laskavost vycházející z lásky najde ještě mnoho dalších způsobů jak se přiblížit k člověku, protože: „Láska je ...vynalézavá...“(1Kor 13, 4-7).

Mladí rychle vycítí, zda je má člověk opravdu rád, nebo zda si na něco hraje.¹¹³ Laskavost bez lásky je maska, která rychle ztrácí tvar a barvy.

3.3.2 Formy laskavosti

Laskavost se v životě člověka projevuje různými prvky, které můžeme sledovat jednotlivých vztazích. Vzorem nám mohou být projevy laskavosti na úrovni rodiny.

- Mateřská – svým projevem má pohladit srdce mladých, oni mají cítit, že jsou těmi, pro které tu člověk je.
- Otcovská – má dávat jistotu a bezpečí, vše co v ní bylo proneseno jako závazné, je nezměnitelné.

¹¹⁰ Srov. AUBRY, str. 40.

¹¹¹ Srov. JOB, str. 59-60.

¹¹² Člověk bez jména se stává číslem (viz koncentrační tábory) nebo případem (viz nemocniční péče).

¹¹³ Srov. MOTTO, str. 93.

- Bratrská – všechno správné, co mladí dělají, mohou vidět i na svém vychovateli, který je jako jejich větší a zodpovědnější bratr.

Vychovatel by měl vědět, který projev laskavosti je vhodný a který je nevhodný pro danou situaci.

Laskavost a zároveň i autorita jsou základními povinnostmi vychovatele, který chce vychovávat podle preventivního systému. Tedy vychovatel nemůže být takový, aby se mu všichni klaněli. Svou laskavostí však nemá zničit svou autoritu. Toto napětí mezi autoritou a laskavostí je stálé.

Vychovatel svou laskavostí dává najevo, že tu je pro jiné. Nemá mu tedy jít tolik o sebe a své pohodlí. Měl by dávat ze svého druhým. Jeho touhou má být rozdávat radosti okolo sebe.¹¹⁴ Vychovatel by neměl zapomenout na smích a i v největším pracovním vytížení by neměl ztrácet veselost. Vždy by měl mít pro druhé povzbudivé slovo. Všemi formami musí vychovatel dávat všem okolo sebe to, co je jeho touhou.

Kde však má vychovatel brát k laskavosti sílu. Stálá laskavost je opravdu nadlidský úkol. Dá se říci, že laskavost musí být stavem vychovatele, tedy jeho vnitřní jistotou. Kde ale má brát tu sílu? Mládež totiž dokáže člověka doslova „vyždímat“. Všechny pomáhající profese se potýkají s takzvaným syndromem vyhoření.¹¹⁵ Člověk dává, dokud může dávat, ovšem každý člověk má jen omezenou kapacitu, a když ji překročí, zjistí, že už nic nemá. Pak mu nezbývá než se svěřit do rukou odborníků, kteří mu pomohou najít a načerpat nové životní síly. Jak se však ubránit takovéto vyčerpanosti, kde může vychovatel sám čerpat. Proto don Bosco postavil svůj systém na víře. Ji vidí jako pramen vši pomoci. Proto je preventivní systém vhodný pro toho vychovatele, který je sám věřící. Jen na základě víry a setkání s Bohem si může vychovatel udržet vlastní síly tak, aby nebyl „vyždímán“ a stále si udržel onen stav laskavosti.

Rozum vychovatele se má projevovat laskavostí. Chce-li si vychovatel ušetřit mnohé problémy, měl by mít na paměti aspoň několik základních rad, ve kterých se má projevit, jak jeho laskavost tak jeho rozum:

- co je od chlapce možné čekat a žádat: Nežádat nemožné a spokojit se s podstatným,
- důslednost není to samé co tvrdost,
- jaké signály neverbálního způsobu mluvy ten daný chlapec vysílá a co znamenají,

¹¹⁴ Srov. MOTTO, str. 111.

¹¹⁵ Srov. PRŮCHA, str. 228.

- při trestech je důležité dosáhnou nápravy uvnitř chlapce a ne vyžadovat úplné vyčerpání trestu.

Dokáže-li vychovatel projevit moudrost a laskavost ve svém vystupování, bude mít u mládeže napůl vyhráno.

3.3.3 Nebezpečí laskavosti.

Každý vychovatel je v nebezpečí zaměnit laskavý přístup za podbízivost. Tento jev je odvislý od ješitnosti vychovatele. Jeho úkolem je zaujmout. Tato snaha se může u mladých sekat s odmítnutím. Vychovatel, který se nevzdá a stále hledá způsob, jak prolomit bariéru odmítání, může dosáhnout úspěchu. Avšak když se nedaří, je tu nebezpečí, že zamění cíle. Místo aby své konání dělal pro dobro mládeže, začne vychovávat proto, aby si dokázal, že umí zaujmout. Snadno pak může sáhnout po prvcích, které by jinak nikdy nepoužil. Tak ztrácí svou důstojnost a jeho chování se stává dětinským. Chce-li si vychovatel zachovat svou důstojnost, musí mít jeho laskavost otcovský charakter.¹¹⁶ Tento vztah laskavosti má vést k tomu, že samotné porušení pravidel nemrzí jen vychovatele, ale i chovance, který si uvědomuje, že svým počínáním narušil svůj vztah mezi sebou a vychovatelem.

Velkou nesnáz tvoří v dnešní době citová vychladlost, nestálost nebo vyprahlost. Proto je třeba, aby vychovatel byl vždy ve střehu, s jakým člověkem se setkává a jakým způsobem k němu přistupuje, aby nedošlo k zraněním, která se tak špatně hojí. Laskavý přístup se snadno může změnit na výlučné přátelství, do kterého jiní nejsou vítáni, nebo na smyslovou chorobnou lásku, která by o svobodu připravila oba. Proto do laskavého vztahu mezi chovancem a vychovatelem musí vstupovat i rozum.¹¹⁷ Vychovatel sám pak musí mít dostatečné zázemí, ve kterém se cítí pochopený a přijatý. V neposlední řadě pak musí být člověkem s plně rozvinutým vztahem k Bohu. Jen když budou uspokojeny všechny oblasti vychovatelovy osobnosti, může odolat svodu citově vázat na svou osobu jiné.

¹¹⁶ Srov. MOTTO, str. 98-99.

¹¹⁷ Srov. DERMEK, str. 14.

4. Vychovatel

Kdo je vychovatel? Na tuto otázku nám odpovídá Jan Bosco ve svém dílku „Preventivní systém při výchově mládeže,“ když vychovatele popisuje: „Vychovatel je člověk, který se cele zasvětil dobru svých svěřenců. Proto musí počítat s potížemi a námahami, jestliže se má docílit občanské, mravní a intelektuální výchovy svěřenců.“¹¹⁸ Vychovatel je člověk, který chce pomoci mladým lidem v jejich rozvoji.

Kdo je vlastně povinen a kdo oprávněn vychovávat? Prvními vychovateli svých dětí mají být rodiče. Další výchova se uskutečňuje skrze učitele k tomu pověřené – např. státem v rámci školní docházky. Dalšími, kdo mohou pomoci s výchovou, jsou vychovatelé, kterým je dítě rodiči svěřeno. Učitelé i vychovatelé mají rodičům ve výchově dětí pomoci, a ne jim jí znesnadňovat.¹¹⁹ Na výchově se podílí mnoho lidí k tomu zavázaných rodičovstvím nebo k tomu určených státními normami.

Položme si otázku, ve kterém období vývoje člověka je osoba vychovatele nejpotřebnější. Tímto obdobím je bezesporu období dospívání, když autorita rodičů je oslabena vzdorem jejich ratolestí.

4.1 Cíl

První úlohou vychovatele je zvolit si cíl výchovy. „Kdo vychovává, musí předem vědět, k čemu chce nebo má vychovávat. [...] Výchovné cíle musíme mít dřív než začneme vychovávat.“¹²⁰ S nedostatečně formulovanými cíli by se výchova stala rozplizlou a neúčinnou, nebo by se zhroutila.

Cíl výchovy je úzce spjat s principy společnosti, do které má být vychovávaný zařazen. Proto každý vychovatel může vychovávat, jen když dosáhne dostatečné orientace ve výchovných cílech dané společnosti či zařízení, ve kterém vykonává svou výchovnou činnost.¹²¹ Cíl, ke kterému vychovatel vychovávaného vede, nemůže být libovolný a zcela oddělený od okolního světa.

Co vlastně je cílem výchovy? Psychologicky vzato výchovný cíl je představa o určité psychické dispozici vychovávaného, k jejímuž dosažení má přispět výchova.¹²² Výchova má vést vychovávaného k rozvinutí dispozicí a vlastností, které už jsou v něm

¹¹⁸ BOSCO J., 1884; in: AUBRY, str. 62.

¹¹⁹ Srov. BREZINKA, str. 21.

¹²⁰ BREZINKA, str. 13.

¹²¹ Srov. BREZINKA, str. 18.

¹²² BREZINKA, str. 14.

obsaženy. Výchova je vychovávaným uzákoněnou nebo nabídnutou pomocí. Výchova pomáhá vychovávanému získat vlastnosti, které mu pomohou k plnému rozvinutí samostatného života.¹²³

Problémem dnešní doby, stavějící na jedinci, je vyprázdnění výchovných cílů. Obecné výchovné cíle tak, jak byly v minulých dobách formulovány, se stávají prázdnými a potřebují konkretizování nebo novou náplň.¹²⁴ Každá výchovná metoda musí být vždy zpětně reflektována. Ti, kdo podle ní vychovávají, musí hledat základ a jej znova aktualizovat pro dnešní dobu. Výchovný systém, který není možno znovu a znovu aktualizovat, zastarává a stává se pro výchovu nevhodným.

Výchovné cíle každé společnosti záleží na jejím rozvinutí po stránce hospodářské, kulturní, morální a sociální. Na výchovné cíle klade důraz společnost. Jsou to ideály, ke kterým se má blížit každý jedinec dané společnosti.¹²⁵ Podle rozvinutosti společnosti se mění i důrazy na jednotlivé cíle.

Výchova za pomoci vychovatele se uskutečňuje jen v počátečních fázích lidského růstu. Později už musí nejvíce námahy k dosažení výchovných cílů vynaložit každý jedinec sám. Vychovatelova úloha končí v době, kdy stát uzná daného člověka za plnoletého a daný člověk se jí sám vědomě či nevědomě zřekne.

Nyní na si položme otázku, jaký výchovný cíl dal svému systému Jan Bosco? „Výchovným cílem dona Bosca byl vysoký, velmi vysoký, mohli bychom ho nazvat střetnutí s Bohem.“¹²⁶

Vezmeme-li v úvahu že byl knězem, tedy jedním z hlavních cílů bude víra.¹²⁷ Avšak, když budeme číst jeho životopisy, nesmíme přehlédnout, že víru nestaví jako osamělou. Vždy jí spojuje s občanskou poslušností tak, jak o ní mluví Písmo Svaté (Mk 12, 17; Pavlovo: modlete se za ty, kdo vám vládnou a poslouchajte je...) Jan Bosco ve své výchově spojil dva důrazy, když formuloval cíl své výchovy: „vychovat dobrého křesťana a čestného občana.“¹²⁸

¹²³ Srov. BREZINKA, str. 14 – 15.

¹²⁴ Srov. BREZINKA, str. 28 – 29.

¹²⁵ Srov. BREZINKA, str. 20.

¹²⁶ MOTTO, str. 40

¹²⁷ Srov. KUCHAR, str. 145.

¹²⁸ Srov. DERMEK, str. 13.

4.2 Rozhodnutí pro povolání vychovatele

Jaké pohnutky vedou mladé lidi k volbě studia na pedagogických školách? Vliv na volbu povolání vychovatele v naší zemi má do značné míry prestiž. Vychovatelé jsou společensky (ne finančně) řazeni na jedno z prvních míst.¹²⁹ Prestiž postavení vychovatele může být jednou z motivací.

Další motivací může být výdělek. Tuto motivaci však musíme zamítnout, protože platy pracovníků ve školství nejsou nijak vysoké.¹³⁰ Avšak můžeme zde hledat příčinu feminizace v oblasti výchovy. Mladí muži totiž často hledají lépe ohodnocenou práci, proto volí obory, které toto možnost v sobě mají. Výdělek pro volbu pedagogických studií nebude pravou motivací.

Zájem studentů o toto zaměstnání stále roste.¹³¹ Tedy ti, kdo studují na vychovatele, musí mít velmi důležitou motivaci. Samotný nárůst uchazečů na pedagogické školy nemusí být kladnou známkou. Nárůst zájmu má, jak dokazuje výzkum R. Havlíka, i negativní rysy. Mezi uchazeče se hlásí ti, kteří neuspěli při přijímacích zkouškách z jiných oborů.¹³²

Jaký je tedy ten největší motiv pro volbu vychovatelského povolání? Položme si otázku: „Co chtějí dát mladým ti, kteří se připravují na dráhu vychovatele.“ Podle průzkumu Kotáska a Růžičky (1996) volí v naší zemi pedagogickou praxi lidé, kteří chtějí:

1. předávat vědomosti,
2. pomáhat žákům rozumět sobě samým,
3. pomáhat žákům rozvíjet dovednosti.

Zajímavý je fakt, že na poslední místo, tedy deváté, zařadili studenti pedagogických fakult otázku: udržování dobrých vztahů s rodinami žáků.¹³³ Z průzkumu vyplývá, že hlavní motivací pro volbu pedagogického povolání v naší zemi je předávání vědomostí a formování životů mladých lidí.

4.3 Vliv osobnosti vychovatele

Psychická připravenost člověka je jedním z klíčových úkolů každého vychovatele.¹³⁴ Psychika každého vychovatele je zatěžována jak neukázněností mládeže,¹³⁵ tak i

¹²⁹ Srov. PRŮCHA, str. 180 – 182.

¹³⁰ PRŮCHA, str. 177 – 179.

¹³¹ Srov. PRŮCHA, str. 199 – 200.

¹³² PRŮCHA, str. 200.

¹³³ Srov. PRŮCHA, str. 204.

¹³⁴ Srov. MOTTO, str. 92.

¹³⁵ Srov. PRŮCHA, str. 207.

nezájmem jeho kolegů, projevující se zvláště v počátečním období.¹³⁶ Tedy každý vychovatel se často musí vypořádat se svými problémy sám. Při volbě vychovatelského povolání musí mít vychovatel aspoň nějakou jistotu, že to psychicky vydrží.

Ve výchově se setkáváme s lidmi, kteří vychovávají jako profesionálové¹³⁷ nebo jako dobrovolníci.¹³⁸ V předchozí kapitole je zmíněno, že mladí vychovatelé chtějí vychovávat proto, aby pomohli mladým. Každý člověk však potřebuje být nějak za svou činnost ohodnocen. Vychovatelé profesionální mají v tomto výhodu, protože jim je odměnou jejich výplata. Ve větším ohrožení rozladěnosti a odpadu od nastoupené pomoci jsou vychovatelé, kteří vychovávají zadarmo. Vychovatelé pracující bez nároku na finanční odměnu potřebují slyšet častěji pochvalu než ti, kteří jsou za výchovu placeni.

Jen těžko se může vychovatel spolehnout, že za svojí snahu bude pochválen. Vázat se na poděkování a pochvalu vede k rychlému rozčarování a zklamání. Mladí cítí vděčnost, avšak neumějí jí často projevit. Mladická neschopnost vděčnosti je spojena s tím, že mladí nemají často vzory, od kterých by se to mohli naučit. Navíc je vděčnost v dnešní době chápána jako slabost. Uznání se vychovateli může dostat, ale většinou jen od jednotlivců, od celku se vychovatel vděčnosti dočká jen zřídka.

Chce-li vychovatel stále plnit svůj výchovný úkol, musí být vždy o krok dál než mladí.¹³⁹ Vždy musí vidět o hodně dál, předvídat situaci, často za mladé musí zprvu i víc myslet.¹⁴⁰ Jeho poznání a zbožnost musí být hluboká, se snahou stále se prohlubovat,¹⁴¹ aby nebyla chovancem překonána. Kdyby vychovatel ztratil schopnost dávat a předávat, tak by nemohl zastávat roli vzoru, mládež by jej odmítla. Vychovatel musí stále usilovat o lidský intelektuální a náboženský růst, jinak se časem stane pro mladé nepotřebným.

Tam, kde vychovatelé zastávají úlohu učitele nebo mistra, který má před sebou žáky, těžko zakryje určitou roli dozoru. Tato úloha vyučujícího určitý styl dozoru vyžaduje, už pro samu bezpečnost mladých. Jen laskavostí může vychovatel tvrdý rys dozoru zastřít. Chce-li však více zeslabit odpor mladých proti jeho dozoru, měl by se také objevovat všude tam, kde se mladí shromažďují.¹⁴² Tato jeho „všudypřítomnost“, nemá být

¹³⁶ Srov. PRŮCHA, str. 209.

¹³⁷ Myšleno: učitelé, vychovatelé, mistři aj.

¹³⁸ Zde jsou myšleni vedoucí skautských nebo jiných oddílů, vedoucí zájmových kroužků aj.

¹³⁹ Srov. BREZINKA, str. 38.

¹⁴⁰ Srov. DERMEK, str. 14.

¹⁴¹ Srov. BREZINKA, str. 195.

¹⁴² Srov. MOTTO, str. 101.

dozorem, aby jí chovanci chápali jako obtěžování. Vychovatelova přítomnost musí být srdečná a účastná na všem co je správné a čím se mládež baví.

4.4 Aktivita vychovatele

Vychovatel musí jít za mládeží, nesmí čekat až k němu přijde.¹⁴³ I když bude mít vychovatel připravené perfektní prostory i skvělý program není zaručené, že někdo přijde. Mladí čekají na to, až o ně někdo projeví zájem, sami těžko překonávají ostych. Když budou mladí osobně znát toho, kdo je zve, nebude jim dělat problém přijít.

Zájem o mladé musí nutit vychovatele k tomu, aby se zároveň zajímal o jejich zájmy. Jen když bude vychovatel znát svět mladých, nebude mu zatěžko navazovat hovor na témata mladých.¹⁴⁴ Nebude si připadat nejistý a ohrožený, že mladí vědí víc než on. Neznalost světa mladých vylučuje vychovatele z jejich společnosti.¹⁴⁵

Vychovatel by si měl všimnout, čeho se mladým nedostává. Uvědomit si jejich potřeby, všimnout si, jestli daný člověk nemá hlad, jestli nepotřebuje být v teple, případně mu zajistit něco na sebe. Každý člověk se chce cítit dobře a právě vychovatel by k tomu měl přispět. Měl by pomoci mladému člověku zajistit jeho potřeby fyzické, psychické i duševní.

Péče, kterou vychovatel prokazuje, by neměla být na škodu samostatnosti vychovávaných. Nikdy by nemělo dojít k tomu, že by vychovatel udělal vše za toho, koho má vychovávat. Zde se dá v extrému mluvit o orálně-progresivním charakteru vychovatele.¹⁴⁶ Takovýto vychovatel ukáže, co umí, naplní své potřeby, ale mladý člověk pak pozbude své samostatnosti a nebude zvládat obyčejné úkoly, které jsou nezbytné pro samostatný život. Proto musí vychovatel dát chovanci prostor, aby se aspoň v něčem dokázal postarat sám o sebe. Jen tak bude vychovávaný nucen a schopen přijímat svou zodpovědnost. Kdyby vychovatel nedal prostor samostatnosti chovance, nikdy jej nenaučí plné zodpovědnosti a samostatnosti.

4.5 Laskavý vychovatel

Laskavost k mladým má být pro vychovatele citlivým vztahem plným porozumění. Nemá být pouze jemným profesionálním, ale chladným přístupem, kterého se používalo i

¹⁴³ Srov. AUBRY, str. 31.

¹⁴⁴ Srov. AUBRY, str. 36.

¹⁴⁵ Srov. MOTTO, str. 93.

¹⁴⁶ Srov. SCHMIDBAUER, str. 83 – 85.

za dob Dona Bosca.¹⁴⁷ Laskavost má pronikat všechny vztahy. Má být přítomna i při řešení takových situací, které jsou zdánlivě v rozporu s jejími projevy, jako je ukládání trestů a nesmí na ni být zapomenuto ani když je ukládán nejtěžší trest v preventivním systému, kterým je vyloučení z daného výchovného zařízení. Laskavost nemá nic společného s pocitem slasti nebo platonického zaujetí. Má být stále stavem, který prostupuje celý vychovatelův život.

Laskavost se vinnou vychovatele může snadno stát překážkou ve výchově. Proto si musí být vychovatel vědom, co dělá. Vždy do svého počínání musí pustit rozum a víru.¹⁴⁸ Skrze rozum pak musí pozorovat, kontrolovat a přehodnocovat projevy chování svého i mladého člověka. V kontaktu s mládeží vždy musí být z počínání vychovatele zjevné, že mladé lidi, které vychovává, chce dovést někam jinam než k sobě.

Laskavost vychovatele se může jevit jako vábnička a nebo jako past na mladé lidi. Opravdu to tak může vypadat, avšak je důležité pohlédnout na cíl, kterého se chce dosáhnout. Kdyby snaha vychovatele byla jen o prostředkem, jak laskavostí získat mladé lidi pro sebe, jednalo by se opravdu o past. Preventivní systém však toto ve svém základě nemá. Laskavosti vychovatele je zde vyžadováno proto, aby se mladému člověku pomohlo. Při výchově má totiž dojít k celkovému rozvoji osobnosti mladého člověka. Laskavosti vychovatele tedy preventivní systém využívá tak, aby se z mladého člověka stal vzorný občan a dobrý křesťan.

4.6 Vychovatel – jistota a vzor

Vychovatel by měl být tím, u koho chovanec vždy najde podporu, jistotu pochopení, pomoc a přátelské povzbuzení.¹⁴⁹ Po vzoru dona Bosca: „Když něco slíbil, splnil to za sebe těžších podmínek.“¹⁵⁰ Svoji čestností, ctí a ctnostmi si má vychovatel získat důvěru mladých. „Ctnosti patří vedle vědomostí a dovedností ve všech zemích k ústředním cílům výchovy.“¹⁵¹ Když budou mladí vidět ctnosti svého vychovatele, které nejsou jen naučené, ale žité,¹⁵² mohou na základě tohoto svého poznání získat jistotu, že jim vychovatel pomůže. Mladí, kteří necítí za sebou nikoho, o kom ví, že jim pomůže, často rezignují na svou aktivitu i povinnosti.

¹⁴⁷ Srov. BOSCO T., 1991, str. 130.

¹⁴⁸ Srov. MOTTO, str. 87.

¹⁴⁹ Srov. MOTTO, str. 58.

¹⁵⁰ Srov. BOSCO T., 1991, str. 112.

¹⁵¹ BREZINKA, str. 195.

¹⁵² Srov. BREZINKA, str. 195.

Další, k čemu má vychovatel vést mladé, je schopnost správně se rozhodnout, stát se osobností tvůrčí, odvážnou, sebejistou. Mladé má vychovatel vézt k tomu, aby nevěřili všemu, co si dělá nárok na víru.¹⁵³ Vychovatel sám musí povzbuzovat mladé, aby se ujali zodpovědnosti za svůj život.¹⁵⁴ Příčina toho, že mladí nejsou schopni přijmout nebo rozvinout tyto schopnosti, je v nesprávné výchově. Do jisté míry pak vychovatel doplňuje rodinu. Vychovatel se stává tím, koho mladé do zodpovědného života.¹⁵⁵

4.7 Nebezpečí pro vychovatele

Všechna laskavost, kterou se vychovatel projevuje, je určena všem. Jak už bylo napsáno v kapitole o laskavosti, laskavost musí být nevýlučná.¹⁵⁶ Nevýlučností se vychovatel chrání před nepravou laskavostí.

Dnešní doba zná mnoho mladých, kteří nepoznali lásku. Rodiče těchto dospívajících lidí ve své honbě za životním standardem zapomněli být rodiči. Svě děti pak ohodnocují podle stejných pravidel, jakými je ohodnocena jejich práce. Mladí proto strádají nedostatkem lásky. Snadno se pak stanou výkonnými, protože za výkon jsou oceňováni. Avšak tím se prohlubuje jejich vyprahlost. Snadno se pak stane, že se uzavřou sami do sebe. Jak těmto lidem pomoci? Možným řešením je postupné, trpělivé podporování jejich vlastní svobody. Vychovatel má vést mladého člověka ve vyjití ze sebestředného pohledu na vlastní život a pomoci mu zaměřit pohled na svět a na svůj úkol v něm.

Vychovatel se musí vystříhat jakýchkoli projevů něžnosti, které jsou podobné projevům lásky mezi lidmi opačného pohlaví.¹⁵⁷ Mladé lidi tyto projevy dráždí. Vychovatel, který jich používá, se může stát podezřelým. Vychovatel si musí být tedy vědom, kdo je, že není ani rodič, ani snoubenec mladých. Proto se musí zříci jakékoli intimity.¹⁵⁸ Pokud je vychovatel muž má se chovat jako muž, zženštilost je směšná a ve výchově nevhodná, žena se má také chovat tak, jak jí přísluší v roli vychovatelky. Svým vystupováním vychovatelé dávají mladým lidem vzor jednání pravého muže nebo pravé ženy.

Vychovatel by si měl obzvláště dnes dát pozor aby se s dospívajícím chovancem:

¹⁵³ Srov. BREZINKA, str. 39.

¹⁵⁴ Srov. ANDRLOVÁ, str. 15.

¹⁵⁵ Srov. MOTTO, str. 86.

¹⁵⁶ Srov. AUBRY, str. 38.

¹⁵⁷ Srov. MOTTO, str. 99.

¹⁵⁸ Srov. AUBRY, str. 37.

- nikdy nechytal nebo nevodil za ruku,
- nikdy neobjímal,
- nikdy nelíbal,
- nikdy si sním nepsal příliš sentimentální, citově zbarvené dopisy,
- nikdy nezůstával sám s mladým člověkem s těmito tendencemi, už vůbec ne v uzavřeném pokoji, ať z jakýchkoli důvodů,

Jen když bude vychovatel mít čisté úmysly a vystříhá se nesprávných nebo nevhodných projevů laskavosti, předejde podezření a případně i pokleskům.

Velkým nebezpečím pro vychovatele je, když si zvolí špatný motiv pro výchovu.

Takovýmito nesprávnými motivy jsou:

- ctižádostivost,
- žárlivost,¹⁵⁹
- podceňování druhých,
- touha ovládat druhé,
- nezdravé sebevědomí,
- naplňování vlastní seberealizace,
- nesprávné pochopení toho, co vlastně výchova je.

Vychovatel musí vždy dobře zvážit proč chce vychovávat, jinak se mine povoláním, a tak místo aby pomáhal mladým, začne jim ubližovat.

Jak může vychovatel mladým ubližovat? Z hlediska preventivního systému je ubližování postaveno na opačném základě, než jsou projevy laskavosti. Vychovateli pak nepůjde tolik o výchovu jako o svou osobu:

- tresty vychovatel ukládá proto, aby se pomstil, a ne proto, aby pomohl mladým pochopit, že udělali chybu;
- zklamáními vypěstovaná malomyslnost vychovatele ochromuje všechny jeho výchovné zásahy;
- vychovatel se drží svého místa s jistotou, že nikdo to nebude dělat lépe než on;
- všichni i ti, kdo by vychovateli chtěli pomoc, jsou vnímáni jako konkurence;
- vychovatelovo vystupování je podbízivé snaží se využít všechny prostředky, aby chovance připoutal na sebe;¹⁶⁰
- svým vlivem vychovatel obrací mladé proti ostatním vychovatelům;

¹⁵⁹ Srov. SCHMIDBAUER, str. 104.

¹⁶⁰ Srov. SCHMIDBAUER, str. 84.

- vychovatel se často stane obětí vlastní závislosti, na jedné konkrétní osobě, nebo skupině.¹⁶¹

Vychovatel, který nepochopil správně svoje poslání, se tak snadno může stát překážkou ve správné výchově. Když si vychovatel špatně nadefinoval, co výchova je, svým počínáním pak brání mladým lidem v plném rozvinutí jejich osobnosti.

„Nezištnost a sebeobět' jsou stejně jako dříve hodnotami, jež zastává křesťansky orientovaná etika.“¹⁶² Avšak nezištnost může být i zničující, když se zapomene na slova evangelia: „Miluj svého bližního, jako sám sebe“ (Mt 22, 39). Každý vychovatel musí mít na paměti, že jeho nezištnost a sebeobět', ve snaze pomoci jiným, nesmí vést sebepoškozování.¹⁶³

Velkým nebezpečím pro vychovatele je vyhoření. O tomto problému jsem se zmínil už v kapitole o formách laskavosti. Němečtí autoři Hennig a G. Keller (1996) uvádějí, že: „Syndrom vyhoření je důsledkem dlouhodobě působícího stresu a nevhodného vypořádávání se s psychickou a tělesnou zátěží... Proces, jehož vyvrcholením je vyhoření, většinou trvá mnoho let.“¹⁶⁴

4.8 Nebezpečí pro chovance

I mladí lidé, kteří přijdou do styku s nějakým laskavým přístupem, jsou náchylní k jeho špatnému pochopení. Mladý člověk dnešní vychladlé doby, který nedocílil naplnění svého pocitu milovanosti, snadno ulpí na vychovateli, který mu s laskavostí pomáhá. U vychovatele pak hledá to, co mu jinde bylo odepřeno, nebo mu nebylo poskytnuto v dostatečné míře.

Mladí, kteří přilnou k vychovateli, jsou náchylní k naprosté oddanosti. Z této oddanosti pak vychází jejich nekritičnost, citové upoutání, a nezdravý obdiv. Vychovatel je pak idealizován. S takovýmto nepravým ideálem se pak mladý člověk chce ztotožnit a ve všem jej napodobuje. Z ideálu se stává idol a z modelu modla.¹⁶⁵ Vzniká velké nebezpečí citové návaznosti na vychovatele, které může přerůst až v fanatismus.

Vázanost mladého člověka na vychovatele je přirozeným projevem. Preventivní systém s touto vazbou počítá a pracuje. Nutně však s postupem času musí dojít k pozvolnému odpoutávání mladého člověka od vychovatele. Pokud tohoto vychovatel

¹⁶¹ Srov. SCHMIDBAUER, str. 79 – 83.

¹⁶² SCHMIDBAUER, str. 67.

¹⁶³ Srov. SCHMIDBAUER, str. 67 – 78.

¹⁶⁴ PRŮCHA, str. 228.

¹⁶⁵ Srov. DERMEK, str. 64.

není schopen dosáhnout, ukazuje to na jeho nevypěstlost. Vychovatelovou povinností je pomoci mladému v odpoutání.

Dalším nebezpečím pro mladé je vnímání laskavosti jako projev slabošství. Dnešní mládež z filmu, rádia i z běžného života vnímá svět jako arénu, v níž se prosadí jen ten kdo je silný, chytrý a hlavně tvrdý. Mladí si z toho berou ponaučení tvrdosti. Proto se asi ve školách častěji objevuje fenomén šikany a dětského násilí. Každý projev laskavosti, pak může být chápán jako projev slabosti. Slabost podle filmového zpracování má být využita nebo zničena, vždyť právo na život mají jen silní. Vychovatel musí dávat dobrý pozor, aby mladým sice ukázat laskavou tvář, ale zároveň musí dbát na dodržování pravidel, která byla předem stanovena.¹⁶⁶ Výchova dnešní doby si proto vynucuje, aby všechno, co je mladým nabízeno, nebylo zadarmo. Mladí proto musejí být vedeni k spoluzodpovědnosti.¹⁶⁷ Není však za potřebí vybírat za půjčené věci nějaké horentní sumy peněz. Výchovnější je žádat za službu protislužbu. Jinak by byl vychovatel brán jako slaboch a celé jeho poslání nesené laskavostí tak ztratilo účinnost. Zde přichází ke slovu práce – povinnost jako výchovný prostředek.

¹⁶⁶ Srov. MOTTO, str. 129.

¹⁶⁷ Srov. AUBRY, str. 39.

5. Asistence

5.1 Etymologie

Etymologicky vychází slovo asistence z latinského slova **adsistere** později **adstare** s významem přisluhovat, pomoc na něčem.

Tedy jde o vztah pomoci. Jde li o vztah, musí zde být aspoň dva činitelé. Ten, který pomáhá, a ten, kterému je pomáháno. Asistenci bychom pak mohli chápat jako přítomnost, připravenost poskytnout pomoc. Přičemž je důležité, aby ten kdo poskytuje pomoc, dával vždy dobrý pozor, jestli ten dotyčný, komu má být tato pomoc poskytována, něco nepotřebuje. Pak by totiž nebyl naplněn úplný obsah slova, které znamená i přisluhovat. To ovšem neznámá že ten, kterému je slouženo nebo pomáháno musí o tuto službu požádat. Pomoc nebo služba člověku může být taková, že si jí ten, kterému byla poskytnuta ani neuvědomuje. Tedy asistenci můžeme chápat jako vztah osoby, která něco dělá, a druhé osoby, dobrovolně pomáhající první ve vykonání úkolu, pokud na něj první nestačí nebo druhou přizve k dílu, které vykonává. Pomoc může být i zaměřena k ochraně toho, komu je pomáháno, a to i před vlastní lehkomyšlností. Asistence je tedy služba někomu, kdo jí potřebuje, aniž by si nutně tuto potřebnost uvědomoval.

5.2 Asistent

Vztahy mezi jednotlivými subjekty používané preventivním systémem mají různou podobu. Odehrávají se na různých úrovních jako je:

- učitel žák,
- otec syn,
- mladší starší bratr.

Právě asistenci bychom mohli přirovnat k tomuto poslednímu vztahu. Asistent se ve všem svém počínání má projevovat jako starší bratr, který chce pomoci svému mladšímu a nezkušenému sourozenci.¹⁶⁸

V preventivním systému musí iniciativa vycházet od asistenta. Ten má hledat místo, kde se může uplatnit jeho pomoc.¹⁶⁹ Tedy musí najít místo, kde se mladí lidé setkávají nejčastěji. Aby mohl co nejlépe a nejúčinněji navázat vztah, musí to být prostor co možná nejméně formální.¹⁷⁰ Mladí jsou plni života a chtějí si hrát. Proto jejich

¹⁶⁸ Srov. MOTTO, str. 100-101.

¹⁶⁹ Srov. AUBRY, str. 36.

¹⁷⁰ Srov. KUCHAR, str. 149-150.

nejpřirozenějším prostorem jsou hřiště a sportovní areály. Právě na hřištích se bude odehrávat hlavní část asistentovy pomoci. Asistent musí jít za mladými na hřiště, která jsou jejich nejpřirozenějším prostředím, nebo jim tato hřiště vytvořit.

Přítomnost vychovatele je často chápána, pod vlivem represivní výchovy, jako policejní dozor. Vychovatel je chápán jako ten, který z vyvýšeného místa má dostatečný výhled na celé prostranství. V případě přestupků pak uděluje tresty. S tímto stylem výchovy nemá asistence moc společného.¹⁷¹ Asistent, tak jak ho chápe preventivní systém, naopak nesmí stát někde mimo dění na hřišti, jeho posláním je být tvůrcem a vůdčí osobou celého dění na hřišti.¹⁷² Jenom pozorný pozorovatel by měl postřehnout, že ve vši té zábavě neztrácí asistent ze zřetele chovance, kteří nejsou přímo zapojeni do hry. Asistent, který se řídí preventivním systémem, nemůže a nesmí být nezúčastněným dozorcem na hřišti, má být srdcem hřiště i jeho bdělým okem.¹⁷³

Na asistentovi také je, aby poznal konfliktní situace. Asistentova účast ve hrách nesmí asistenta připravit o kontakt s okolím. Jeho bdělost nad prostorem mu má pomoci řešit náhlé nepokoje.¹⁷⁴ Když správně plnil své poslání, nemusí se asistent moc vyptávat: „kdo to byl.“

Znalost vzniklé situace umožňuje asistentovi správně zareagovat. Jeho řešení problémů, pokud správně zpracoval své emoce, mu nevyslouží nepřátelství ze strany, která by se cítila být poškozená. Znalost situace asistentovi zaručí, že se nedostane do rozpaků v situaci, kdy má vynést nějaké posouzení.

Asistence je přítomnou pomocí, kterou se má zamezit pochybení mladých lidí. Zároveň je stálá přítomnost výchovou k zodpovědnosti. Kdyby asistence nebyla dostačující, mohla by vzniknout situace, která by se musela řešit skrze sankce nebo postihy. Postihům se dá předejít stálou přítomností, která v mladých lidech vytváří návyk rozumnosti, tak, aby se co nejvíce přidrželi norem.¹⁷⁵ I tak byl přístup Jana Bosca k přestupkům v oblasti předpisů shovívavější, protože pro něho bylo největší a nenapravitelné zlo hřích.¹⁷⁶

Přítomnost asistenta na hřišti má i důvod duchovní. Když mladí poznají, že asistentovi není zatěžko jít na hřiště, možná ani jim nebude zatěžko později jít do kaple.

¹⁷¹ Srov. BOSCO T., 2004, str. 26.

¹⁷² Srov. MOTTO, str. 93-94.

¹⁷³ Srov. AUBRY, str. 31.

¹⁷⁴ Srov. ANDRLOVÁ, str. 12.

¹⁷⁵ Srov. MOTTO, str. 60.

¹⁷⁶ Srov. DERMEK, str. 18.

Asistent, chce-li plnit správně své poslání, musí být přítomen všude tam kde se shromažďují ti, ke kterým je poslán. Tato jeho „všudypřítomnost“ nemá být chovanci chápána jako obtěžování, nýbrž má mít formu společného života. Asistent tedy prožívá den co nejvíce podobný dni těch, ke kterým přichází. Asistence je víc prožíváním společných chvil, než proječováním prvků nuceného dozoru.

Asistent musí vždy dbát na to, aby jemu svěřeni mladí, nikdy nezůstali sami. Proto vždy, když musí opustit své místo mezi mladými, musí zajistit někoho, kdo se jeho poslání ujme.

V podstatě jakýkoli výchovný systém vyžaduje určitou formu přítomnosti. Samotná přítomnost asistenta ještě nemusí být asistencí. I mnoho věcí okolo nás je přítomných, avšak nemají na nás žádný výchovný účinek. Výchovného zabarvení dostane přítomnost asistenta až tehdy, když začne být vnímána z obou stran. Asistent svou přítomnost nedává cítit jako něco cizorodého, co má mladým znepříjemňovat jejich situaci. Asistent si však stále musí být vědom proč tu je, co má jeho přítomnost zaručit a čemu má jeho přítomností předejít.

5.3 Definice asistence

Z toho co jsme si zatím o asistenci řekli, bychom mohli být schopni vyvodit, co je vlastně asistence. Asistenci tedy můžeme chápat, jako stálou operativní přítomnost s jasným pedagogickým cílem.¹⁷⁷ Tímto jasným cílem v preventivním systému je, jak už sám název systému říká, něčemu předejít. Ptáme-li se, čemu má být předejito, musíme odpovědět, že zlu. A to jak zlu fyzickému, morálnímu nebo disciplinárnímu. Toto předcházení zlu se děje dvěma způsoby:

- očišťováním prostředí,
- účinnou pomocí.

Očišťování prostředí pro asistenta znamená zbavovat prostor, v němž probíhá jeho asistence, od všech negativních vlivů.¹⁷⁸ Asistencí znemožňuje dopouštění přestupků. Tato asistence má však v preventivním systému podstatný charakter, který nikdy nesmí být vynechán: **je plná lásky**. Aby naplnil asistent správně své poslání nemůže se spokojit jen s odstraněním a znemožněním zla. Jeho účinná pomoc spočívá ve výchově mladých tak, aby se v nich probudily, rozvíjely a upevňovaly všechny jejich dobré vlastnosti. Asistence očišťující a pomáhající se realizuje slovem, příkladem a činem.

¹⁷⁷ Srov. ANDRLOVÁ, str. 9.

¹⁷⁸ Srov. MOTTO, str. 97-98.

Řekli jsme si, jakým způsobem by se měla asistence uskutečňovat, teď bychom si měli říct, co jí charakterizuje:

- Poslání - má předejít zlu, ne ho stíhat,
- rozsah - je nutná na každém místě,
- způsobem - hybnou silou i způsobem je láska.

Nyní samotná definice:

*Asistence je meziosobní vztah, založený na totální operativní přítomnosti, s pedagogickým záměrem předejít zlu láskyplným dozorem, slovem, příkladem a činem, s cílem probudit, rozvinout, upevnit dobré morální vlastnosti člověka.*¹⁷⁹

5.4 Nástroje asistence

Mladí lidé lehko zapomenou na to, co slíbili, nebo na pravidla, ke kterým zavázali při svém zařazení se do výchovného prostředí. Jak tomuto zapomínání zamezit? Vlastně už sám název výchovného systému, o kterém mluvíme, je nám částečnou odpovědí. Jde o prevenci. Právě asistence je nástrojem prevence. Jak už bylo řečeno, asistence je stálá přítomná pomoc. Tato činnost, aby se stala úspěšnou musí být **nepřetržitá**. Nepřetržitost asistentovy přítomnosti vyplývá ze snahy předejít následkům, plynoucím z mladistvé slabosti, lehkomyšlnosti, nezodpovědnosti a nezkušenosti.

Asistentova stálá přítomnost dává asistentovi důležitý náhled na dění. Asistent musí poznat mladé, se kterými pracuje. V tomto stylu života, „tělo na tělo“, mladý člověk jen málo co dokáže ať svým slovem nebo činem neprozradit. Tedy asistent je tím, kdo může a má své svěřence co nejlépe poznat. Asistent má vidět trampoty nebo nouzi, se kterou se musí jeho svěřenec potýkat. Na základě tohoto svého pozorování může asistent přizpůsobit výchovné prostředí tak, aby lépe vyhovovalo potřebám,¹⁸⁰ nebo sám může mladým lidem poskytnout účinnou pomoc nebo zajistit pomoc skrze představené.

Preventivní systém, jak ho chápal Jan Bosco, stojí na rozumu laskavosti a víře. Proto dalším úkolem asistenta je pomáhat mladým nacházet Boha. A to tak, aby obzvláště tuto část výchovy mládež nepovažovala za něco, co jim je vnucováno. Asistenti mají žít takovým způsobem a mají mít s mladými takový vztah, aby se i mladí zajímali o svého asistenta, o jeho život a koníčky.

Někdy ovšem obzvláště z asistentského stylu života hrozí nebezpečí vzniku nesympatie. Stále setkávání se asistenta s mladými lidmi může jak v asistentovi, nebo v mladém člověku vzbudit nepříjemný pocit, obzvláště, když mezi nimi došlo

¹⁷⁹ DERMEK, str. 16.

¹⁸⁰ Srov. MOTTO, str. 59.

k vzájemným střetům. Pro případ vzniku nesympatických vztahů by měl každý asistent mít člověka, kterému by se dokázal s těmito pocity svěřit.

Vhodným prostředím pro asistenci je otevřený prostor. V tomto prostoru by nemělo být místo, ve kterém by se někdo mohl schovat. Pokud takový prostor není, má asistent bdít i nad takovými místy, kde by mohlo dojít k nepředvídatelnostem.

Položme si otázku, kdy vlastně asistence končí? Opatření asistence nejsou potřeba tam, kde je již jistota, že ti, kteří přijímají závazky, jsou schopni jim dostát. Tuto skupinu lidí tvoří většinou dospělí lidé. V případě dospělých by byla asistence trapná a leckoho by iritovala. Proto, až když se z dospívajících lidí stanou dospělí, nebudou potřebovat nikoho, kdo by je chránil před vlastní zapomnětlivostí.

5.5 Projevy asistence

Jak už jsme si řekli, asistent má s mladými strávit co možná nejdelší čas jejich dne. Svou přítomností, slovem a příkladem je má provázet, a vést tak, aby nepřekročili stanovené hranice.¹⁸¹ Přitom jim má být umožněno, aby rostli ve schopné mladé lidi a přejímali postupně zodpovědnost za svůj život, přiměřenou k jejich věku, schopnostem.¹⁸² Asistent se má projevovat tak, aby jeho chování bylo:

- laskavé,
- nevýlučné,
- rozlišující.

5.5.1 Laskavost

O laskavosti jsme toho už napsali mnoho, podtrhli jsme její důležitost. Proto se musíme zmínit i o tom, jak se laskavost má projevovat ve službě asistenta. Nutné je říct o laskavosti, že není jenom něčím, co má zakrýt nebo umenšit nepříjemné působení dozoru. Právě naopak, asistentova přítomnost mezi mladými má vycházet z hluboké vnitřní touhy být s mladými. Asistentova touha být s mladými se pak projevuje navenek laskavostí.

Otázka je, jak se asistent dokáže kontaktovat s mládeží, jak těmito svými kontakty dokáže navázat a upevnit oboustranný vztah. Pro kontakt s mládeží mu slouží samotné jeho poslání. V navázání vztahu může asistent použít slovo nebo skutek, kterými by měl dokázat mladým, že mu o ně jde.

¹⁸¹ Srov. ANDRLOVÁ, str. 9.

¹⁸² Srov. KUCHAR, str. 150.

5.5.2 Nevýlučnost

Jak už bylo řečeno, preventivní systém není zaměstnáním, profesí ani zálibou. To platí hlavně pro asistenty. Svůj vzor mají v Janu Boscovi. Pro něho je výchova celoživotní poslání započaté již v útlém dětství. Výchova pohlcuje všechnen jeho volný čas i síly, jak tělesné, tak duchovní.¹⁸³ Sám o tom říká: „Slíbil jsem Bohu, že až do posledního dechu, celý můj život bude patřit mým ubohým chlapcům.“¹⁸⁴ Toto rozhodnutí ho vedlo k práci mezi spodinou společnosti, o kterou nikdo nejevil zájem. Do své oratoře přijímal každého, každému se i věnoval, jak mohl. Když měl pak někoho vyloučit, protože nebylo možné uchránit ostatní před jeho špatným vlivem, nezatratil ho a pomáhal mu, jak mohl.¹⁸⁵ Počínání Jana Bosca tedy nebylo vyhraněné: do své oratoře přijímal všechny.

Stejně jako z preventivní výchovy nejsou vylučováni mladí, tak z ní nemají být vylučováni ani vychovatelé. Ve své podstatě každý vychovatel má být asistentem,¹⁸⁶ i když se mezi mladými objevuje jen v úzkém specifickém prostředí, například během vyučovací hodiny. Obzvláště pro vychovatele zatížené výukou je důležité, aby dokázali trávit volný čas s mladými při jejich rekreaci. Jedině tak mohou dokázat, že nejsou jen těmi, kteří je „trápí“ a vůbec nevědí, s čím se oni mladí sami musí potýkat. Příkladem nám zde může být profesor turínské univerzity Umbaldy.¹⁸⁷ Tedy i vychovatel má být tím, kdo vykonává asistenci, aby nebyl sám svou prací „vyšachovaný“ ze života mladých.

5.5.3 Rozlišování

Každý člověk je jiný, má jiné potřeby, nedostatky, přednosti, touhy. Toto se nejvíce projevuje u mladých. Ti ještě nemají natolik vyvinuté sebeovládání, aby dokázali vůlí usměrnit sama sebe. Tady musí asistent zapojit všechny své rozumové i zkušenostní poznatky, aby neupadl do směřování situací. Každý asistent stejně jako vychovatel musí být schopen rozeznat a rozlišit, proč tento konkrétní člověk neudělal to a to. Kdyby asistent nedokázal rozlišovat mezi situacemi a mladými, mohl by se dopustit mnoha nespravedlností.

V rozlišování bude velkou roli hrát věk. Jinak se asistence projevuje u malých dětí, kdy asistentova přítomnost musí být absolutní. Se vzrůstající zodpovědností mladých tato absolutnost ustupuje, až se stane jenom pasivní. Tedy takovou, kdy se takto vychovávaný

¹⁸³ Srov. BOSCO T., 1991, str. 34 – 36 ; 141 – 145.

¹⁸⁴ Mb. XVIII, str. 258; in: DERMEK, str. 1.

¹⁸⁵ Srov. BOSCO T., 1991, str. 130.

¹⁸⁶ Srov. MOTTO, str. 103.

¹⁸⁷ Srov. KOPECKÝ, str. 36.

mladý člověk i za nepřítomnosti asistenta nebo vychovatele počíná tak, jako by byl s ním a jak by si to asistent přál.¹⁸⁸ Kdyby asistent nedokázal postupně umenšovat svou aktivitu, stala by se jeho výchovná formace spíše deformací. Mladí lidé by se pak neuměli plně projevit jako samostatní. U dospělých by se asistence měla projevovat jen v duchovní oblasti. Tedy asistence se s přibývajícím zodpovědností a věkem mladých lidí stává pasivnější, až nakonec přejde jen do duchovní oblasti, nebo se úplně vytratí

Další, co musí umět asistent rozlišit, je místo, kde se odehrává jeho kontakt s mládeží. Jinak se lidé chovají na hřišti, jinak ve škole, jinak na výletě a jinak v jiných prostředích. Podle prostředí, ve kterém se asistence uskutečňuje, má asistent připravit program.

Asistent by měl pomoci mladým ve správném rozlišení a přijetí jim nabízené zábavy. Zde se nejvíce vyzkouší asistentova vyzrálost a schopnost působit na mladé. Asistent by měl mladým lidem pomoci svým slovem i příkladem rozlišovat vhodnost a nevhodnost literatury, filmů, televizních programů, hudby, počítačových her a jiných vymožeností naší civilizace. Asistent má být, na základě svého vztahu s mladým člověkem tím, kdo ukazuje na vhodnou a hodnotnou zábavu.

5.6 Původ asistence

Kde Jan Bosco bral asistenty. Svě dílo začínal sám, pomáhali mu jen omezeně nejbližší známí. Sám vzpomíná na situaci, kdy prvními asistenty se stali policisté, kteří byli turínskou městskou zpravou vysláni, aby hlídali jeho oratoř, a tak v případě nebezpečí zabránili vzniku nepokojů.¹⁸⁹ S postupem času a s přibývajícím množstvím chlapců se stále palčivější stávala otázka, jak zajistit pořádek a zábavu pro všechny. Tento nedostatek Jan Bosco vyřešil právě ustavováním asistentů. Ve svých oratořích starším a zkušenějším oratoriánům svěřoval vedení různých podniků.¹⁹⁰

5.7 Námitky proti asistenci

Po tom, co bylo napsáno výše, mohou vyvstat otázky nebo i námitky týkající se asistentova působení mezi mladými lidmi.

¹⁸⁸ Srov. ANDRLOVÁ, str. 30 – 32.

¹⁸⁹ Srov. BOSCO T., 1991, str. 154.

¹⁹⁰ Srov. BOSCO T., 1991, str. 156.

5.7.1 Problémy pro asistenta

Prvním takovýmto problémem je možnost vyčerpanosti. Z toho, co víme o preventivním systému a asistenci, vyplývá, že nasazení asistenta je totální a nepřetržitě. Nezbyvá mu proto čas na soukromí, rekreaci, koníčky a ani na studium, kterým by mohl obohatit svou výchovnou praxi. Opravdu toto je pravý stav asistenta. Musíme si však zase připomenout skutečnost, že asistence se nedá brát jako zaměstnání, nýbrž je povoláním. Je to totální vydanost pro to, co chci konat. I asistent se má dokázat zřící toho, co by mu bránilo v plném nasazení svého povolání. Důležité je, aby věděl, proč to dělá a kde k tomu brát sílu. Tu má asistent čerpat z víry, která je základním kamenem preventivního systému. Avšak vírou nechci zakrýt fakt, že i asistent má mít čas na vzdělávání a odpočinek. Představení mají znát své asistenty, vnímat jejich potřeby a podle toho jim umožnit to, co potřebují.¹⁹¹

Dalším nebezpečím, kterému se asistent vystavuje přijetím svého úkolu, je, že se ukáží jeho nedostatky, a tak se stane jeho pedagogické působení neúčinné. Mládež si velmi snadno a rychle všimne asistentových slabin a chyb. Tato námitka má do jisté míry pravdu. V intenzivním životě s mladými, asistent žijící plně s mládeží, opravdu nemůže skrýt své chyby. Ovšem o to v preventivním systému ani nejde. Preventivní systém nepoužívá perfektních lidí. Slabosti asistenta mají naopak pomáhat mládeži, aby si uvědomila, že i asistent musí na sobě pracovat. Budou-li mladí lidé vidět pokrok, který dělá jejich asistent, může je to podnítit k práci na sobě. Tedy preventivní systém vychovává nejen mládež, ale i samotné asistenty či vychovatele¹⁹². Asistent je v preventivním systému nucen růst, aby v něm měla mládež dobrý příklad.

Mladí lehko mohou zneužít laskavost jim nabízené. Toto je opravdu velký problém preventivní výchovy. Mladí ve své dravosti, přejaté z dnešního světa, vidí v laskavosti slabost. Tu pak po vzoru svých televizních hrdinů využijí jen pro svůj prospěch. Asistent se tu dostává do problému se správným určením toho, kde je chyba. Z počátku hledá chybu ve svém přístupu. Až při opakovaném porušení pravidel ze strany mladého člověka přestane asistent hledat chybu u sebe a začne jí hledat u provinilce. Tak vzniká velká mezera mezi malérem a nápravou mladého člověka. Tento nedostatek preventivní výchovy řeší větší počet asistentů pod vedením vedoucích. Asistenti mají být schopni uznat svůj neúspěch, sdělit jej v kolektivu vychovávajících. Jen vzájemným sdílením se může rychle

¹⁹¹ Srov. SVOBODA, str.11.

¹⁹² Srov. BREZINKA, str. 159.

předejít chybám, které by potkaly ostatní. Zneužití preventivního systému se dá zamezit společným sdílením zkušeností asistentů a vychovatelů.

5.7.2 Problém mladých

Běžný život, kterému mladí budou vystaveni po výchově, kterou prosazuje preventivní systém, bude po stránce zodpovědnosti absolutně zničující. Mladí budou postrádat přítomnost asistenta, který jim kryl záda a s laskavostí je nutil, povzbuzoval. Tento skleník pomine a takto vychovaný člověk nedokáže žít. Vzpomeneme-li si na to, jak má být výchova ze strany asistenta vedena, můžeme tuto námitku nechat. Pro jistotu zopakujme. Asistent je opravdu tím, kdo má výchovné prostředí očišťovat od nepatřičností. Avšak jeho úkolem je vést mladé slovem a příkladem k postupnému přijímání vlastní zodpovědnosti, s ohledem na jejich věk i osobní možnosti.¹⁹³ Preventivní výchova by tedy měla mladé lidi plně připravit na život, při kterém už nebudou potřebovat žádnou asistenci, sami mají být schopni rozhodovat na základě svého vědomí a svědomí.

Pod dohledem asistenta mladí lidé nepoznají, jak závažná rizika nesou jejich rozhodnutí a jaké mohou mít následky. Asistent totiž všem rizikům musí zabránit. Co se týče vnímání následků rozhodnutí, asistent má být učitelem i v této oblasti. Mladým lidem má pomoci v rozhodování a ne konat rozhodnutí za ně. Avšak má být i tím, kdo dokáže říct ne, když je zjevné, že rozhodnutí, které mladý člověk chce udělat, je špatné a může uškodit jemu i jiným.¹⁹⁴ V neposlední řadě má být i tím, ke komu přijdou mladí jako ke své opoře, když se jim něco nepovede. Asistent je bdělý pedagog, který učí mladé, jak se správně rozhodnout a jak za svá rozhodnutí nést následky.¹⁹⁵

Všudypřítomnost asistenta poškozují svobodu i soukromí mladého člověka. Mladí jí sami musí vnímat jako něco cizorodého, čemu se vzepřou a nepřijmou. Vzpomeneme-li si na laskavost, se kterou má asistent přistupovat k mladým, je na místě říci, že jde opět o vyzrálost osoby asistenta. Asistent sám má oslabit nepříjemnost své přítomnosti a má prožívat asistenci tak, aby sami mladí jeho přítomnost vyžadovali a vítali. Musím však uznat, že asistence je formou útlaku mladické svobody. Tento útlak však vytváří skoro každá výchova, protože mladí často svou svobodu neumí využít. Snadno pak dojde i k zneužití svobody. Asistent má svobodu nejen rozvíjet, má jí i regulovat. Celá asistentova

¹⁹³ Srov. ANDRLOVÁ, str. 10.

¹⁹⁴ Srov. ANDRLOVÁ, str. 8.

¹⁹⁵ Srov. MOTTO, str. 92.

snaha má vést mladé lidi k plnému rozvíjení samostatnosti, která je směřovaná rozumem a svědomím.¹⁹⁶

Asistence spoutaná místem a osobou asistenta, ničí aktivitu a seberealizaci mladých lidí. Tuto námitku bychom mohli přijmout pokud by prosazování pravidel nabralo charakteru represivního systému výchovy. Avšak preventivní systém nic takového nepřipouští. Naopak asistent a výchova, kterou koná, má být právě tím, co podněcuje aktivitu mladých.¹⁹⁷ Tedy asistentovo působení nesmí mladé lidi připravit o iniciativnost. Asistentovo působení mladým nesmí být na překážku.

Námitku proti oslabení autority, jak se projevuje ve výchově i v preventivním systému, je pak samostatné téma později. Tato otázka si zasluhuje větší rozbor. Zkrácená odpověď, o kterou se tu snažím, by spíše vyvolala mnoho jiných otázek.

Je ještě mnoho námitek, které se mohou objevit. Některé námitky i odpovědi jsou přímo v tomto textu, jiné jsou v textu jen naznačené.

5.8 Vlastnosti asistenta

Pro asistenta není výchova podle preventivního systému jednoduchá. Měli bychom si proto říci něco o tom, jaké požadavky by měl asistent splňovat.

5.8.1 Vnitřní připravenost

Na prvním místě musí mít asistent své povolání rád. Jak už bylo řečeno výše, má asistence asistenta plně zaměstnávat a asistent jí má být úplně odevzdaný.¹⁹⁸ Z toho vyplývá, že nejde jen o zaměstnání na osm hodin, které se nějak přežijí. Vychovatel se úplně zasvětil dobru svých chovanců, proto musí být připravený na každé vyrušování a na každou námahu, aby dosáhl svého cíle. Jan Bosco samotnou práci pro mládež dává na úroveň zasvěcení. Sám pak o sobě píše: „Slíbil jsem Bohu, že až do posledního dechu budu sloužit svým ubohým chlapcům.“¹⁹⁹ Asistence musí být asistentovi pro celou dobu jeho výchovného působení životním stylem.

Další vlastnost, bez které by asistent moc dlouho neobstál, je vnitřní vyrovnanost. Co by to bylo za pomoc, kdyby asistent místo toho, aby pomáhal řešit problémy těch, ke kterým je poslán pomáhat, vkládal své problémy a svá životní zatížení na jejich hlavy. Takový asistent by spíše ublížil než pomohl. Asistent, který chce být prospěšný mládeži,

¹⁹⁶ Srov. KUCHAR, str. 131.

¹⁹⁷ Srov. LAŠTOVIC, str. 5.

¹⁹⁸ Srov. MOTTO, str. 90.

¹⁹⁹ Mb. XVIII. 258; in: DERMEK, str. 1.

musí mít z valné části své problémy vyřešené, jejich zbytek má dokázat řešit. Vždy by měl mít někoho, kdo mu pomůže při řešení svých problémů.

Nesmíme zapomenout ani na vzdělání asistenta. Jeho činnost by neměla být jen improvizací člověka, kterého hodíme mezi mladé, a nauč se v tom chodit. Teoretická příprava asistenta musí jít ruku v ruce s nasazením mezi mladými.

Asistent musí být člověkem přizpůsobivým, schopným reagovat na změny nálad ve skupině, se kterou pracuje. Kdyby tuto schopnost neměl, mohl by se jím připravený program stát jen přetrpěnou dobou. Asistent bez schopnosti odhadnout situaci by se sám shazoval v očích mladých lidí.

5.8.2 Vnější projevy

Další vlastnost by se mohla nazvat „smyslovou.“ Asistent totiž musí být schopen vidět a slyšet. Nad těmito smysly musí vždy vládnout vcítění se porozumění, vedené rozumem. Asistent, který umí pozorovat své okolí, správně zpracuje to, co jeho smysly zachytily, může dát situaci správnou závažnost. Jen takto asistentem správně vyhodnocená a zpracovaná situace může být řešena. Asistent v návaznosti na své smysly a zdravý rozum, může „mluvit, vést, radit, pomáhat, napomínat.“²⁰⁰

Lidé se často chovají podle různých schémat. Právě asistent by měl být člověk, který dokáže tato schémata rozpoznat. Jak toho docílí? První pomocí mu může být studium, jinou jeho rozum a jinou jeho smysly. Největším přínosem pro rozpoznávání schémat chování je praxe. Skrze praxi dosáhne asistent předvídavosti situace²⁰¹. Předvídavost situace, je hlavním zbraní asistenta v prevenci. Asistent musí při své praxi usilovat o to, aby správně naučil předvídat schémata chování.

Vlastností, která má hodně do činění s laskavostí, je empatie.²⁰² Vcítit se do situace člověka, ke kterému přistupuji. Snažit se poznat co tím, co dělá nebo říká, chce opravdu vyjádřit. Každý člověk si myslí, že jeho chování nebo řeč je jasná, srozumitelná („vždyť jim to tu říkám...“), avšak jasná může být jen tomu, kdo se do něho dokáže vcítit.²⁰³ Asistentovi nesmí chybět empatie, protože pak by byla jeho laskavost neosobní.

Důležitou vlastností pro asistenta je i sociální vnímavost. Asistent má vnímat všechny druhy nedostatku, které mladý člověk pociťuje, ať je to v oblasti tělesné, duchovní nebo

²⁰⁰ Stanovy a pravidla, čl. 88.

²⁰¹ Srov. AUBRY, str. 38.

²⁰² Srov. BREZINKA, str. 165.

²⁰³ Srov. MOTTO, str. 82.

duševní. Pomoc asistenta má být směřována k těm, kteří jí potřebují a ne těm, kteří jsou v pohodě.

Asistence vyžaduje hodně trpělivosti. Bez trpělivosti by se asistent při prvních neúspěších uchýlil k takovému způsobu výchovy, který by mu pomohl tento nedostatek zastříť. Z asistenta by se mohl stát buď tyran nebo vychovatel dávající všem plnou svobodu. Ani jeden z těchto prvků však preventivní výchova nepoužívá. Aby asistenti neupadli do extrémů v kontaktu s mladými, musí být voleni i podle toho jakou trpělivost mají a co jsou schopni unést.

5.9 Shrnutí

„Za prvořadou prevencí můžeme považovat asistenci v pravém slova smyslu, tedy fyzickou ochranu, bezpečnost, zdraví, možnost vydělat si na chléb, výchovu aspoň k základním hodnotám, odstranění nebo zmírnění možných hrozeb fyzického i psychického úpadku a předcházení všem formám lidského, sociálního a kulturního útlaku.“²⁰⁴ Asistence tedy není jen prvkem dozoru, který má ochránit před zlem. Je i náročnou přítomností, ale i uspokojením vychovatele, který vidí, že i o něho má někdo zájem.²⁰⁵ Po tomto výčtu všech požadavků a vlastností asistenta, bychom mohli snadno sklouznout k názoru, že asistence je totožná s preventivním systémem. Tento názor by sice nebyl úplně přesný, avšak nebyl by daleko od pravdy.

²⁰⁴ MOTTO, str. 24

²⁰⁵ Srov. MOTTO, str. 106.

6. Autorita

6.1 Druhy autority

Vždy si musíme uvědomit, že autorita není něco, co se dá koupit, vypěstovat nebo zdědit. Svůj základ má ve vztazích a jenom v nich se uskutečňuje. Dá se popsat jako převaha vychovatele nad chovancem. Základní rozdíl autority je na základě vztahů:²⁰⁶

přirozená	z funkce	nepřirozená
rodič – potomek	nadřízený – podřízení.	starší – mladší
vzdělaný – nevzdělaný	učitel – žák	silnější – slabší

Na základě své autority může její nositel ovlivňovat toho, kdo se jí podřizuje, a to jak k dobrému tak ke zlému.

Velmi ohroženou autoritou dnešní doby je autorita staršího. Ta se zakládá na úctě k tomu, který žije ve světě déle, víc umí a víc světu rozumí. Mladí dnešní doby, ve snaze uspět v tomto světě, vynakládají mnoho úsilí, aby se dostali na vrchol. Zápas o úspěch a moc pak zbavuje staršího autority věku.

Nejslabším druhem autority je autorita síly, avšak tato – ač může působit velmi impozantně – je tou nejkřehčí. Vždy se může objevit někdo silnější, který z této autority a moci udělá „cupaninu“ (viz Lk 11, 21-22).

Dnešní svět pro svou dravost překonává i rčení bible o vzdělání: „není učitel nad žáka“. Mladí lidé dnes často překonávají vědomosti svých učitelů. Nejvíce se to dá pozorovat v oblasti počítačů.

Autoritu může člověk získat skrze úřad, který daný člověk zastává. S ukončením výkonu úřadu se ztrácí i sama autorita. Nabytí autority z úřadu se často pohybuje v rámci časem ohraničené doby.

6.1.1 Znehodnocení autority

Autorita může vést skrze obdiv až ke kultu uctívání či adorace. Takováto autorita si vyžaduje, aby byla pěstována a chráněna. Tak se stává cílem sama sebe. Autorita, jak jí zná tento svět ztrácí, svůj pozitivní charakter, který se má použít pro rozvoj druhých.

²⁰⁶ Srov. ANDRLOVÁ, str. 32.

6.2 Autorita v preventivním systému

Problém autority v preventivním systému má své místo. Z napsaného vysvítá, že ten, kdo chce vychovávat preventivním stylem, musí slevit z osobní uzavřenosti. Musí se stát kamarádem. Často ztratí příjmení, tedy pokud sám to dovolí, budou mu všichni tykat. Nebude tím vážným pozorovatelem a hlídačem, kterého se všichni bojí. Všechny osobní „ztráty autority“ mají základ v projevech chování, který preventivní výchova prosazuje.

Vzpomeneme-li si na kapitolu asistence, je po asistentovi požadováno, aby s těmi, které má vychovávat, žil skoro čtyřicet hodin denně. Při tomto úkolu se v podstatě musí stát jedním z těch, u kterých plní úkol, aby nebyl vnímán jako ten, kdo spoutává jejich svobodu.²⁰⁷ Asistent musí proto odložit všechna svá privilegia, jen tak se stane „starším bratrem“ mladých lidí.

Rodinný duch laskavosti nutí vychovatele opustit svou bezpečnou ulitu nezúčastněnosti. Vychovatel se musí snažit o to, aby výchovné prostředí bylo pro mladé lidi co nejpříjemnější. Vychovatel se svým chováním má připodobnit otci, jen tak přestane být považován za omezovače svobody.

Tím, že preventivní systém odmítá tělesné tresty, redukuje možnosti využití trestů pro výchovu na minimum. I toto minimum má však být použito až jako nejzašší možnost. Vychovatel je zbaven autority plynoucí z jeho funkce, tedy není „šéf.“

Všechny tyto prvky oslabují výchovné prostředí a autoritu vychovatelů tak, jak ji známe, na minimum. Proto se může snadno zdát, že preventivní výchova bude pro dnešní dobu neúčinná, tedy nepoužitelná. Avšak preventivní systém, i když se vzdal represivních prvků, je použitelný stejně jako v době dona Bosca.

Musím přiznat určitý druh napětí mezi autoritou a laskavostí. Je otázka, jak to udělat, aby byl vychovatel laskavý a při tom aby si zachoval potřebnou autoritu. Aby zároveň se ztrátou autority nebylo oslabeno nebo celkově nezaniklo výchovné prostředí. Vzpomeneme-li si na to všechno, co jsme si řekli o preventivním systému, musí nám být jasné, že pokud chce mít vychovatel autoritu, jakou zná tento svět, tedy autoritu stojící na strachu z postihu, uzavřenou a vážnou, nikdy nebude moci dosáhnout plné laskavosti tak, jak ji požaduje preventivní výchova.

I vychovatel má některé druhy autority, které se zakládají na jeho věku, na vzdělání. Tuto autoritu ovlivňují nemalým podílem všechny jeho schopnosti, intelekt, vzdělání, zkušenosti i mravní vlastnosti dané osoby. Toto všechno musí dát vychovatel

²⁰⁷ Srov. LAŠTOVIC, str. 5.

v sázku. Jinak u mládeže nedosáhne nutného projevu laskavosti. Vychovatel ztrácí všechnu svou přirozenou autoritu jen proto, aby jí znovu nabyl očištěnou od egoismu.

Autorita preventivního systému stojí na jiném základě, a to na základě lásky. Autorita preventivního systému se dá přirovnat k autoritě, kterou mají rodiče ke svému potomku. Tedy skrze laskavost si má vychovatel vytvořit úplně nový druh autority. Nemá to být autorita pouštějící hromy a blesky. Nýbrž autorita plná radosti a jistoty. Mladý člověk se na základě laskavého vztahu k vychovateli „má obávat“ o to, aby svůj vztah k vychovateli nenarušil, nebo nezničil nějakým neuváženým činem či rozhodnutím. Jediný strach, který má tato autorita vyvolávat, vychází ze vztahu rodinné lásky.

Když mládež uvidí ne jen silné stránky vychovatele, ale i slabiny, může se vychovatel přestat o sebe bát. Tedy už nejde o výchovu strachu. Tady se opět přibližujeme k formě rodinného soužití. V rodině děti také vnímají nedostatky rodičů. Může je to na rodičích mrzet, avšak nikdy to nezničí ten fakt, že „jsou to moji rodiče.“ Vychovatel tedy částečně obětuje svou přirozenou autoritu, aby si ji mohl zpět získat svým laskavým přístupem. Autoritu vychovatel už získá nazpět proměněnou a očištěnou, opravdovým poznáním toho, kdo k nim přichází.

Vychovatel jen těžko může vycházet z autority, která je závislá jen na převaze síly a věku, protože – jak už jsme řekli – tyto jistoty rychle pomíjejí. Avšak musí si uchovat převahu duchovní, intelektuální a morální. Tyto mohutnosti je nucen a dokonce povinen rozvíjet, aby jimi mohl pomáhat. Tedy vychovatel je nucen stále na sobě pracovat, aby se nestalo, že by jej chovanec předstihl. Stálá sebevýchova vychovatele je velmi těžký úkol obzvláště v dnešní době, která zná tolik oborů, ve kterých může člověk vyniknout.

Nechci proto tvrdit o vychovateli, že jeho poznání musí zahrnovat do hloubky všechny obory lidského poznání. Takový člověk by musel být superman. Avšak má si zvolit takové obory, které zajímají mládež, ke které přistupuje. Není pak na škodu znát i něco z těchto oborů, které mládež nebaví, avšak pro jejich život jsou nezbytné. Vhled do širšího lidského poznání lze jen doporučit.

Musíme však připustit, že i přes všechno úsilí vychovatele se bude jeho intelektuální převaha zmenšovat. Mládež časem svého vychovatele dožene ve vědomostech. Vždy si ale vychovatel může a má uchovat autoritativní převahu na základě:

- životní moudrosti,
- životní zkušenosti,
- činnosti,
- sdílené laskavosti – lásky,
- duchovní hloubky.

Jak se projevila autorita nástupců dona Bosca? Působivost vychovatelů nám může dokázat vznik podskupiny salesiánské kongregace pod názvem „bývalí žáci.“ Jsou to ti, kteří prošli výchovnými ústavami salesiánů a nechtěli plně opustit tento salesiánský životní styl, který jim dal mnoho přátel a připravil je na život.

7. Výchovní prostředí

Vrátíme-li se k Donu Boscovi, mělo by nás zajímat, která prostředí jsou ta, v níž se má odehrávat výchova. Které prostory by pomáhaly mladým lidem v růstu tělesném, duševním a duchovním? Hlavní dílem Dona Bosca byla takzvaná oratoř. Zde se studovalo, hrálo a modlilo. Podle tohoto vzoru bychom mohli rozdělit výchovné prostory podle třech zaměření:

- práce,
- zábava,
- modlitba.

7.1 Práce.

Už svatý Pavel ve svém listu do Soluně píše, že „kdo nechce pracovat, ať nejí.“ (2 Sol 3, 10). Čímž reagoval na chování některých křesťanů, kteří se domnívali, že konec světa je blízko, a tak narušovali společný život církevní obce v Soluni. Také svatý Benedikt si uvědomoval důležitost a potřebnost práce pro své bratry. A to z důvodu, aby neumřeli hladu, a taky proto, že zahálka narušuje vztahy mezi bratry. Proto dal svému řádu dobrou zásadu: „Ora et labora.“ Což znamená modli se a pracuj. Mnozí velcí myslitelé viděli nutnost práce pro správný růst člověka. Této nutnosti práce si byl vědomi Jan Bosco. Budoucímu papeži Piu XI. řekl o svých následovnicích: „Kdo neumí pracovat, není salesián.“²⁰⁸

7.1.1 Jan Bosco a práce

Jan Bosco se ovšem setkával s jinou realitou. Setkával se s kluky, kteří chtěli pracovat, ale neměli kde. Proto se jim pokoušel sehnat práci. Protože bez práce často tyto chlupci přišli o ubytování, potloukali se městem, měli hlad, sdružovali se do part. Často vedla tato tíživá situace mladé lidi do rozporu se zákonem. Jan Bosco tomuto problému čelil tak, že ve svých ústavách zřizoval různé učňovské obory.

Práce je jeden z hlavních prvků výchovy v preventivním systému. „Za práci se chápe plnění povinností stavu.“²⁰⁹ Za prvořadý úkol každého chovance bylo u dona Bosca plnění svých stavovských povinností.²¹⁰ Tedy: kdo je dělník, dělá práci, která je mu zadána. Kdo je učeň, pilně se připravuje na práci, které se má vyučit. Student pak má svůj

²⁰⁸ Mb. 19, 157, převzato z knihy AUBRY, str. 29.

²⁰⁹ Braidó; Scritti di don Bosco sul sistema preventivo, str. 436, in: DERMEK, str. 33.

²¹⁰ Srov. MOTTO, str. 125.

čas vynaložit k tomu, aby se věnoval studiu. Mimo toho má každý plnit ty úkoly, které mu byly uloženy pro plynulý provoz domu, ve kterém žije. Věrné plnění svých povinností stavu, uvedl v jedné ze zásad pro vychovatele: „uvádět do srdcí chlapců Boha ne jen skrz dveře kostela, ale i skrz dveře školy a dílny.“²¹¹

Jan Bosco věděl, že to, čím se člověk bude živit, do jisté míry ovlivňuje jeho okolí. Sám pocházel z velmi chudé rodiny, na svá studia si musel přivydělávat prací. Tyto zkušenosti mu pak pomohly vžít se do těžké situace chlapců snažících se prosadit mezi turínskými dělníky. Práci však v žádném případě nepovažoval za kletbu, která by zotročovala dělníka. To spíš zaměstnavatelé byli takovými novodobými otrokáři, kteří dokázali proti stávkujícím dělníkům poslat i armádu.²¹² Náboženská výchova dala Janu Boscovi náhled na práci jako na službu, kterou prokazoval druhým nebo jí od druhých přijímal.

Toto přijímání a dávání práce v jeho životě představovalo obrovské dílo, které spočívalo v práci s mládeží, ve vysluhování svátostí, v duchovních rozhovorech, ve shánění peněz pro svá díla, navštěvování dobrodinců, vězňů, psaní bohaté korespondence i svých děl, shánění práce chlapcům u zaměstnavatelů, dokud nemněl své dílny.²¹³ Zdálo by se, že byl neúnavný, ale doktor po jeho smrti prohlásil, že nemoc, na kterou zemřel, byla sedřenost z práce.²¹⁴

V práci pro dělníky byl jeden z nejpokrokovějších zastánců práv dělnictva. Avšak jako ve výchově nebyl teoretik, tak i v této oblasti zajišťoval práci i vyučení chlapců na základě psané pracovní smlouvy, která chlapci zajišťovala:

- poctivou mzdu, za kterou by mohl žít,
- volno o nedělích a svátcích,
- dovolenou,
- vhodné pracovní, sociální a morální prostředí,
- výuční list po odpracování tří výukových let.

Později Jan Bosco založil sám školy, kde se učili chlapci řemeslům.

Tím ale neskončil, nešlo mu jen o to udělat z nich odborníky v řemesle. Jejich vzdělávání v jeho ústavech a školách šlo dál. Jeho učni se učili psát i číst. Roku 1850 předběhl svou dobu o velký kus, když založil Sdružení vzájemné pomoci, do kterého učni

²¹¹ Mb. VII. 815, in: DERMEK, str. 33.

²¹² Srov. BOSCO T., 1991, str. 57.

²¹³ Srov. MOTTO, str. 126.

²¹⁴ Srov. DERMEK, str. 34.

a dělníci ukládali část svého výdělku, pro případ, že by si pro nemoc nebo z jiných důvodů nemohli vydělávat.

Don Boscův výchovný systém je stavěný tak, aby mladý člověk byl připravený na práci, a tak i na život. Práci Jan Bosco vidí jako výchovný prostředek, který člověka učí solidaritě, vytrvalosti a lidskosti. Ne každá práce má však tento výchovný charakter. Ten má jen taková, která je vykonávána pro dobro člověka i společnosti. Tedy práce správně uložená a prožívaná má tyto rozměry, kterými působí na mladého člověka:

- výchovný – učí ho dovednostem,
- humanitní – vede ho, jak se stát plným a ušlechtilým člověkem,
- asketický – vede člověka k tomu, aby dokázal přemáhat svou pohodlnost pro druhé,
- mystický – prací, kterou člověk vykonává, plní své povolání, které mu Bůh dal při stvoření.

7.1.2 Výchovný účinek práce

Práce jako taková nenechává volný prostor pro pohodlnost, zahálku, nechuť nebo nudu. Takto nenaplněný čas je prostorem, který je pak často vyplňován ne zrovna přijatelným chováním. Proto Jan Bosco tolik dbal, aby jeho chovanci měli vždy dostatek práce, ale i sportovního a kulturního vyžití, jak v divadle tak ve hře na hudební nástroje atd.²¹⁵ Prostředí jeho ústavů a škol neposkytovalo moc pohodlí. Volný čas byl pak vyplňován povinnostmi, které museli chovanci dodržovat a které si sami mezi sebe rozdělili, např. úklid. Ve správné míře uložená práce je ochranou před zahálkou.

Jan Bosco vedl své chovance k tomu, aby chápali a prožívali práci, jak ji prožíval on sám. Nebyla to práce, která má člověka ničit, nýbrž poslání, které uložil Bůh člověku po stvoření: „Hospodin Bůh postavil člověka do zahrady v Edenu, aby jí obdělával a střežil.“ (Gn 2, 16).²¹⁶

Vychovatel v preventivním systému by měl být člověk, který všechno své počínání svěřuje Bohu. „Zvláštností salesiánské výchovy je umět se modlit prací.“²¹⁷

Aby chovanci nebyli mrzutí, rozladěni z toho, že nemají čas na svou zábavu, byla jí věnována určitá část dne. Po aktivním odpočinku na hřišti, odcházeli chlapci opět do škol a dílen. Veselostí se mělo zabránit, aby nudnost studia a práce nedoléhala tíživě na chovance. Práce správně vyvážená s zábavou nedělala z lidí otroky.

²¹⁵ Srov. MOTTO, str. 32.

²¹⁶ Srov. MOTTO, str. 125.

²¹⁷ AUBRY, str. 41.

Práce má také velký vliv pro tělesný, duševní i duchovní rozvoj člověka. Učí jej přijímat úspěch i porážku, posiluje jeho kondici. Práce tříbí rozum, učí obratnosti, pružnosti tělesné i myšlenkové. Zkušenost s prací uschopňuje člověka k řešení složitých situací, učí ho pílí a poznání, že život má své naplnění a není jen něčím, čím se musí proplout. Práce cvičí lidské schopnosti psychického charakteru, jako je: trpělivost, svědomitost, vytrvalost, zodpovědnost, poctivost, čestnost. Bohužel dnes, kdy výrobní proces se děje strukturalizovaně, a jeden člověk nezodpovídá za celé dílo, stala se čestnost a poctivost něčím, co záleží jen na tom, jak si lidé váží jeden druhého, nebo jestli si víc hledí peněz. Při práci dochází k rozvíjení mnohých lidských schopností.

Práce sama o sobě však nedokáže vychovávat člověka. Bez starostlivé péče vychovatele, kterému nejde jen o to naučit chovance řemeslu, se z chovance stane jen ten, kdo rozumí svému řemeslu. Jeho lidský rozměr, ač prošel pracovním zatížením, zůstane skoro nezměněný. Správný vychovatel musí použít své nadání, aby v chovanci došlo při plnění jeho pracovních povinností i k růstu lidské osobnosti. V preventivním systému k tomu používá:

- a.) rozum: Vysvětlováním, zdůvodňováním a opakováním vede vychovávaného k přijetí důležitosti práce a její důležitost pro druhé i společnost,
- b.) víru: Vychovatel svým postojem k práci poukazuje na to, že práce je to, čím Bůh pověřil člověka, a že plněním svých povinností směřuje ke svatosti,
- c.) laskavost: Laskavost vychovatele je základem, na kterém si začíná mladý člověk získávat svůj vztah k práci, i když z počátku nemusí úplně chápat k čemu je to, co dělá, jedinou jistotou je mu právě laskavý vztah s vychovatelem.

Jak se projevuje práce ve výchově mladých a jestli jí má cenu zařazovat do výchovného procesu, nám ukazuje mnoho žáků Jana Bosca.

7.2 Zábava

Jedním z důležitých hesel Jana Bosca je: „vykupuj čas“. Svým chovancům proto neponechával takový volný čas, v němž by nebylo žádné naplnění. Čas, který mají chovanci po splnění pracovních povinností, má být v preventivním systému vyplněn zábavou.

Zábava jako sport, divadlo, hudba, různé druhy zájmových kroužků, mají vyplňovat ten čas, který by mohli chovanci zneužít. „Cvičení, hudba, recitace, divadlo a procházky

jsou účinné prostředky k dosažení disciplíny, podporují mravnost a zdraví.²¹⁸ Při hře se mladý člověk často učí návykům, které později může využít v životě. Hry v podstatě vycházejí ze života. Odrážejí struktury ve společnosti, její právní řád, ukazují na mezilidské vztahy a to, že poctivost a čestnost je sice luxus, ale může si ho dopřát každý člověk. Hra je tedy příprava pro život, v ní omyly, narozdíl od skutečného života, nezpůsobují problémy.

Ne každá zábava je pro výchovu vhodná. Zábava tak, jak jí chtěl a používal Jan Bosco, má člověka zušlechtovat, má ho posilovat a motivovat, má mu pomoci leccos pochopit. Kde je zábava, tam je radost, kde je radost, tam nepřichází hněv, nepřátelství. Je velkým úkolem každého vychovatele připravit pro mladé takovou zábavu, která by je zušlechtovala.

Hra jako taková dává zapomenout mladému člověku na problémy, které ho tísní, povinnosti, které má splnit. Pomáhá mu uchovat si dětství, nestát se dospělým dřív, než je třeba.²¹⁹ Jak smutné je vidět dnešní mladé lidi, jak bezmyšlenkovitě postávají a pozorují svět, protože si už neumějí hrát.

„A vůbec přece se to k jejich věku nesluší, aby takhle vyváděli jako malí.“ Tyto názory dospělých lidí v součinnosti se snahou mladých lidí přiblížit se dospělým, učinila z mnoha mladých lidí „smutné dospělé.“

7.2.1 Jan Bosco a zábava.

Sledujeme-li život Jana Bosca, zjišťujeme, že už v útlém dětství využíval volný čas pro hru, skrze kterou se snažil zaujmout své kamarády. Když se ho jednou jeho matka ptala: „Prosím tě, řekni mi, co tě za těmi kluky tolik táhne.“ Odpověděl jí: „Maminko, já si myslím, že když jsem mezi nimi, tak jsou hodnější. Nehovoří sprostě.“²²⁰ I hru Jan Bosco pojímal jako prostředek, kterým lze zlepšit svět kolem sebe.

Později, když se naučil číst, vyplňoval volný čas svých kamarádů a mnoha jiných za dlouhých zimních večerů četbou dobrodružných knih.²²¹ Když se později naučil kouzelnictví a akrobacii vytvářel zábavu pro širé okolí. Při všem tomto svém počínání však nikdy nezapomněl, že nejde jen o zábavu a svým počínáním že chce lidi přiblížit k Bohu.

²¹⁸ MOTTO, str. 108.

²¹⁹ Srov. DERMEK, str. 39.

²²⁰ Srov. BOSCO T., 1991, str. 20.

²²¹ Srov. BOSCO T., 1991, str. 34.

A to jak motlitbou nebo zopakováním kázání, které slyšel v kostele.²²² Zábava, kterou od útlého dětství vytvářel Jan Bosco až do své smrti, byla vedena touhou přivést lidi k Bohu.

Hrou a veselostí, zábavou a radostí si získával důvěru chlapců. Skrze tuto důvěru je pak vedl k Bohu. Tento způsob využití času pak použil ve své oratoři. Tam při hře a zábavě nekončila výchova, spíše se upevňovala.²²³ Do hry chovanců byli zapojeni vychovatelé. Tak se budovala vzájemná důvěra. Když mladí lidé viděli, že se vychovatelé při hře chovají čestně, ohleduplně, když viděli, jak přijímají prohru, mohlo jim to pomoci je takové vidět i v jiných situacích.

Hlučnost mladých lidí, jejich spontánnost, nadání a talenty se mají uvolnit právě na hřišti, v kroužcích, v divadle, v hudbě, při recitaci. Tady se mají naplňovat slova svatého Filipa Neri: „dělejte si co chcete, mně stačí, když jen nehřešíte.“²²⁴ Tím chtěl Filip Neri a s ním Jan Bosco říci, že překousne i porušení řádu, jen když našim počínáním není uražen Bůh. Avšak nebylo by moudré tato slova římského kněze a vychovatele Filipa Neri brát doslova. Ani nejnezkušenější vychovatel by si toto nedovolil. Tedy ani Filipa Neri ani Dona Bosca nesmíme podezřívát z takovéto lehkomyšlnosti.²²⁵ Všechna zábava, kterou mladí prožívají, má být očištěna od prvků, které by znehodnocovaly její výchovný charakter.²²⁶

7.2.2 Vychovatel a hřiště.

I na hřišti stejně jako v dílnách se tříbí a vybrušuje charakter mladého člověka. Hřiště stejně jako dílna, může mladým pomoci pochopit, k čemu je čestnost. Učí je vyčkat na příhodný okamžik, ve kterém mají provést svůj úkol. Bystří se také jejich reflexe, zvyšuje se jejich rychlost, odolnost, pozornost, odvaha, síla, důvtip. Opět se učí přijímat výhru i porážku. Na hřišti se může naučit nemyslet jen sám na sebe a přát štěstí jiným. Hřiště pomáhá mladým uvědomovat si své city, radost, nelibost, zlost, starostlivost a jiné. Hřiště je místem kde si mladí lidé mohou leccos vyzkoušet.

Hřiště je v podstatě takovým cvičištem, o kterém se říká: „Těžko na cvičišti, lehkou na bojišti.“ Formou zábavy se tu mladý člověk učí žít. Tento svůj výchovný prvek ztrácí hra, když už ti, kdo se jí zúčastňují, chtějí jen vyniknout, myslí jen na sebe a druhé využívají jen jako prostředek k získání svých cílů. Tady je pak důležitá úloha vychovatele,

²²² Srov. BOSCO T., 1991, str. 36.

²²³ Srov. BOSCO T., 2004, str. 18.

²²⁴ DERMEK, str. 9.

²²⁵ Srov. MOTTO, str. 108-109.

²²⁶ Srov. JOB, str. 128.

který má pomoci takovému mladému egoistovi ukázat, že je i něco víc než jen jeho osoba.²²⁷ Skrze hřiště se mladým lidem dostává přípravy pro život, zde si mohou vyzkoušet, že dva zможou více než jeden.

Vychovatel má mít důvěru ve výchovný účinek zábavy na mladého člověka. Tato důvěra však nesmí být naivní. Vychovatel musí rozlišit, která hra je:

- a.) vhodná – tedy dává to, co od ní vychovatel požaduje. „Vždy jsem dělal všechno, abych dokázal, že se člověk může bavit i bez toho, aby urážel Boha,“²²⁸
- b.) nevhodná – její mravní zabarvení je nepřijatelné pro zdravý rozvoj člověka, nebo daný chovanec nedosáhl věku, ke kterému je hra přiměřena. „Nenazývejte zábavou to, co nechává výčitky svědomí,“²²⁹
- c.) riskantní – vychovatel jí podle svého uvážení může zařadit, musí však dbát na zvýšenou opatrnost, Tedy musí vidět i skrytá nebezpečí, ne však s úzkostlivostí, ale s moudrou rozvahou,
- d.) nebezpečná – vychovatel se jí vyhne, ovšem dokáže jí nahradit jinou.

Toto dělení je obecné, protože hry nelze jen tak lehce rozdělit na vhodné a nevhodné. Hry nemají tuto černobílou charakteristiku. Vždy je třeba vidět tu hru zároveň s jejím kulturním zabarvením a v náboženské perspektivě. Často stačí hru jen očistit od nevhodných prvků. Když to nejde a hru není možno očistit ani upravit, je vhodné jí nijak nedémonizovat. Vychovatel tedy musí vědět, jakou hru mu děčka navrhnou, pokud jí nezná, měl by si ji nechat vysvětlit. Ne ji jen přijmout, protože ji všichni vychvalují. Vychovatel má být tím, kdo dokáže hry ohodnotit, v případě nevhodnosti ji má odmítnout.²³⁰

V zápalu hry lidé snadno ztrácejí sebekontrolu, přestávají hrát své životní divadlo. Tedy ukazují svou pravou tvář, kterou za jiných okolností dokáží skrýt.²³¹ Tomuto kouzlu hry však propadá i vychovatel i on na sebe může prozradit víc než chce. Pro něho to však má být pohnutkou, aby na sobě více pracoval. Nemá však pracovat na tom, jak si masku uchovat. Jeho úkolem je být takový, aby žádnou masku nepotřeboval. Tedy jeho chování musí být stále čištěno. Tak jeho život bude průzračný, a touto průzračností dávat odvalu chovancům, aby odložili své masky. Je zapotřebí „aby byli (mladí) milováni v těch věcech, které se jim líbí, abychom se účastnili jejich chlapeckých zájmů. Pak se naučí vidět lásku i

²²⁷ Srov. BOSCO T., 2004, str. 23.

²²⁸ Mb. IC, str. 534. in: DERMEK, str. 43.

²²⁹ Mb. II, str. 31. in: DERMEK, str. 43.

²³⁰ Srov. BOSCO T., 2004, str. 19.

²³¹ Srov. MOTTO, str. 113.

v těch věcech, které se jim přirozeně nelíbí – jako je disciplína, studium, sebevýchova – a budou je dělat s elánem a láskou.²³² Vychovatel nemá mít žádnou masku, která by ho v očích mladých dělala lepším, on má být lepší.

Vychovatel i na hřišti má být schopen napomenutí. Jen je třeba najít vhodný okamžik, kdy je použit. Zde se má vychovatel zachovat podle návodu, který mu dává sám Ježíš, když mluví o bratrském napomínání: „Když zhřeší tvůj bratr, jdi a pokárej ho mezi čtyřma očima; dá-li si říct získal si svého bratra. Nedá-li si říct, přiber k sobě ještě jednoho, nebo dva, aby z úst dvou, nebo tří svědků byla potvrzena každá výpověď. Jestliže ani je neposlechne, oznam to církvi, jestliže však neposlechne ani církev, ať je ti jako pohan nebo celník.“ (Mt 18, 15-17)²³³ I hřiště má svá pravidla a vychovatel je na něm proto, aby byla dodržována.

Každý vychovatel by měl dávat pozor na to, jak napomíná. Není dobré někoho kárat hned veřejně, kdy se provinilec stydí před těmi, kdo jsou svědci napomínání.²³⁴ Jan Bosco používal k těmto účelům takzvané slůvko do ouška. Toto slůvko začalo zcela nevinou větou: „jak se máš.“ Na což většina lidí automaticky odpoví: „dobře.“ To však byl jen úvod, protože hned pak následovala další otázka, která měla tuto jistotu nabořit a zněla: „ty víš, jak to myslím.“ Poté už následovalo to konkrétní, co chtěl chlapec říct.²³⁵ Někdy to bylo povzbuzení jindy napomenutí, jindy pak pozvání k duchovnímu pohovoru. K takovému rozhovoru je však potřeba velká důvěra chovance k vychovateli. Jen hodně blízké lidi si připustíme natolik k tělu, aby nám mohli něco říct do ucha. Vychovatel si má získat u mladých takovou důvěru, aby byl mladým tak blízký, že mu dovolí jim něco říct třeba i do ucha.

Úlohou vychovatele je, aby do hry dokázal vtáhnout co největší počet hráčů. Musí si však být vědom svých možností. Tedy kolik mladých lidí je schopen během hry vést. Dále musí dát pozor i na to, aby dokázal „ukočírovat“ veselost hry. Snadno se totiž může stát, že hra nabere charakter rozpustilosti. „Smát se a žertovat ano, ale s mírou.“²³⁶ Radost má tedy být umírněná. Taková radost je cesta ke svatosti. Vychovatel nesmí nikdy ztratit „vládu“ nad hřištěm.

²³² BOSCO J., 1877, Dopis z Říma o stavu turínské oratoře, in: AUBRY, str. 64

²³³ Srov. MOTTO, str. 131.

²³⁴ Srov. MOTTO, str. 130-131.

²³⁵ Srov. ANDRLOVÁ, str. 12.

²³⁶ Mb. X, 616, 1081, in: DERMEK, str. 43.

Na vychovateli záleží, aby nabízené hry a zábava byly mladým přirozené a ne jen vhodným výchovným prostředkem. Chovanec nemá postřehnout, že se mu snaží vychovatel skrze hru vštípit něco dobrého. Vše musí být přirozené, nenucené, spontánní.²³⁷

7.2.3 Výchovný účinek hry

Vždy by měly být víc využity hry, které umožňují zapojení více výchovných oblastí, ať vnějších či vnitřních. Vychovatel by měl upřednostňovat hry kolektivní před individuálními, dynamické před statickými. V kolektivních hrách mladý člověk snadněji vynikne. Ve hrách dynamických se zase více uvolní, rychleji vybije přebytečnou energii. Mladý člověk potřebuje vyniknout – ukázat, co vněm je, co dokáže, a to potřebuje udělat před těmi, kdo jsou okolo. Ve společných hrách se taky učí přijmout pomoc, a nebo naopak pomoc poskytnout. Také je to prostředí, kde se naučí snadněji přijímat porážku.

Preventivní systém, ale nechce dělat z většiny mladých lidí diváky. Každý, kdo chce, může jít hrát. Proto mají být voleny hry, které umožňují co největší počet účastníků. Hra se nesmí stát jen zábavou těch, kdo v nich vynikají.²³⁸ Při hře by měla být dána šance vyniknout i těm, kteří nejsou tolik nadaní. Proto hřiště používané v preventivní výchově nemívají tribuny. Preventivní výchova nemá vychovávat profesionály a diváky, jako televizní obrazovka. Před televizí se jen těžko člověk vyvine, těžko vybije přebytečnou energii, natož aby zdokonalil svůj pohyb nebo postřeh. Hry i prostor, ve kterém probíhají, mají dávat dostatečnou možnost pro zapojení a vyniknutí všech.

Hra je dobrým výchovným prostředkem, i když by nedokázala sblížovat chovance s vychovatelem, protože všichni lidé si „nesednou“. I takové hry, které nemají schopnost sblížovat, má cenu použít, už jen proto, že vyvolává v lidech radost a pohodu. Tam, kde je radost, není svár, nýbrž snaha porozumět tomu druhému. Hra, jak už jsme řekli, je přirozeným místem, kde jsou rozvíjeny lidské schopnosti fyzické i psychické.²³⁹ Je to ale i místo, kde se dá začít stavět i na rovině duchovní. Zde záleží hodně na schopnostech vychovatele a jeho vnímavosti.

Hry mohou a mají být součástí výletů. Ty mají mít svůj zábavný program – jako jsou hry, scénky, plnění nejrůznějších úkolů. Skrze dobře připravený program se může uskutečňovat výchova.

²³⁷ Srov. MOTTO, str. 86.

²³⁸ Srov. MOTTO, str. 120.

²³⁹ Srov. JOB, str. 131.

7.2.4 Hra a preventivní systém

Preventivní systém neoplývá nějakým seznamem doporučených, zakázaných, vhodných a nevhodných her. To ani není jeho úkolem. Vychovatel, který chce vychovávat preventivně musí rozvinout a vybrousit svůj rozum, svou víru, oboje pak musí zabalit do laskavosti.²⁴⁰ Hra vedená rozumem, vírou a laskavostí už není jen zabíjením času, které vede často ke špatné zábavě, náladě a zuřivosti. Naopak je to plně využitý čas, který brání nudě, znechucení a sobectví. Hra prožívaná na základech preventivního systému brání zlu a činí lidi lepšími, a to až ke svatosti.

7.3 Kaple

V kapitole o práci jako výchovném prostředku jsme se odvolávali na Boha, když jsme chtěli ukázat, že práce není ničím, co by člověka zotročovalo. Naopak jsme ji podle písma označil jako poslání, které člověku už od stvoření dal Bůh. V kapitole o hře jsme mluvili, jak skrze hru a radost dokáže vychovatel navázat vřelý vztah s chovanci, skrze který mohou tito být přivedeni k Bohu. Nyní bychom se měli zajímat o to, jak víra pomáhá mladým lidem v rozvoji jejich osobnosti.

Proč je víra důležitým výchovným prostředkem, když mnoho dnešních lidí vyrůstá bez víry? Dnešní doba se vskutku zaměřila na výchovu člověka, zajímá se o jeho tělesnou zdatnost, snaží se jí pozvednout. Dále plno psychologů a psychiatrů je připraveno pomoci dětem a rodičům, kteří mají problémy s psychikou. Mnoho škol nabízí mnoho zajímavých studijních programů, které pomáhají v růstu lidského ducha. Značný počet je i různých volnočasových zařízení, kde si děti a mládež mohou hrát.

Všechny tyto aktivity však zapoměly, že člověk nemá jen potřeby tělesné, psychické a duševní. Všem se podařilo vytratit výchovný princip duchovní. Je pravda, že tento rozměr není často postřehnutelný. Člověk jako takový vnímá své duchovní strádání až tehdy, když jsou zabezpečeny všechny jeho potřeby tělesné a duševní. Proto tak málo je vnímána potřeba postarat se o duchovní stránku člověka, protože ten se honí za tím, aby byl spokojený v těch nejpálčivějších oblastech.

Jan Bosco byl kněz a jako takový vše, co dělal chápal ve vztahu k Bohu. Tento svůj směr chtěl předávat i jiným. Proto postavil své chápání preventivního systému na víře.²⁴¹ „Don Bosco považoval víru za nejvyšší cíl, za sjednocující prvek celého svého výchovného systému a spásu duše za základní motiv své teologie pedagogiky.“²⁴² On

²⁴⁰ Srov. JOB, str. 132.

²⁴¹ Srov. JOB, str. 37.

²⁴² MOTTO, str. 63-64.

nepoužíval víru jako výchovný prostředek, nýbrž použil laskavosti podpořené rozumem, aby mladé lidi přivedl k víře a skrze víru je učinil lepšími.

Co si máme pod slovem víra představit? Budeme-li pozorovat Dona Bosca, bude nám jistě nápadné, jak hluboký měl vztah k Bohu. Opět, kdybychom hledali základy jeho duchovního života, měli bychom se vrátit do dětství. Již v útlém věku mu matka vštěpovala zásady, jak žít s Bohem. Sama mu pak svým životem dávala vzor. Později si našel přítele své duše v Donu Calosso, který mu pomohl jeho vztah s Bohem prohloubit. Toto vše mu pomohlo, ale ten největší kus cesty k Bohu si musí člověk projít sám. Vždy všem doporučoval, aby si našli duchovního vůdce, který by je na této cestě doprovázel.

V prvních ústavech, které Jan Bosco založil, byl i čas vyhrazený pro modlitbu.²⁴³ Byly zde slouženy mše, sám Jan Bosco zval své chovance ke svátosti smíření. Velkým hybatelem v jeho oratoři byla i mariánská družina Neposkvrněné. S tímto návrhem přišel k Janu Boscu jeho student Dominik Savio. Když mu Jan Bosco udělil souhlas, spolu s Michalem Ruou a Josefem Bongiovaninim sestavili dvacet jedna článků pravidel.²⁴⁴ Podle toho bychom mohli stanovit, na co v duchovním životě kladl Jan Bosco důraz:

- život z modlitby,
- svátosti,
- mariánská úcta.

Jinou jistotu ve světě nenajde křesťan než v Eucharistii a v panně Marii, v připoutání se k těmto dvěma jistotám je bezpečí. Modlitbu pak přirovnával k řetězům, kterými jsou kotveny lodě. V duchovní pedagogice Jana Bosca se svátost smíření a přijímání eucharistie ustavičně prolíná s jinými projevy víry, jako je duchovní četba, modlitba, různé mariánské pobožnosti, novény, duchovní cvičení.²⁴⁵ Jan Bosco nepoužil nic nového. Modlitba, svátosti i mariánská úcta, to vše už tu bylo.²⁴⁶ On jen znova zaměřil svůj pohled na tuto oblast.

7.3.1 Život z modlitby

Aby modlitba měla nějaký přínos pro chovance i pro vychovatele, nesmí být povrchní, bezmyšlenkovitá. Jan Bosco chtěl ve svých chovancích probudit nebo oživit hlubokou víru. Jan Bosco svým chovancům říkal: Radši se nemošli, než aby ses modlil

²⁴³ Srov. BOSCO T., 2004, str. 17-18.

²⁴⁴ Srov. BOSCO T., 1991, str. 242.

²⁴⁵ Srov. MOTTO, str. 71.

²⁴⁶ Srov. MOTTO, str. 71.

špatně.²⁴⁷ Důležitým předpokladem pro modlitbu, která má být rozhovorem s Bohem a ne jen bezmyšlenkovitým odříkáním slov, je jako v každém hovoru znát s kým hovoříme. Svátý Jeroným říká: „Neznalost Písma je neznalost Krista.“ Proto, aby nedošlo k neznalosti Boha u jeho chovanců, byly součástí výuky i hodiny náboženství a katecheze. Tak naplňoval úkol, který mu byl dán ve snu, který měl ve svých devíti letech: „Postav se v jejich čelo. Začni je poučovat, jak je škaredý hřích a jak je krásná ctnost.“²⁴⁸ Tuto jeho snahu přiblížit Boha lidem vidíme už v dětství, ať už to bylo čtení z knihy, cirkusová představení na louce²⁴⁹, nebo Veselá společnost, kterou založil na studiích v Cieri.²⁵⁰ I při zrodu jeho díla stála katecheze, kterou dal Bartoloměji Garelimu.²⁵¹

Než se ale pomodlili a začali s katechismem, získal si chlapce svým zájmem a veselostí. Katechezi však neoddělil od modlitby, obě použil, protože modlitba vyrůstá ze znalosti Boha a modlitbou se prohlubuje touha Boha poznat. Jak se má taková katecheze projevit v životě věřícího:

- a) má člověka seznámit se základními pravdami víry,
- b) má posílit to, co není pevné,
- c) vyjasnit věci nejasné a temné,
- d) prohloubit věci známé,
- e) doplnit mezery, které by mohly vést k destrukci víry skrze pochybnosti,
- f) má vést člověka ke svatosti.

Každý vychovatel musí být moudrý a znát své svěřence natolik, aby věděl, z jakých podmínek vycházejí. Chovanci by neměli být přetěžováni modlitbou, protože to, co vnáší do života mladého člověka tlak, vyvolává v něm odpor. Pak modlitba není přijímána jako něco pozitivního, ale jako něco, čeho je třeba se zbavit. Důležité není množství modliteb, ale jejich hloubka.²⁵²

V dnešní době se častěji střetneme s lidmi, kteří nevěří.²⁵³ Proto je třeba být citlivý pro situace. Jak už bylo napsáno výše, nejdříve musejí mladí lidé poznat, že o ně a o jejich

²⁴⁷ Mb. IV, str. 744; in: DERMEK, str. 48.

²⁴⁸ MED, díl I. str. 38.

²⁴⁹ Srov. MOTTO, str. 111.

²⁵⁰ Tato společnost měla tři jednoduchá pravidla; žádná činnost, žádný rozhovor, za který by se křesťan musel stydět; plnit vlastní, školní a náboženské povinnosti; být veselý.

²⁵¹ Srov. BOSCO T., 1991, str. 105 – 108.

²⁵² Srov. MOTTO, str. 123.

²⁵³ Srov. ANDRLOVÁ, str. 23.

věci a zájmy má vychovatel upřímný zájem. Pak na základě tohoto vztahu může vychovatel předpokládat, že budou mít zájem o to, co zajímá jeho.²⁵⁴

I styl modlitby musí být moudře přizpůsoben věku mladých, jejich sociálnímu prostředí, jejich jedinečnosti ve vnímání, cítění, temperamentu.²⁵⁵ Není universální modlitba, která by zaujala všechny bez rozdílu. Proto vhodné jsou modlitby krátké, pestré, spojené ze zpěvem, mají vzbuzovat radost a optimismus.

Velmi doporučovanou modlitbou je tak zvaná modlitba střelná. „Tato skromná vyznání jsou nejživější modlitbou, květem života, bezprostředním dialogem schopným zachytit život do sítě víry a lásky.“²⁵⁶ Střelné modlitby jsou pro vychovatele i asistenta velmi důležité, protože jim pomáhají být ve stálé přítomnosti Boží.²⁵⁷

Takovýto styl modlitby však může vést u povrchního pozorovatele k mínění, že takováto modlitba není hodná Boha, protože její projevy nemusí být zrovna podle standardů známých z kostelů. Vychovateli však nemá jít o uniformní postoje, spíše má dbát na upřímnost, s kterou je vše děláno. Modlitba má být pro člověka společný duchovní zážitek při setkání s Bohem.²⁵⁸

7.3.2 Svátosti.

Dalšími projevy víry jsou prožívané svátosti. O nich Jan Bosco píše ve svém dílku o Františku Besucco:²⁵⁹ „Ať se v různých výchovných systémech mluví cokoli, já nenacházím bezpečnější základ, jako je časté přistupování ke svaté zpovědi a svatému přijímání. A myslím si, že nepřeháním, když tvrdím, že dodržování těchto dvou prvků je zárukou mravnosti.“²⁶⁰ Svátosti mají být posilou do celého života a mají ho prostupovat. Budeme se zabývat těmi svátostmi, které jsou doporučovány, Salesiánskými stanovami: „Častá setkání s Kristem ve svátosti eucharistie a ve svátosti smíření jsou zdrojem zvláštní síly při výchově ke křesťanské svobodě, ke stálé konverzi a k bratrskému a velkodušnému životu v církevním společenství.“²⁶¹

²⁵⁴ Srov. ANDRLOVÁ, str. 20.

²⁵⁵ Srov. MOTTO, str. 57.

²⁵⁶ *Stanovy a pravidla*, čl. 48.

²⁵⁷ Srov. AUBRY, str. 45.

²⁵⁸ Srov. AUBRY, str. 46.

²⁵⁹ Hoch vyrůstající v jeho oratoři, kterého Jan Bosco dal za vzor života svým chovancům, stejně jako Dominika Savio, či Michala Magone.

²⁶⁰ OE XV, s. 100; in: MOTTO, str. 69-70.

²⁶¹ *Stanovy a pravidla*, čl. 23.

a) Svátost smíření.

Trojí hodnota svátosti smíření: „Zaprvé pokání umožňuje zblízka si uvědomit svůj stav hříšníka, nebo alespoň křesťana, který příliš málo miluje. Současně si uvědomí nekonečně trpělivou a povzbuzující Boží lásku. Dále mu svátost smíření dovoluje ověřit si, jakou odezvu mají jeho hříchy v církvi a ve společnosti. Od Boha a současně od církve žádá odpuštění a jejím prostřednictvím ho také od Něj dostává. A konečně svátost smíření mu dovoluje přijmout od Krista svátostnou milost odpuštění a nápravy.“²⁶²

Vše, co se při svátosti smíření děje, je prodchnuto ovzduším důvěrnosti a Boží milosti. Bůh sám nejdříve vstupuje do života člověka, pak zpovědník může pomoci v dalším řešení životních událostí. Toto od zpovědníka vyžaduje mnoho trpělivosti. Zpovědník se stává svou trpělivostí obrazem Boha: „Trpělivé naslouchání dílčím vyznáním plné vstřícnosti a osobního příklonu je obrazem bezpodmínečného přijetí, kterého se dostává člověku od Boha – navzdory našim hříchům.“²⁶³

Pro zpovědníka je důležité, aby si uvědomil, kdo k němu do zpovědnice přichází. Budeme-li mluvit o mladých lidech, tak je jasné, že musíme počítat s jejich lehkomyšlností, nerozvážností, povrchností, studem.²⁶⁴ Dále musíme počítat s jejich snahou některé věci zaobalit, aby nebyla vidět jejich závažnost. Proto by se mělo čas od času při katechezích mluvit o svátosti smíření, nebo by měla být připomínána i jiným způsobem. Tak by se mělo opět na základě laskavosti postupovat proti nestálosti, kterou mladí v sobě mají.

Velký důraz je třeba u zpovědníků a duchovních vůdců klást na důvěru a upřímnost. Stejně jako zpovědník či duchovní vůdce, má mít důvěru a upřímnost ten, kdo k němu přichází. Důvěra se nedá vmluvit, doporučit, připomínat. Důvěra se dá získat tím, že zpovědník bude opravdu důvěryhodný. Toto získávání důvěry se neděje jen ve svátosti smíření. Důvěra se získává, buduje i ztrácí v životě.

Těžko se důvěra získává, naopak snadno a rychle se ztrácí. Stačí velmi málo a je konec.²⁶⁵ Ten, kdo ztratil důvěru, ji už těžko získá zpět. A právě v duchovním životě jsou ztráty důvěry velmi bolestivé. Při vedení mladých lidí je zapotřebí mnoho laskavosti, trpělivosti, vcítění.

Velmi důležitou úlohu v životě člověka má hrát i takzvaná životní, neboli generální svátost smíření. Často se generální svátostí smíření uzavírají určitá období: má pomoci

²⁶² AUBRY, str. 47.

²⁶³ AUGUSTIN, str. 34.

²⁶⁴ Srov. DERMEK, str. 8.

učinit tečku za vtíravostí některých hříchů. Ovšem při generální svátosti smíření nejde jen o to dát do pořádku, co jsme pokazili v minulosti. Důležité je získat správné nasměrování do budoucnosti skrze dobrá předsevzetí. V neposlední řadě má zpovědník pomoci najít špatné návyky, zjistit, která prostředí způsobují to či ono.

Duchovní vedení.

Často je svátost smíření spojena s duchovním vedením. Aby mohla být svátost smíření spojena s duchovním vedením, je vhodné mít stálého zpovědníka. Duchovní vůdce nemá odhalovat jen ty velké chyby, těch si je vědom i ten kdo je veden, ale má pomoci najít kořeny, ze kterých ty velké vychází. Základem duchovního vedení je přímé i nepřímé působení Boha na život člověka. Duchovní vůdce je zde v jako ten, kdo zastupuje autoritu Boží.²⁶⁶

„Při potížích – i duchovních – většina lidí nehledá nejdříve duchovní vůdce v úzkém smyslu slova, nýbrž mnohem spíše blízkého člověka, v jehož přítomnosti by mohli v ovzduší důvěry a upřímnosti vyřknout vše, co naplňuje jejich život, a zároveň vyslechnout dobrou radu a povzbuzení.“²⁶⁷ Každý člověk, i nevěřící, potřebuje a hledá pochopení. V tomto může pomoci každý, kdo umí naslouchat a vcítit se do druhého. Duchovní vůdce by měl být právě tím, u koho člověk s duchovními problémy najde pomoc.

Duchovní vedení může začít až tehdy, když o něho člověk požádá. Duchovní vůdce svou službu vedení může nabídnout tam, kde to uzná za vhodné. Avšak i tady platí, že se může začít až po plném, vědomém a svobodném souhlasu toho, komu je nabídnuto. Jinak by nešlo o duchovní vedení, ale o vměšování se do života druhé osoby. Duchovní vůdce musí vždy ctít svobodu člověka.

Duchovní vůdce.

Stát se duchovním vůdcem není nic jednoduchého. Člověk, který má vést druhého, musí být sám natolik vyzrálý, aby neublížil tomu, koho vede. Duchovnímu vedení se člověk sám nemůže zcela naučit. Duchovní vedení totiž není jen něco, co se dá naučit z knížek nebo přednášek. Duchovní vůdce má mít vlastní zkušenost s duchovním vedením. Tedy i on má mít svého duchovního vůdce. To ovšem neznamená, že duchovní vůdce

²⁶⁵ Srov. JOB, str. 59.

²⁶⁶ Srov. ANDRLOVÁ, str. 40.

²⁶⁷ AUGUSTIN,, str. 47.

napodobuje svého duchovního vůdce. Subjektivní prožitek duchovního vedení je vhodným základem pro duchovní vedení, které duchovní vůdce bude poskytovat.

Duchovní vůdce se může na nějakou dobu stát vzorem tomu, koho vede. Avšak tento jeho vzor musí bezpodmínečně ustupovat do pozadí. Umenšování své vzorovitosti si musí být vědom každý vůdce a spolu s Janem křtitelem si musí říct: „On musí růst, já však se menšit“.

Důležitou úkolem duchovního vůdce je, aby vyřešil nejprve vlastní problémy se svým duchovním vůdcem. Protože špatně vedený duchovní vůdce, který nevyřešil své problémy, bude tyto své problémy vnášet do druhého. „Duchovní vůdce by si měl udržet velký odstup od sebe sama, měl by znát vlastní způsob reakcí, aby se uvedených reakcí dovedl vystříhat.“²⁶⁸

Duchovní vedení v dnešní době vyžaduje, aby si i duchovní vůdce byl vědom svých osobních limitů. Proto je vhodné, aby měl dostatečné informace a znalosti z oblasti psychologie, psychiatrie i patologie. To neznamená, že duchovní vedení se stane nějakým druhem psychoterapie. Poznatky z oborů psychických chorob mohou pomoci duchovnímu vůdci poznat, jakého člověka má před sebou a jestli je schopný mu pomoci.

Pozná-li duchovní vůdce, že jeho síly i vzdělání nestačí na to, aby dotyčnému člověku pomohl, měl by mít i vytvořenou síť, kam příslušné lidi odkázat. V součinnosti s takovými odborníky může být docíleno velkého pokroku. Přiznání si vlastní neschopnosti pomoci, vyžaduje od duchovního vůdce velkou pokoru.

Na začátku duchovního vedení je také velkým úkolem vůdce rozeznat v jakých náznacích dává vedený vědět o svých problémech. „S pomocí intuice a zkušeností musí duchovní vůdce dokázat objevit jakoby druhé dno jemu adresovaných zpráv.“²⁶⁹ „Doslovná interpretace těchto informací může být zavádějící.“²⁷⁰ Duchovní vůdce může na základě nesprávně vyhodnocených informací snadno udělat mnoho chyb.

Velkým projevem duchovního života je modlitba. Duchovní vůdce musí být i člověk modlitby. Jak by mohl někoho vézt v životě, v modlitbě, ve svátostech, kdyby sám tyto oblasti duchovního života neprožíval, a nebo úmyslně opomíjel. Modlitba je velkou pomocí duchovního vůdce. „Může vnést světlo do toho, co pro nás dosud bylo nejasné.“²⁷¹

²⁶⁸ AUGUSTIN, str. 19.

²⁶⁹ AUGUSTIN, str. 102.

²⁷⁰ AUGUSTIN, str. 102.

²⁷¹ AUGUSTIN, str. 39.

Duchovní vůdce má být člověkem průzračným, který nemusí své problémy skrývat. V preventivním systému se dá nedůvěra vedeného oslabit už tím, že se oba jak vůdce, tak i ten kdo je veden, setkávají v prostředí jako je hřiště, na výletu a jinde.

Vlastnosti duchovního vůdce.

Duchovní vůdce musí být člověkem empatickým. Kdyby duchovní vůdce nebyl z nějakých osobních důvodů empatický, snadno se stane, že jeho počínání bude přesně podle morálky, učebnic nebo knih. Tato teoretická připravenost však nemůže pomoci v plném pochopení pocitů člověka. Empatičnost je jeden z hlavních nástrojů duchovního vůdce.

Rady, které duchovní vůdce dává, mají být přiměřené chápání vedeného jedince. Množství slov může často rozpustit to podstatné. Jan Bosco vyslovil zásadu: „povědět mnoho ještě neznamená povědět vše potřebné.“²⁷²

Duchovní vůdce má znát různé styly modlitby. Má učit vedeného různým způsobům modlitby od nejjednodušších až po rozjímání. Doporučené styly modlitby mají být voleny podle stavu²⁷³ a schopností vedeného. Některé styly vedený časem opustí, k jiným se třeba zase vrátí. Zvolený druh modlitby má pomoci vedenému v lepším duchovním růstu.

V duchovním vedení, stejně jako ve výchově, se bude projevat vrstevnatost člověka. Duchovní vůdce má být schopen poznat, čeho se vedenému nedostává. Jestliže se v psychice vedeného projevuje nevyřešený problém, je úkolem duchovního vůdce pomoci jej urovnat. „Vyloučení problémů citového charakteru by mohlo vést až k nebezpečí angelismu, v němž velice snadno dohází ke směšování neuspořádaných citů člověka s ctnostmi.“²⁷⁴

Duchovní vůdce má pravdivě poznat koho doprovází, bez tohoto plného poznání by se mohl snadno stát obětí omylu. Při poznávání vedeného by duchovní vůdce neměl zapomenout, že v duchovním životě: „Shromažďování informací je lidskou činností, na níž má nemalý podíl Duch svatý.“²⁷⁵ Duch svatý má být průvodcem duchovního vůdce.

²⁷² DERMEK, str. 50.

²⁷³ Stavem je zde myšleno jak dosažené vzdělání tak i styl prožívání života.

²⁷⁴ AUGUSTIN, str. 32.

²⁷⁵ AUGUSTIN, str. 38.

b) Eucharistie

Nevěřící jen těžko dokáže pochopit, jak velkým darem je pro věřícího eucharistie. „Celý liturgický život se soustřeďuje okolo eucharistické oběti.“²⁷⁶ Místo, které vždy Jan Bosco zřídil během stěhování oratoře nejdříve, byla kaple.²⁷⁷ V domech zřízených Janem Bosco byla ještě před vydáním dekretu Pia X. „Sacra Tridentina synodus“ z roku 1905 chovancům podávána eucharistie každý den.

O svátosti smíření můžeme říci, že je to setkání člověka s Ježíšem za přítomnosti kněze. O eucharistii pak můžeme říct, že je spojením mezi člověkem a Ježíšem. Zde už nemá třetí osoba místo. Vychovatel může pomoci jen s přípravou a s poděkováním, avšak setkání samo musí člověk učinit sám.

O důležitosti eucharistie v životě člověka se mohou mladí přesvědčit v osobě vychovatele. Jedině upřímným vztahem k mladému člověku a stejně upřímným vztahem k Bohu dokáže vychovatel mladé lidi přivést k tomu, aby oni sami poznali, „že na tom něco je.“

Ten, kdo denně upřímně přistupuje k svatému přijímání, nemůže hned za kostelem dělat zlo. Bohužel toto tvrzení není úplně pravdivé. Často právě „věřící“ lidé jsou překážkou v přijetí víry nevěřícím. Dokud budou věřící lidé „schizofrenní“, nestane se jejich svědectví přitažlivé. Přijímáním eucharistie, pokud to myslí vážně, je příjemce postupně přetvářen.

Při přijímání eucharistie je nezbytná připravenost člověka. Pokud člověk chodí k přijímání jen proto, že to dělají všichni, dříve nebo později se stane přijímání pro něho jen formalitou. Přijímání eucharistie je pro ty, kteří chtějí růst ve svém vztahu s Bohem, a ne pro ty, kteří nechtějí vybočovat z celku.

Na základě přijetí eucharistie by měl mladý i dospělý člověk prožívat celý den. Tedy v jeho dni by se neměla objevovat žádná nesoustředěnost nebo nedbalost. Přijímání eucharistie nás má vést k opravdovosti života.

Dalším nebezpečím pro správné přijímání eucharistie je zvykovost a rutina. Stále se opakující každodenní přijímání může mít právě tento destruktivní charakter. Zde má opět pomoci vychovatel nebo duchovní vůdce. Stále je potřeba křesat v člověku touhu po setkání s Ježíšem, ať je to v jakékoli podobě.

Není vhodné mít při podávání eucharistie nějaký systém, který by umožňoval hned zjistit, kdo u přijímání nebyl. Tento přístup by vedl k nesvobodě člověka. Někdo by jen

²⁷⁶ *Katechismus*, čl. 1113.

²⁷⁷ Srov. BOSCO T., 1991, str. 137-138.

proto, aby se neztrapnil, mohl přijímat nehodně. Přehledným způsobem přijímání může být člověk tlačěn davem k něčemu, co dělat nechce. Každý má přistupovat ke svatému přijímání, v jakém pořadí chce.

Přijímání eucharistie nesmí být nijak předepisováno: vždy je nutné dbát na pravou svobodu. Vhodné je pouze doporučení. V případě, že by bylo přijímání nařízené, mělo by destruktivní charakter na vztah člověka k eucharistii i k samotné víře.

Jiným způsobem setkání se s eucharistickým Kristem je adorace. Ta může být skupinová, řízená, s nějakým programem nebo soukromá. Jan Bosco podporoval právě soukromé uctívání. To proto, aby si chovanci zvykli odřící si trochu ze svého času na rekreaci. Tento získaný čas pak měli investovat do setkání s Pánem. Soukromá adorace je pro preventivní systém velmi charakteristická.

S možností soukromé adorace počítal Jan Bosco i při stavbě svých ústavů. Kaple nikdy nestavěl daleko od hřiště, ale naopak co nejbliže, aby se vzdálenost nestala překážkou setkání člověka s Bohem.

Jan Bosco o setkávání s eucharistickým Ježíšem řekl: „Chcete od pána získat mnoho milostí? Navštěvujte ho často. Chcete získat málo? Navštěvujte Ježíše málo. Chcete, aby vás pokoušel Ďábel? Navštěvujte Ježíše v eucharistii zřídka. Chcete, aby vám dal pokoj? Navštěvujte ho často.“²⁷⁸

7.3.3 Mariánská úcta.

V celém životě Jana Bosca je znatelná úcta k panně Marii. Není však ani ozdobou, ani uspokojením citové potřeby. Maria se stala učitelkou dona Bosca už v jeho dětství. V jeho snu v devíti letech mu bylo řečeno: „Já ti dám učitelku. V její škole se můžeš stát moudrým. Bez ní je každá moudrost hloupostí.“²⁷⁹

Za doby Dona Bosca chudoba lidí neumožňovala prožít mladým lidem mateřskou lásku, proto jí pak nacházeli u v otcovském přijetí dona Bosca a i odlesk duchovního mateřství Mariina. V dnešní době láska v rodinách také chybí, což je způsobeno snahou o udržení si postavení mezi ostatními.²⁸⁰ Ospravedlněním pro zanedbávání vlastních dětí je nechat jim svobodu. Mladí opět nedostávají lásku, po které tolik touží. Kde ji mají najít dnes?

Pravá mariánská úcta nemá tolik do činění s množstvím odříkaných modliteb, jako s touhou po následování vzoru, který Matka Kristova dala svým životem. Tedy Maria je

²⁷⁸ Mb. VIII, str. 49; in: DERMEK, str. 53.

²⁷⁹ MED, str. 39.

²⁸⁰ Srov. LAŠTOVIC, str. 11-12.

dána mladým lidem za vzor k následování. Ona ve svém mládí řekla Bohu *Ano* a na základě tohoto ano Bůh změnil svět. Maria má tedy být vzorem mládeži.

Jaké má vychovatel možnosti pro podpoření úcty pani Marie. V první řadě je to modlitba růžence. V ní si člověk může uvědomit jakou roli sehrála v životě svého syna. Na základě této modlitby pak může porovnat, kolik místa jí ve svém životě dává. Další možností jsou Mariánské svátky. U salesiánů to je hlavně svátek Neposkvrněného početí, a svátek Panny Marie pomocnice. Před těmito svátky zavedl Jan Bosco novény, které měly napomoci k lepší přípravě slavení těchto slavností.²⁸¹ Vychovatel, který chce vést k mariánské úctě, nesmí podcenit ani modlitbu růžence, ani přípravu na Mariánské svátky.²⁸²

Úcta k Marii, matce Krista, byla pro výchovu Dona Bosca velmi důležitá, a proto řekl: „Dokáži vám, že Panna Maria miluje mládež, a proto odměňuje ty, kteří se věnují mládeži. Miluje mladé, protože je matka, a matka je vždy něžnější k dětem než k dospělým, protože jsou nevinné, lehko se dají svést, a proto potřebují víc soucitu, pomoci, ochrany, protože zpřítomňují Dítě Ježíše, jak ho viděla v dětství.“²⁸³

²⁸¹ Srov. MOTTO, str. 71.

²⁸² Srov. JOB, str. 41.

²⁸³ Mb. XVI, str. 284. in: DERMEK, str. 55.

8. Ovzduší Rodiny

Salesiánské stanovy říkají: „Salesiánský dům se stává rodinou, když v něm vládne vzájemná náklonnost a všichni spolubratři i mládež cítí, že jsou přijímáni a že nesou odpovědnost za společné dobro“²⁸⁴

8.1 Rozpad rodiny

Rodina se zásadně změnila tím, když otec přestal pracovat se svými dětmi nebo v jejich dohledu, ale stal někým, kdo ráno zmizí z domu, objeví se pak večer a přinese peníze, za které bude rodina dále žít.²⁸⁵ Mladí – a teď konkrétně chlapci – ztrácejí tímto odloučením vzor, který by mohli napodobovat. Muž se stává jen zajišťovatelem života rodiny, ale jeho výchovný vliv se ztrácí.²⁸⁶ Se ztrátou vzoru otce se pak vytrácí i správný způsob pochopení Boha jako Otce.

I matka v dnešním světě ztratila svůj původní význam tvořitelky a upevňovatelky rodiny. Emancipační boj z ní udělal úspěšnou, zaměstnanou, přetíženou. Matka ztratila své postavení ženy a stává se spíše mužem.²⁸⁷ Stejně jako otcové jsou vzory pro chlapce, tak pro dívky jsou vzorem ženy jejich matky. Kde se má dnešní mládež naučit správně žít?

Moderního styl života způsobuje, že dnešní mládež vyrůstá skoro bez rodiny, neví, co si má pod termínem rodina představit. Nevědí přesně, jak má taková rodina fungovat. Avšak určitě mají mladí své ideály. Každý mladý sní o tom, jak si zařídí svou rodinu. Představuje si jaká bude mít pravidla.

Proč je prostředí rodiny to, co mladí potřebují? „Ani jeden chlapec se neobejde bez rodinného života, normálního života plného radosti a snahy zajímat se o něco. Potřebuje studovat, pracovat, modlit se a pokud je to jen trochu možné v čase přípravy na budoucnost se vyhnout jakémukoli škodlivému vlivu.“²⁸⁸ Rodina, která funguje, dává mladému člověku vše, co potřebuje pro svůj plný růst. Mladý člověk se v prostředí rodiny cítí bezpečně, má vše, co potřebuje pro život, cítí se milován.²⁸⁹ Všechny informace důležité pro život jsou mladými lépe přijímány v prostředí rodiny. V prostředí, kde je důraz kladen na autoritu – jako třeba na vojně, všechny rady do života (i ty nejlepší) jsou často chápány

²⁸⁴ Stanovy a pravidla, čl. 16.

²⁸⁵ Srov. JOB, str. 65-66.

²⁸⁶ Srov. MOTTO, str. 107.

²⁸⁷ Srov. JOB, str. 83.

²⁸⁸ MOTTO, str. 32.

²⁸⁹ Srov. SVOBODA, str. 10.

jako zasahování do života. Proto jsou přijímány s odporem. Aby tedy došlo k přijetí musí být osobnost i odpor člověka překonána tvrdostí autority nadřízeného. Později pak, když tento tlak pomine, jsou tyto zásady snadno opouštěny. Rodina je místem, kde by mělo docházet k výchově a předávání správných způsobu chování ve společnosti.

8.1.1 Následky rozpadu rodiny

Velmi ostrý je apel amerického psychologa Jamese Dobsona: „Jako rodiče vychováváme příští generaci mužů, kteří se buď budou vyznačovat ctí a bezúhonností, nebo opustí všechno dobré, co zdědili. Právě oni jsou budoucností. Národy tvořené převážně nezralými, nenormálními, zbabělými a sobeckými muži se slabou vůlí nemohou vydržet dlouho a také dlouho nevydrží. K mužům tohoto typu patří i ti, kteří plodí a opouštějí své děti, kteří lžou, kradou a podvádějí, kteří nesnáší své krajany a kteří neslouží jinému bohu kromě peněz. Tímto směrem dnešní společnost vede naše chlapce. Musíme nutně investovat do toho, abychom tyto vlivy zastavili a vypěstovali u chlapců pevný řád, charakter, sebekázeň, úctu k autoritě, oddanost k pravdě, víru v pracovní etiku.“²⁹⁰

Mladí si v návaznosti na nefungující rodinu vytvářejí vlastní svět. Tento druh přežívání jim umožňují dnešní komunikační prostředky a množství zábavy, která jim dává zapomenout na palčivé problémy života. Tato nevázaná zábava a komunikace удивuje tím, jak hrubým jazykem dokáží mladí spolu komunikovat. Internet hýří rozhovory, za které by se člověk stojící proti člověku styděl. V umělém virtuálním světě nevnímá člověk plně osobnost toho druhého, proto se nemá před kým stydět.

Když mladý člověk nevnímá dostatečné zázemí lásky a sdílení, snaží se tento nedostatek doplnit. Všechny potřeby mladého člověka a vlastně každého člověka, mají svou hierarchii. Proto nejdříve se bude snažit zajistit si takové prostředí, ve kterém se bude cítit bezpečně. Mladí proto vytvářejí party, protože skrze ně se cítí bezpeční, tedy parta doplňuje nedostatečné bezpečí rodiny.²⁹¹

8.2 Rodinnost

Druhý nástupce Jana Bosco don Albera napsal ve svém okružím listě: „Jan Bosco požadoval, aby se z našich domů absolutně vyloučily řády a disciplinární opatření, které omezují jakýmkoli způsobem svobodu, jakou mají děti v rodině.“²⁹²

²⁹⁰ DOBSON, str. 68.

²⁹¹ Srov. JOB, str. 41.

²⁹² *Okružní list hlavního představeného*, str. 203, in: AUBRY, str. 39.

Jiné svědectví o atmosféře v ústavech Jana Bosco nacházíme v Pamětech „V oratoři se žilo (okolo roku 1860) beze strachu a ve velkém pokoji a radosti. Dýchal se tu rodinný vzduch, který osvěžoval. Jan Bosco dopřál hochům naprostou volnost, která vůbec nenarušovala kázeň a mravy. (...) Vše vyřizoval po dobrém, aby vše svědčilo o rodinnosti. Všichni staří žáci vzpomínali s velkým dojetím na tyto časy a tvrdili, že měli stejný pocit jako by žili v otcovském domě se svými rodiči“²⁹³

Velkým nebezpečím pro mladé je prostředí, které je povede ke zlému. Mezi zkaženými jablky se stane jedno zdravé brzy taky zkaženým. Proto vychovatelé musí zajistit, aby prostředí, ve kterém chtějí vychovávat, nebylo prostředím pro výchovu nevhodným. Vychovatelé musí zabránit pronikání nevhodných prvků do míst, kde se výchova uskutečňuje. Vytvoření prostoru i prostředí musí být velmi citlivě.

Mladé by asi těžko zaujalo místo, kde by na ně všechno padalo, kde by se cítili prostředím velmi omezeni, kde by byli namačkáni, nebo kde by atmosféra nebyla příjemná.²⁹⁴ Proto je potřeba pro mladé vytvořit takové prostředí, které by jim zaručovalo volnost, bezpečí, jistotu, pohodlí, avšak ne moc velký luxus. Ten by je mohl odradit nebo vést k lenošení. Tedy mělo by to být prostředí mládeži šité na míru.

Všechna výchovná prostředí – práce, hřiště i kaple – jsou místy, kde se má uskutečňovat výchova mladých lidí. Každé toto prostředí klade jiné nároky jak na asistenta, vychovatele, tak na mladé, kteří jsou tímto prostředím vychováváni. Vždy záleží na tom, v jakém ovzduší se nese nálada onoho prostředí.²⁹⁵ Rodinná radost a ovzduší má být právě tím, s čím se mladí setkají, když přijdou tam, kde se vychovává podle preventivního systému.²⁹⁶

Ovšem jen samotné prostředí nezaručuje, že se v něm budou mladí cítit dobře. Mezi nejméně oblíbená prostředí mládeže patří bezesporu škola, nemocnice a úřady. Tedy atmosféře těchto míst bychom se měli co nejvíce vyvarovat. Kde se vlastně má cítit mládež dobře? Tím nejpřirozenějším prostředím pro výchovu mládeže je rodina. „Rodinné ovzduší a veselost jsou požadavky laskavosti. Není výchova bez lásky a není láska bez rodinného ovzduší.“²⁹⁷

²⁹³ Mb. 6, 592. in: FONTANA, str. 31.

²⁹⁴ Srov. FONTANA, str. 37.

²⁹⁵ Srov. AUBRY, str. 41.

²⁹⁶ Srov. MOTTO, str. 83.

²⁹⁷ KOPECKÝ, str. 34.

Vraťme se však k rodině a k prostředí ve kterém je vhodné vychovávat. Preventivní systém se právě má projevovat tím, že se v něm mladí mají cítit jako doma.²⁹⁸ Tedy mají pociťovat jistotu. Ta má vycházet z moudrosti asistentů a vychovatelů. Oni jsou ti, o které se mohou mladí opřít. Vychovatelé dávají výchovnému místu nepsaná pravidla. Dále mají zajistit, aby prostředí mělo atmosféru, ve které mladý člověk pociťuje, že je ten, o kterého jde. Při plnění tohoto úkolu mají vychovatelé uplatnit svou laskavost. Ta je tím prostředkem, ze kterého mladí zjistí, o co komu jde. Zbožnost vychovatelů pak má zabezpečovat mladé, že v tomto prostředí mohou načerpat tolik potřebný klid.

Vychovatelé, kteří dokáží, aby se mladí cítili v prostředí, které oni spolu s nimi vytvářejí, jako doma, nebudou mít zapotřebí, aby si vynucoval nějakou autoritu. Jejich postavení má mít charakter otce. Velkým rysem rodiny je vzájemná důvěra.²⁹⁹ Otec svou autoritu zakládá na důvěře, proto si jí nemusí vynucovat. Důvěra, kterou vychovatel dává, musí mít svou pozitivní odezvu. Nositelem otcovské autority má být nejvíce ten vychovatel, který je za celé dění zodpovědný.³⁰⁰ „Nad celým domem rozestírá křídla duch shovívavosti a porozumění prvního zodpovědného za výchovné společenství, to je ředitele. Jeho poslání je nejaktuálnější při vzniklých napětích.“³⁰¹

²⁹⁸ Srov. AUBRY, str. 36.

²⁹⁹ Srov. AUBRY, str. 38.

³⁰⁰ Srov. ANDRLOVÁ, str. 9.

³⁰¹ KOPECKÝ, str. 35.

9. Trest

Rozsáhlá kapitola je věnována laskavosti v preventivním systému. Jestliže se má nyní pojednat o trestech, můžeme se ptát, jestli to není nějaká mýlka. Jak se může laskavost srovnat s trestem. Laskavost je přeci jedním ze základních kamenů preventivního systému, tak do čeho jsou zahrnuty tresty? Proč vlastně trestat v systému, který má proviněním, a tak i trestům předcházet? Don Albera říká: „Jan Bosco vychovával tím, že miloval, přitahoval, dobýval a přetvářel. Všechny nás zahrnoval atmosférou spokojenosti a štěstí, z níž byli vyloučeny tresty, smutek i melancholie. Atmosféra spokojenosti a štěstí nám pronikala tělem i duší, takže jsme na smutek ani nepomyslili.“³⁰²

Ani preventivní systém není dokonalým všelékem.³⁰³ Úkolem vychovatele je dosáhnout co možná nejúčinněji plného rozvoje mladého člověka. I mladý stromek je ořezáván, štípen, aby dával co nejlepší plody. Proto jako stromek i člověk musí být vychováván a trestán. Ovšem použití trestu není automatické a ne vždy nutné, jako například v systémech represivního typu. Rozhodující je jak a jaké tresty použít.

Při trestání nikdy nemá jít o to, aby byl trest vykonán, ale o to, aby bylo dosaženo nápravy, nejprve samotného viníka a vznikla-li škoda, má dojít i k její náhradě.³⁰⁴ Jan Bosco měl velký příklad, jak se stavět k provinění i k viníkovi, u své matky: „Nikdy děti nebila, ale rovněž jim nic neprominula.“³⁰⁵ Dala najevo své rozhořčení, ale odpustila hned, jakmile uviděla stopy lítosti a polepšení.³⁰⁶

Každý vychovatel musí mít na paměti: „Vychovatel usiluje o přátelství s hochem a hoch v něm vidí dobrodince, který ho upozorňuje, pomáhá mu stát se lepším, chrání ho před nepříjemnostmi, tresty a ostudou.“³⁰⁷ V preventivním systému se napomíná tak, že se nenarušuje srdečný vztah mezi vychovatelem a chlapcem ani během výchovy ani potom.³⁰⁸ Vychovatel, který si získal srdce svého svěřence, bude mít na něj neustálý vliv, bude jej moci upozorňovat, radit mu a popřípadě i pokárat, a to i tehdy, když bude již samostatně pracovat a spolupodílet se na různých úsecích občanského života.³⁰⁹

³⁰² Srov. Stella Don Bosco nella storia... II str.470, in: AUBRY, str. 35.

³⁰³ Srov. MOTTO, str. 133.

³⁰⁴ Srov. DERMEK, str. 14.

³⁰⁵ Myšleny povinnosti, které si měly bezvýtku vždy splnit.

³⁰⁶ Srov. BOSCO T., 1991, str. 24.

³⁰⁷ Srov. MOTTO, str. 134.

³⁰⁸ Srov. MOTTO, str. 132.

³⁰⁹ AUBRY, str. 61.

V preventivním systému nejsou povoleny jakékoli formy tělesných trestů, jako bití, nebo jiné urážlivé a hrubé způsoby trestání.³¹⁰ Už ve snu v devíti letech je Janu Boscovi řečeno: „Ne bytím a tresty, ale mírností a láskou si získáš přátelé.“³¹¹ I když rodiče používají ve výchově tělesné tresty, každý vychovatel si musí uvědomit, že cizím dětem nemůže být nikdy rodič, proto nemá právo na jakoukoli formu tělesných trestů, i kdyby mu je rodiče povolili. Snadno za tyto způsoby výchovy může být vychovatel trestně stíhán. Použití tělesných trestů uzavírá duši mladého člověka a vychovatel svou výchovu s použitím tělesných trestů prohrál, tedy před mládeží se odepsal.

Trestat není vůbec jednoduchá věc. Chce-li člověk vychovávat podle zásad preventivního systému, je to ještě těžší. Každý trest – i ten nejmenší – totiž zanechává nepříjemnou vzpomínku, která vrhá stín na toho, kdo jej musel udělit.

Nejcitlivější částí trestu je otázka spravedlnosti. Mladí lidé dokáží přijmout i těžké tresty, když vědí, za co jsou, avšak nedokáží překousnout nespravedlnost vykonanou na nich nebo na druhých.

Tresty se nesmí oddělit od laskavosti, ač je to dosti těžké. Mladý člověk, je-li trestán, nesmí cítit svůj trest jako osobní pomstu daného vychovatele. Důležité je při udělení trestu, aby už nebyly po vykonání připomínány a už vůbec ne, aby byly dávány jako odstrašující příklad.³¹²

Na začátek si tedy dejme základní otázky o trestech:

- kdy trestat,
- jak trestat,
- jaké jsou druhy trestů,
- kdo je oprávněn trestat.

9.1 Kdy trestat

Vždy s tresty počkat a využít je jen, když všechny ostatní výchovné prostředky selžou, nebo když je už není možné použít. Bohužel lidská přirozenost má spíše sklon udělat to opačně, tedy trestat hned.³¹³ Ve vyhrocených situacích ztrácí člověk často sebekontrolu, protože je netrpělivý a špatně snáší porážky, které vnímá jako své selhání. Vždy dřív začnou v člověku pracovat emoce a nálady, než chladný a pomalý rozum, který nabádá ke klidu trpělivosti, laskavosti. Trest nemá být nesen emocemi, ale laskavostí.

³¹⁰ Srov. KOPECKÝ, str. 30.

³¹¹ Sen v devíti; in: AUBRY, str. 37.

³¹² Srov. MOTTO, str. 135.

³¹³ Srov. SVOBODA, str. 6.

Přesvědčovat je z časového hlediska delší a jeví se méně účinné než přímý trest, který si bude potrestaný i přihlížející pamatovat dlouhou dobu. Tedy trestat hned na místě chce naše nedočkavost. Avšak výchova je proces dlouhodobý vyžadující právě trpělivost.³¹⁴ Co práce to stojí rolníka než za jeden rok vypěstuje tolik obilí, aby jím uživil sebe a celou svou rodinu. Obilí roste jen jeden rok, avšak člověk? Těžko se hledá odpověď, jestli už byly využity všechny možnosti, a tedy jestli má být uložen trest.

V preventivní výchově je, na rozdíl od způsobu represivní výchovy, důležité, vyhnout se trestání na místě, hned po činu. Mladý člověk, který totiž přestoupil daný předpis, je hned po činu pln emocí. Má strach z potrestání, je mu líto, že danou věc nezvládl, stydí se před ostatními. Tyto prožitky ho nutí chránit se a nepřiznat chybu veřejně. Vždyť tím by se shodil před ostatními. Proto by i ten nejmírnější trest přijal jako nespravedlnost. Není vhodné dělat hned po činu nějaké závěry, které by se stejně minuly účinkem.

Provinilci se má poskytnout čas. Jeho strach je touto časovostí oslaben a emotivnost situace je klidněna rozumem. Provinilec si sám může projít celou situaci, jak jí vnímal, uvědomit si chyby, které udělal. Na základě časového odstupu pak sám může dojít k závěru, že musí přijmout potrestání, které mu bude uloženo.³¹⁵

V oblasti trestů je důležitá otázka výchovy svědomí. Protože ono je tím, co napomáhá vychovateli v jeho výchovném úsilí přímo uvnitř mladého člověka. Někdy i samotné odložení trestu může být trestem, který stačí pro to, aby si viník uvědomil, co udělal a zaujal k tomu patřičný postoj. Důležité na trestu není samotné vykonání trestu jako spíše jeho léčebný charakter v osobě viníka.

9.2 Jak trestat

Je nutné odstranit ze svého jednání jakoukoli známku hněvu nebo touhy po odplatě. Ten, kdo udělal chybu, musí poznat, že trest není vyřizováním účtů mezi ním a vychovatelem. Nesmí se tedy cítit jako ten, komu je ubližováno, nýbrž musí vědět, že vše co se tu děje, je plně spojeno s přestupkem, který vykonal. Proto je také důležité, aby se s trestem počkalo. I vychovatel potřebuje čas na to, aby v něm vychladly vášně. Důležitý čas získaný odložením může využít ke správnému vyhodnocení, zvážení situace. Může si promyslet, jak se její následky promítnou u ostatních. V neposlední řadě zvážit jaké následky bude mít pro viníka uložení trestu. Čas odloženého trestu je i vychovateli příležitostí si vše správně promyslet.

³¹⁴ Srov. AUBRY, str. 40.

³¹⁵ Srov. ANDRLOVÁ, str. 14.

Jak už bylo řečeno, dát čas viníkovi dává reálnou šanci, že vychovatel nebude muset sáhnout po trestech, protože viník může dosáhnout nápravy ještě dřív než situaci začne řešit vychovatel. Vychovatel při rozboru situace může dojít i k poznatku, že za nastalou situaci nese sám vinu, protože něco mohl zanedbat. Vždy je dobrá rada být přísnější na sebe a plnění svých povinností a na druhé být mírnější.

9.3 Druhy trestů

Než začneme trestat je dobré položit si otázku, jestli není ještě jiné východisko. Vždy je důležité spolehnout se na vlastní rozum, jaký trest je třeba použít než hledat seznamy trestů. Bylo by snadné mít propracovanou stupnici závažnosti všech přestupků a přesně na ně ohodnocené a obodované tresty. Snad by se dal vyhotovit seznam následků toho, co se zničilo a ten obodovat, avšak tento seznam a tresty z něho plynoucí by byly velkou nespravedlností. Každá situace má své jedinečné okolnosti, za kterých se stala. Pro vychovatele je důležité vědět, kdo tu danou věc udělal, s jakým úmyslem.

Vždy je třeba mít přesné poznatky o tom, co se stalo. Uvědomit si, že trest má být lékem, ne hojením si vlastního zraněného já. Proto tresty mají být ukládány podle několika důležitých hledisek:

- velikost přestupku,
- zaviněnosti ze strany viníka,
- citlivosti viníka na trest,
- podle toho, jakého cíle se má trestem dosáhnout.

Uvedme si příklady trestů, které navrhuje Jan Bosco. Stále si musíme být vědomi, že to jsou návrhy, ne automaticky použitelné prostředky na každou situaci použitelné. Jsou charakteru pedagogického, protože Jan Bosco odmítal použití tělesných trestů. Tedy:

9.3.1 Odmítnutí nebo vynechání obvyklých projevů přízně.

Tento trest předpokládá dřívější navázání kontaktů, vnitřního navázání přátelství. Ten, komu je trest dán najevo, musí vnímat danou situaci jako trest.³¹⁶ Tedy musí mít touhu po setkání s vychovatelem. Musí cítit že přichází o něco, co je mu vzácné.³¹⁷ Jinak i kdyby se na něho vychovatel bůh ví jak škaredil, nestane se tento postoj nikdy trestem. Výhodou odmítnutí obvyklé přízně je, že si ji všimnou jen zúčastnění lidé, tedy nijak viníka nezahanbuje před druhými.³¹⁸

³¹⁶ Srov. JOB, str. 138.

³¹⁷ Srov. MOTTO, str. 135.

³¹⁸ Srov. KOPECKÝ, str. 30.

9.3.2 Soukromé otcovské napomenutí

„Kdykoli bylo třeba někoho napomenout, učinil tak. Nikdy ne před druhými, aby nepokořil.“³¹⁹ Soukromé proto, aby viník nebyl potrestán dvakrát. Poprvé samotným slovem vychovatele, za druhé výsměchem okolí, které si bohužel často škodolibě „smlsne“ na tom, který byl napomenut. Při tomto napomenutí není třeba mnoho slov, protože v záplavě slov by se ztratilo to, co je podstatné. „Cílem napomenutí by měla být změna k dobrému.“³²⁰

Soukromé otcovské napomenutí nemá člověka srazit, má mu pomoci, proto má být spojeno s povzbuzením, nebo se má samotné napomenutí proměnit v povzbuzení. Právě u tohoto trestu je potřeba nechat si časový odstup, aby slova řečená měla svou váhu. Největší tragedií by bylo nezvládnutí svých emocí a dotyčného viníka „seřvat“. Zde by vychovatel prohrál na plné čáře. Už jen těžko by někdy získal ztracenou náklonnost. Při opakovaném porušení je vhodné si přizvat třetí nezasvěcenou osobu, která má důvěru vychovatele i chovance.

9.3.3 Veřejné potrestání

Tento trest je velmi zahanbující, a proto by se měl použít jen výjimečně, když se jedná o věc veřejně známou a vzbuzující nelibost okolí. Nemá se však stát veřejným lynčováním. Důležité je postřehnout, jestli okolí není na straně viníka, protože pak by se vychovatel se zlou potázel. Takovýmto veřejným zahanbením může být i jen speciální stůl oddělený od ostatních. Židle u takového stolu je pro viníka velmi horká a jen velmi nerad si takový zážitek zopakuje. Dále to může být ve školách oblíbené stoupenutí si do kouta, odchod za dveře, vyloučení z účasti na hře, výletě nebo jiném zábavném podniku.³²¹ Možné je odebrat provinilci i různé výhody, tady je však zapovězené zmenšovat provinilci dávky jídla.³²² Veřejné potrestání vzbuzuje v provinilci mnoho negativních zážitků, tak se snadno může minout účinkem.

9.3.4 Vyloučení

Tento způsob potrestání je nejzazším řešením. Použije se tehdy, když selže lidské domlouvání i napomínání, když dotyčný si nevezme k srdci ani slovo duchovního vůdce.

³¹⁹ Srov. BOSCO T., 1991, str. 112.

³²⁰ Srov. ANDRLOVÁ, str. 14.

³²¹ Srov. MOTTO, str. 132.

³²² Zde je opět myšleno na situace, kdy je daný člověk vychováván v ústavě s čtyřicetihodinovou přítomností.

V takovém případě má svou bolavou úlohu převzít ředitel.³²³ Každý člověk tedy i vychovatel má své limity a ten, kdo se nedá zvládnout, musí být oddělen od těch, které může svým vlivem nakazit.³²⁴

Musí-li se použít vyloučení, je vhodné hlavně z důvodu viníka to udělat tak, aby toto řešení bylo co nejmíň nápadné okolí. Viník sám může odejít a po dohodě s ředitelem už daný program nebo ústav nebude ve vlastním zájmu navštěvovat.³²⁵ Pokud jde o výchovu, která se dělá v rámci nějaké školy či internátu, je vhodné domluvit se s rodiči provinilce, aby spíše oni požádali o vydání svého potomka, nebo o ukončení výchovného procesu. I tento trest nemá uškodit viníkovi, spíše mu má pomoci uvědomit si, proč se to děje a proč se to děje tímto způsobem.³²⁶

9.4 Kdo je oprávněn trestat

Ne každý vychovatel nebo asistent má stejné pravomoci při použití trestů. Malé tresty jsou povoleny použít všem vychovatelům i asistentům. Myšleny jsou tresty jako: odepření projevů přízně nebo osobní napomenutí. O dalších trestech však už má rozhodovat představený, nebo ředitel domu. Avšak i zde je vhodné, aby se představený nespolehl jen na svůj úsudek a raději se poradil s odborníky, nebo s těmi ke kterým má důvěru.

Více než zatěžovat rozum hledáním způsobu potrestání, máme ho víc zatěžovat otázkou jak předejít situacím vedoucím až k hranici trestů. Více než se nechat strhnout emocemi jako je vztek je lepší stále trénovat laskavost – lásku k těm, ke kterým chceme přicházet s nabídkou pomoci.

³²³ Srov. KOPECKÝ, str. 31.

³²⁴ Srov. MOTTO, str. 63.

³²⁵ Srov. ANDRLOVÁ, str. 14.

³²⁶ Srov. MOTTO, str. 133.

Závěr

Předložena diplomová práce představuje systém, který je vhodný především pro výchovu dospívající mládeže, a ukazuje jeho přednosti a nevýhody. V práci bylo ukázáno, že preventivní výchovný systém staví na přátelském vztahu mezi vychovatelem a chovancem.

Preventivní systém, jak práce ukazuje, je nenásilný. Nedochází k negativnímu zážitkům s následným možným odmítnutím výchovy. Práce ukazuje, jak vychovatel laskavým přístupem pomáhá dospívající mládeži k plnému rozvinutí celé jejich osobnosti. I po ukončení výchovy nemusí skončit vztah vychovatele s vychovávaným, a tak má mladý člověk vždy někoho, za kým může přijít.

Práce popsala i nevýhody preventivního systému. Jednou z nich je personální náročnost. Tato náročnost je zapříčiněna nutností dostatečně pokrýt celý výchovný prostor (plnění povinností, volný čas, zábava, duchovní život). Na vychovatele je kladena větší náročnost než v jiných systémech, a tak je vychovatel více ohrožen syndromem vyhoření. Preventivní systém se dá i snadno zneužít.

Preventivní styl je od svého vzniku a rozšíření používán skoro na všech kontinentech. Praxe ukazuje, že jej lze použít pro různé kultury. Jeho výchovný efekt nebyl oslaben ani se změnami politickými nebo hospodářskými. I v naší zemi byl úspěšně používán, a to jak za první republiky, tak za protektorátu – nebyl zapomenut ani po celou dobu totality. I dnes je používán v salesiánských střediscích.

Práce kterou jsem sepsal mi pomohla porovnat své zkušenosti s teoretickými prvky, které – ač jsem používal – si neuvědomoval. Dala mi poznat i množství chyb, kterých jsem se nevědomky při práci s mládeží dopouštěl. Ze své zkušenosti jako vychovatele mohu potvrdit, že jsem mnohem víc dokázal laskavou prosbou, než tvrdým nařízením. Byl bych rád, kdyby teoretické studium preventivního systému a jeho uvádění do praxe bylo prospěšné mládeži i vychovatelům.

Anglická anotace

Preventive Educational System of Giovanni Bosco

Proposed thesis presents Preventive Educational System. This System is suited especially for teenagers. The thesis describes its advantages (kindness, holistic development of personality etc.) and disadvantages (labor-intensive, exploitability, etc.). Preventive Educational System was implemented by Priest Giovanni Bosco during industrial revolution in Northern Italy in 19th Century. The thesis describes and evaluates educational agents suitable for educators and tutors. There are mentioned risks and charges posed on them and factors making education ineffective.

Klíčové pojmy:

Výchova.

Prevence.

Laskavost.

Asistence.

Výchovné prostředí.

Education

Prevention

Kindness

Assistance

Educational Environment

Prameny

BOSCO Jan, *Dopis z Říma o stavu turínského oratoře, 1884*, in: AUBRY G, *Salesiánský duch*.

BOSCO Jan, *Preventivní systém přim výchově mládeže, 1877*, in: AUBRY G, *Salesiánský duch*.

DERMEK A, *Don Bosco vychovávateľ*, [místo vzniku-neuvedeno, rok-neuveden, samizdat].

MOTTO Francesco, *Výchovný systém Jána Bosca, Don Bosco*, Bratislava, 2005, ISBN 80-8074-022-4.

Literatura

- ANDRLOVÁ Jana, *Salesiánská asistence jako metoda výchovné práce z dnešního hlediska: partnerství a autorita ve výchově a duchovní formaci*, Diplomová práce, Vyšší sociálně pedagogická a teologická škola, Jabok, 2000, Vedoucí práce: Dr. Mireia Ryšková.
- AUBRY G, *Salesiánský duch*, [České vydání pro vnitřní potřebu Sdružení salesiánských spolupracovníků, nakladatelství neuvedeno, místo neuvedeno, rok neuveden, ISBN neuvedeno].
- AUGUSTYN Josef, *Praxe duchovního vedení*, Zvon, Praha, 1995, ISBN 80-85966-02-6.
- BOSCO Teresio, *Don Bosco*, Portál, Praha, 1991, ISBN 80-85282-01-03.
- BOSCO Teresio, *Don Boscova Oratoř, model a ikona součastné salesiánské oratoře*, [pro vnitřní potřebu vydal: odbor pastorační mládeže, Salesiánská provincie Praha 2004].
- BRAIDO Pietro, *L' Esperienza pedagogika di don Bosco*, Las, Roma, 1988, ISBN 88-213-0177-X.
- BREZINKA Wolfgang, *Filosofické základy výchovy*, Zvon, Praha, 1996, ISBN 08-7113-169-5.
- CIPRO Miroslav, *Galerie světových pedagogů, díl 1*, vydavatel, M. Cipro, Praha, 2002, ISBN 80-238-8004-7.
- CIPRO Miroslav, *Galerie světových pedagogů, díl 2*, vydavatel, M. Cipro, Praha, 2002, ISBN 80-238-8004-7.
- DOBSON James, *Výchova chlapců, Návrat domů*, Praha, 2003, ISBN 80-7255-082-9.
- Dokumenty II. Vatikánského koncilu*. Zvon, 1995, ISBN 80-7113-089-3.
- FONTANA Umberto, *Člověk a zasvěcení*, Portál, Praha, 1992, ISBN 80-85282-36-4.
- Gravissimum educationis*, in: *Dokumenty II. Vatikánského koncilu*. Zvon, 1995, ISBN 80-7113-089-3.
- JOB Pavol, *Don Bosco by vám poradil takto*, Kon-pres, Trnava, 1991, ISBN 80-85413-11-6.
- Katechismus katolické církve*, Zvon, Praha, 1995, ISBN 80-7113-132-6.
- KOPECKÝ Jaroslav, *Výchovná metoda sv. Jana Bosca*, [samizdat – nakladatelství neuvedeno, místo neuvedeno, rok neuveden, ISBN neuvedeno].
- KUCHAR Pavel, *Rozvoj pozitivní identity romské mládeže v podmínkách výchovné činnosti Salesiánského střediska mládeže v Ostravě*, Disertační práce Universita Palackého Olomouc Pedagogická fakulta, Katedra antropologie a zdravotní vědy, 2003, školitel: Doc. RNDr. J. Klementa, DrSc.

- LAŠTOVIC Martin, *Salesiánské chaloupky*, Absolventská práce, Vyšší sociálně pedagogická a teologická škola, Jabok, 2002, vedoucí práce: Mgr. Marie Ortová.
- MED Oldřich, *Po stopách charismatického světce, díl 1*, [samizdat – nakladatelství neuvedeno, místo neuvedeno, rok neuveden, ISBN neuvedeno].
- PREKOPOVÁ Jiřina, *Malý tyran*, Portál, Praha, 2000, ISBN 80-7178-485-0.
- PRŮCHA Jan, *Moderní pedagogika*, Portál, Praha, 1997, ISBN 80-7178-170-3.
- SCHMIDBAUER Wolfgang, *Psychická úskalí pomáhajících profesí*, Portál, Praha, 2000, ISBN 80-7178-312-9.
- SCHÜRMANN Heinz, *Duchovní život v praxi*, Zvon, Praha, 1995, ISBN 80-7113-133-4.
- SPICQ Ceslas, *L'Épître aux Hébreux*, Editions du Cerf, Paris, 1977, [ISBN- neuvedeno].
- Stanovy a pravidla společnosti svatého Františka Salesého*, Pro vnitřní potřebu vydala salesiánská provincie Praha [rok neuveden, ISBN neuvedeno].
- Starý zákon překlad s výkladem I Genesis*, Kalich, Praha, 1968, [ISBN neuvedeno].
- SVOBODA Jiří, *Preventivní systém ve výchovné metodě Jana Bosca*, Závěrečná práce, Pedagogická fakulta Masarykovy University Brno, [rok neuveden], vedoucí práce Dr. Ing. Miroslav Pazourek CSc.
- Všeobecná deklarace lidských práv*, http://www.svedomi.cz/dokdoby/osn_vseodeklp.htm ze dne 10.4.2006.